

RUSZISZTIKA MA JEGYZETEK

Főszerkesztő:
SZVÁK GYULA

Tatjana Bitkova

**OROSZORSZÁG
KÜLPOLITIKÁJA
A LIBERALIZMUSTÓL
A REALIZMUSIG**

Russica Pannonicana

Т. Г. Биткова (ИНИОН РАН)
*Внешняя политика России:
от либерализма к реализму*

Fordította: HETESY SZILVIA

Szerkesztő:
SCHILLER ERZSÉBET

© Bitkova, T. G., 2010
© Russica Pannonicana, 2010
Kézirat gyanánt

Tartalom

I.	A hidegháború vége. A gorbacsovi „új gondolkodás” hatása Oroszország külpolitikájának alakulására	7
II.	A 90-es évek eleje. A liberálisok és a Kozirjev-doktrína	12
III.	Oroszország 1993 és 1996 között. Távolodás a liberális paradigmától és az eurázsianizmus eszméinek hatása	29
IV.	Oroszország 1996 és 1999 között. Geopolitika, realizmus és a Primakov-doktrína	43
V.	Oroszország 1999 után. „Reális politika” és „integracionalizmus”	55
	1. A külpolitika euroatlanti iránya	57
	2. Oroszország keleti és déli partnerei	82
	3. Az orosz külpolitikai stratégia egyéb irányai	93
	4. Politika a szomszédos országokkal	98
	5. A külpolitika energetikai paraméterei	115
	6. A leszerelés kérdései	123
	Összefoglalás	135
	Felhasznált irodalom	143
	Melléklet	153

I. A hidegháború vége. A gorbacsovi „új gondolkodás” hatása Oroszország külpolitikájának alakulására

1985-ben Mihail Gorbacsov, a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának (SZKP KB) főtitkára, támogatóival megkezdte a peresztrojka politikáját, melynek köszönhetően jelentősen megnövekedett az állampolgárok politikai aktivitása: tömegmozgalmak és szervezetek jöttek létre. A szovjet vezetés a nemzetközi ügyekben is hirdette az „új politikai gondolkodás” iránti elkötelezettségét és megtette az első lépéseket az ország politikai rendszerének demokratizálására: lemondott a szövetségesek korlátozott szuverenitását rögzítő Brezsnyev-doktrínáról, amely a közvetlen, akár katonai beavatkozást is igazolta a szovjet befolyási övezet országainak belügyeibe. A Szovjetunió csatlakozott az emberi jogokat biztosító nemzetközi egyezményekhez és készségét fejezte ki arra vonatkozóan, hogy katonai potenciálját az ésszerű elégségesség elve szerint csökkenti. Mindez a Nyugattal szembeni konfrontáció végét jelentette.

A gorbacsovi politika utat nyitott a kelet-európai átalakulások előtt: a kommunista rendszer megbukott az NDK-ban, Bulgáriában, Csehszlovákiában, Romániában és Albániában. Ezek az államok, mint ahogy előttük már Magyarország és Lengyelország is, a reformok

útjára léptek, melyek alapjául a demokrácia és a politikai pluralizmus értékeit és a piacgazdaság elveit tették meg. A kelet-európai országok többségében a második világháború utáni első szabad választások a kommunizmus végleges összeomlásához vezettek, és ezzel együtt megdőlt a háború utáni világrend is. A hidegháború és Európa kettéosztottságának végét jelző legfontosabb szimbólum a berlini fal leomlása és Németország egyesülése volt 1990 októberében.

Mihail Gorbacsov azt remélte, hogy az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei támogatni fogják a megváltozott realitáson alapuló új világrendet, mivel megértik, hogy a Szovjetunió átalakuláson ment keresztül. A Nyugat valóban nem hagyta válasz nélkül a Szovjetunióban és Kelet-Európában zajló heves változásokat. 1989 májusában az USA elnöke, George Bush Brüsszelben kijelentette, az USA kész arra, hogy lemondjon a háború utáni politikájának alapját képező kölcsönös elrettentés doktrínájáról.

1990. november 19–21. között 34 állam- és kormányfő részvételével Párizsban zajlott az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet, melynek megnyitója előtt a Varsói Szerződés és az Észak-atlanti Szövetség 22 államának vezetői találkoztak. Az EBESZ Párizsi Chartájában megerősítették, hogy Európa kettéosztottságának és az országok szembenállásának korszaka véget ért. A Varsói Szerződés és a NATO-államok közös nyilatkozatban jelentették ki, hogy az európai kapcsolatokban új korszak nyílik, amelyben ők többé nem ellenfelek. Ehelyett új, partnerségi viszonyokat fognak kialakítani, és baráti jobbot nyújtanak egymásnak.

1990-ben a NATO és a Varsói Szerződés tagállamai

Párizsban aláírták a majd 1992. november 9-én hatályba lépő, az európai hagyományos haderőket és fegyverzetet korlátozó CFE-szerződést (Conventional Forces in Europe Treaty – Hagyományos Erők Európában). A szerződés egyrészt kimondta a két katonai-politikai szövetség tagállamai közti erőegyensúlyt, magasabb szinten pedig korlátozta Európában a hagyományos fegyverkezés lehetőségét a tömbök érintkezési vonala mentén, ezúton gátolva az egymásra irányuló támadó potenciál létrehozását és a nagyobb volumenű támadó hadműveletek folytatását.

1991 februárjában a Szovjetunióban és más kelet-közép-európai államokban zajló átalakulások következtében a Varsói Szerződés tagállamai a szerződés katonai szervezetének felszámolásáról döntöttek, a szervezet teljes felszámolását, a Varsói Szerződés megszűntét pedig 1991. július 1-jén mondták ki.

A CFE-szerződés előkészítésének folyamán és az azt követő években a tagállamok számos technikai jellegű dokumentumot és négy nemzetközi szerződést fogadtak el az európai katonai-politikai változásokkal, elsősorban a Varsói Szerződés és a Szovjetunió megszűnésével összefüggésben.

1991. július 30–31-én a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok Moszkvában aláírták az első START-szerződést (START-I), amely csak néhány év múlva, 1994. december 5-én, a Szovjetunió felbomlása után lépett hatályba. A szerződés értelmében a Szovjetunió és az USA kötelezettséget vállaltak arra, hogy atomtöltet készletüket hét éven belül hatezer darab alá csökkentik.

Mindezen események miatt a nemzetközi kapcsolatok jövője optimista színben tűnhetett fel. 1991 február-

jában azonban jelzésértékű esemény történt: Csehszlovákia, Lengyelország és Magyarország részvételével megalakultak az ún. Visegrádi Hármas. A három ország vezetői Visegrádon közös nyilatkozatban fogalmazták meg törekvésüket az európai és euróatlanti struktúrákba történő integrációról, ami egyúttal azt a szándékukat is jelentette, hogy meg kívánják szabadulni a Szovjetunió gyámságától. Csehszlovákia felbomlása után a Visegrádi Hármas Visegrádi Négyekké alakult. Hamarosan más kelet-európai országok is nyilvánították nyugati orientációjukat. Ily módon, a népek nagy, baráti közösségéről szóló demokratikus elképzelések a vasfüggöny leomlása után végül is tarthatatlannak bizonyultak, az „új politikai gondolkodás” hamarosan számos veszélyt kezdett magában hordozni. Az „új gondolkodás” egyrészt a Szovjetunió határain belül sem talált általános támogatásra. Nemcsak a pártapparátus, hanem a hadiipar számos képviselője is elutasította, mert úgy vélték, hogy Gorbacsov politikája ellentmond az állami és nemzeti érdekeknek. A demokratizálódás folyamata során megalakuló nacionalista csoportosulások szintén negatívan értékelték a Kreml külpolitikai vonalvezetését. Az „új gondolkodás” mindazonáltal a demokratikus erők teljes támogatását élvezte, köztük Gorbacsov demokratikus ellenzékének legerősebb magjával, a Demokratikus Oroszország Mozgalommal, melynek élén az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság elnöke, Borisz Jelcin állt. A demokraták – bár kritikával illették a szovjet vezetőt – aktívan részt vettek a Kreml új külpolitikájának kidolgozásában, és Gorbacsov külpolitikai tanácsadói így egyre közelebb kerültek a demokraták táborához.

Ezzel párhuzamosan a demokraták radikális szárnya nyíltan követelte a szovjet „birodalom” megszűnését és a helyén egyenrangú partnerek szövetségének létrehozását. A Szovjetunió elnöke nem volt abban a helyzetben, hogy ennek az erőteljes tendenciának ellenálljon és maga is kiállt a köztársaságok nagyobb szabadsága, azaz egy új szövetségi szerződés aláírása mellett (ami 1991 augusztusában több más tényező mellett előidézte a konzervatív hatalomátvételi kísérletet).

A szovjet rendszer megreformálására irányuló kísérletek a válság elmélyüléséhez vezettek. 1989-ben ismerték el először hivatalosan, hogy a Szovjetunióban gazdasági válság van. A krízis a belpolitikában a Szovjetunió elnökének, Mihail Gorbacsovnak és az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság elnökének, Borisz Jelcinnek a szembenállásában is kifejeződött, mivel Jelcin aktívan hangoztatta az Orosz Köztársaság szuverenitásának szükségességét.

A Szovjetunió gazdaságában, szociális rendszerében, valamint társadalmi és politikai szférájában végbe menő dezintegrációs folyamatok az ország széteséséhez vezettek. Az Unió hatalmi szervei 1991. december 25–26-án a nemzetközi jog szubjektumaként megszűntek létezni. A volt szovjet köztársaságok független és szuverén államokká váltak.

II.A 90-es évek eleje. A liberálisok és a Kozirjev-doktrína

A Szovjetunió szétesése után közvetlenül Oroszország célul tűzte ki maga elé, hogy a nemzetközi életben a Szovjetunió utódjaként lépjen fel. Ebben a szándékában a nyugati nagyhatalmak támogatásukról biztosították. Az ENSZ Biztonsági Tanácsában és más nemzetközi szervezetekben Oroszország megkapta a Szovjetunió helyét. Oroszország a Szovjetunió adósságait és aktívait is átvállalta, és a külföldre került szovjet állami vagyon tulajdonosaként lépett fel. Az ún. nulla variációt azonban, amely szerint az Orosz Föderáció a Szovjetunió jogutódja a külső adósság és aktívák tekintetében, beleértve a külföldi tulajdont is, az Ukrajnai Legfelsőbb Rada (Parlament) nem ratifikálta és jogot formált arra, hogy az ukrán állam rendelkezzen a szovjet állami vagyon felett.

A Szovjetunió szétesése az ország egységes védelmi területének dezintegrálódásához vezetett. A haderő legfontosabb elemei, a különféle katonai egységek és hadipari üzemek szét voltak szórva a szövetségi köztársaságokban. Nukleáris fegyverek négy független állam, Oroszország, Fehéroroszország, Kazahsztán és Ukrajna területén maradtak. Oroszország mindemellett kinyilvánította azt a szándékát, hogy a posztsovjet térségben egyedüli nukleáris hatalom maradjon. Az Amerikai Egyesült Államoknak az állt érdekében, hogy megőrizze az

ellenőrzést a nukleáris fegyverkezés felett és végrehajtsa a START-I szerződésben előirányzott haderőcsökkentést, ezért teljes mértékben támogatta Oroszországot.

1992 májusában Lisszabonban a START-I szerződéshez aláírtak egy kiegészítő jegyzőkönyvet Ukrajna, Kazahsztán és Fehéroroszország csatlakozásáról. Ezen országok nukleáris fegyverarzenálja ekkor nagyobb volt, mint Franciaországé, Nagy-Britanniáé és Kínáé együttesen. Fehéroroszország és Kazahsztán nyilatkozatban mondott le atomfegyver arzenáljáról, de az ukrán fél nem sietett átadni Oroszországnak nukleáris robbanófejeit. Az USA jelentős erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy Ukrajna igényeit gazdasági mederbe terelje. Ennek eredményeképpen sikerült megegyezni arról, hogy a nukleáris fegyvereket az összes egykori szovjet köztársaságból Oroszország területére szállítják és ott semmisítik meg majd azt a részét, amelyre az ország a START-I szerződésben kötelezettséget vállalt.

Az Orosz Föderáció megalakulását az új állam nemzetközi perspektívái miatti eufória kísérte. A vezetők többsége biztos volt abban, hogy a demokratizálódás fejlődésével és a jelentős gazdasági segítség ésszerű felhasználásával az ország sikeresen integrálódik a civilizált államok azon közösségébe, melyet a Nyugat fogalma köt össze. A Nyugat pedig a maga részéről számított arra, hogy Oroszország hamarosan fejlett, virágzó piaccgazdasággal rendelkező demokráciává alakul át.

A 90-es évek elején reménykedni lehetett abban, hogy az Orosz Föderáció és az Egyesült Államok tökéletesen új, partneri viszonyt alakítanak ki egymással. Erről nyilatkozott a két elnök, idősebb George Bush és Borisz Jelcin. 1992 elején Jelcin hivatalos nyilatkozatot

tett arról, hogy az orosz atomrakétákat ezentúl nem irányítják az USA felé, 1993 januárjában pedig Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok Moszkvában aláírták a START-II szerződést a hadászati támadófegyverek további csökkentéséről. A szerződés megtiltotta a több robbanófejes interkontinentális ballisztikus rakéták használatát. Igaz, a szerződés ebben a formában nem lépett hatályba, bár később mindkét állam parlamentje ratifikálta (az USA 1996-ban, Oroszország 2000-ben).

Annak ellenére, hogy a gorbacsovi örökség jelentős hatást gyakorolt az új Oroszország külpolitikájára, az ország vezetői mégis a közelmúlttól való elhatárolódásra törekedtek. Az orosz külpolitikai gondolkodás fejlődése a gorbacsovi globális szemléletű új gondolkodástól a liberális paradigma felé irányult. 1991 decemberében Gennagyij Burbulisz államtitkár és Kozirjev külügyminiszter a Szovjetunió egykori külügyminisztériumának munkatársaival való ismerkedő találkozón a következőképpen magyarázták a különbséget a Gorbacsov-éra irányelvei és az aktuális feladatok között: A korábbi vezetők szerintük továbbra is két, szocialista és kapitalista táborra osztották fel a világot, mivel még mindig hittek a kommunista társadalom építésében. Ez a meggyőződés viszont hozzájárult ahhoz, hogy nemzetközi ügyekben megmaradjon a konfrontatív és vetélkedő alapállás. Kozirjev viszont ezúttal kijelentette, hogy Moszkva ezentúl a Nyugattal való gyümölcsöző együttműködés és integráció politikáját fogja megvalósítani. (69)¹

¹ A zárójelbe tett számok a *Felhasznált irodalomban* felsorolt tételek számára utalnak

Az orosz liberálisok első generációja megőrizte a gorbacsovi új gondolkodásra jellemző nyugatbarát irányultságot, és igyekeztek megszabadulni a szovjet időkre (a gorbacsovi peresztrojktát is beleértve) jellemző messianizmustól és szuperhatalmi ambícióktól. Mivel a liberálisok úgy vélték, hogy Oroszországnak feltétlenül a NATO és más transzatlanti struktúrák felé kell orientálnia, a külpolitikai gondolkodásnak ezt az irányvonalát atlantizmusnak nevezték el. A politikusok közül az „atlantisták” vezetőjévé az Orosz Föderáció akkori külügyminisztere, Kozirjev vált, ezért a 90-es évek eleji orosz külpolitikai koncepciót Kozirjev-doktrínának is nevezik.

A 90-es évek elején az orosz külpolitika fontos törekvésévé vált a szovjet diplomácia sztereotípiáitól és a legújabb kor történettudományának sablonjaitól való megszabadulás. Moszkva kifejezte készségét az önkritikára, a múlt hibáinak elismerésére és kijavítására. A Kreml különféle formákban bocsánatot kért a Magyarországon, Csehszlovákiában és Afganisztánban történő beavatkozásokért, a balti országok annektálásáért, az NDK-ra történő befolyásgyakorlásért, valamint a „felszabadító mozgalmakkal” és a kommunista pártokkal való manipulatív tevékenységéért a világ különböző pontjain.

Az akkori liberálisok véleménye szerint a modern nemzetközi kapcsolatokban a nemzetközi jognak és a nemzetközi szervezeteknek kell kulcsszerepet játszaniuk, amelyek lehetővé teszik a világ igazságosabb alapokon történő átalakítását. Úgy gondolták, hogy Oroszország számára éppen a demokrácia megteremtésében és a hatékony gazdaság létrehozásában szer-

zett nyugati tapasztalatok jelentenek példát. Ezért Oroszországnak törekednie kell a nyugati gazdasági, katonai és politikai szervezetekbe történő integrációra, az e cél felé vezető úton pedig a partneri és együttműködő viszony fenntartására a Nyugattal. Moszkvának fel kell ismernie azt a nyilvánvaló tényt, hogy megszűnt nagyhatalomnak lenni, és új helyzetének megfelelően kell viselkednie. A liberálisok hangsúlyozták, hogy Oroszország biztonságát alapvetően nem nyugatról, hanem délről és keletről fenyegetik, ahol instabil és agresszív rendszerek vannak, amelyek mintegy az instabilitás „gyűrűjét” alkotják az Orosz Föderáció körül.

A liberálisok nem elleneztek a NATO volt szocialista országokkal történő bővítését, beleértve az egykori szovjet köztársaságokat is. Úgy vélték, hogy idővel Oroszországnak is be kell lépnie ebbe a tömbbe. Véleményük szerint éppen a bővülő NATO-nak kell majd a nemzetközi biztonság új rendjének középpontját alkotnia, mivel ez a szövetség rendelkezik a szükséges politikai és katonai eszköztárral ahhoz, hogy a nemzetközi stabilitás mechanizmusát hatékonyan megszervezze és fenntartsa.

A fentebb vázolt stratégia a gyakorlatban is kezdett megvalósulni. A hatalomra kerülő demokratikus erők remélték, hogy rövid időn belül megteremtik Oroszországban a jogállamot és a piacgazdaságot, és ezen az úton a Nyugat jelentette számukra a fő politikai szövetségest. A Nyugat a maga részéről egyértelműen Jelcin és a demokratikus tábor pártján állt a belső ellenfelekkel való küzdelemben. Így volt ez az 1991. augusztusi puccs előtt, alatt és a legyőzése után is. Hasonló volt a

helyzet 1993 októberében a végrehajtó és törvényhozó hatalmak szembenállásakor – az orosz elnök erkölcsi támogatást kért a nyugati országoktól és haladéktalanul meg is kapta. A demokratikus mozgalom vezetői úgy vélték, nem is alaptalanul, hogy az új Oroszországot a Nyugattal való kapcsolat óvta meg a kommunista erők visszavágásától.

Moszkva nyíltan nyugatbarát politikája a gorbacsovi új gondolkodás fennkölt indítékain alapult. Az orosz diplomaták minden lehetséges módon törekedtek arra, hogy kifejezzék együttműködésüket a nemzetközi ügyekben, helyeselték a nyugati kormányok lépéseit és álláspontját, időnként le is másolták azokat. A liberálisok nemcsak Gorbacsov, hanem Jelcin környezetében is komolyan beszéltek a népek baráti, az egész emberiséget egyesítő családjáról. „Számukra úgy tűnt, hogy a hidegháború végével már semmi sem tudja megakadályozni az egész Földre kiterjedő harmónia megvalósulását.” (69)

Jelcin és Kozirjev külpolitikája eleinte széles társadalmi támogatást élvezett, és politikájuk megvalósulásának első következményei sok szempontból pozitívak voltak. Jelentős, a stratégiai stabilitás alapjait lefektető megállapodások születtek a fegyverkezés ellenőrzéséről a CFE-szerződésről – ami a hagyományos hadászati támadóegyverek csökkentését és korlátozását szolgálja –, a START-II szerződésig a középhatótávolságú rakéták megsemmisítéséről és a védelmi erők csökkentéséről.

Azonban hamar világossá vált, hogy Oroszország a reformtörekvések eredményeképpen nehezen leküzdhető akadályokba ütközött határain belül és kívül

egyaránt. A Nyugat illúziói gyorsan szertefoszlottak. Aggodalmaikat az orosz hatalmi struktúrákon belüli heves konfrontációk váltották ki. A parlament lövetése 1993-ban, bár támogatták Jelcint, nem váltott ki nyugaton pozitív érzelmeket. A botrányhős Zsirinovszkij 1993 végén nagy győzelmet aratott a parlamenti választásokon, jelentős frakciót alakított a Dumában, és az ezt követő periódusban büntetlenül sértegetett és fenyegetett más nemzeteket és államokat. A kommunizmus befolyása erősödött a társadalomban. A gazdaság sokkterápiája, amelyet 1992 elejétől kezdtek meg a nyugati tanácsadók támogatásával, az orosz polgárokat a létminimum szélére sodorta. Az árak hirtelen liberalizálása, a pénztömeg csökkentése és a veszteséges állami vállalatok privatizációja kevés híján katasztrofális következményekkel járt.

Az Oroszországba vetett bizalom fogyatkozni kezdett, mivel az ország sehogy sem tudott kikecmeregni a válságból, a külföldi segélyeket az állami apparátus tagjai szétlopkodták, a törvények Oroszországban nem működtek, a külföldi befektetők pedig nem részesültek támogatásban. Ezek alapján az alábbi következtetéseket lehetett levonni:

- a) a válság szorításában szenvedő ország aligha válik hamar stabil demokráciává
- b) Oroszországnak pénzügyi segítséget nyújtani annyit jelent, mint az ablakon dobni ki a pénzt
- c) Oroszországgal kockázatos üzleti kapcsolatokat kötni

Ezért a NATO bővítésére irányuló törekvés és Oroszország bármiféle tevékenységével szembeni gyanakvás – legyen szó akár Csecsenföldről, Iránról vagy a

Távol-Keletről – teljes mértékben megmagyarázható jelenségek.

Ha Oroszország nézőpontjából vizsgáljuk a világban ekkor kialakult erőegyensúlyt, akkor nyilvánvalóvá válik, hogy az új geopolitikai konfiguráció számára előnytelen volt. Az ázsiai régió elvesztése maga után vonta a fontos energiakincsek feletti ellenőrzés elvesztését, emellett az ország határaihoz közelebb került az „arab tényező” által kiváltott veszély. A nyugati határon a helyzet még bonyolultabbá vált. A szocialista tábor szétesésének eredményeképpen Oroszország nemcsak befolyási övezetét veszítette el, de legfontosabb piacát is, ahol termékeit értékesíteni tudta. Az, hogy a balti államok „visszakerültek” Európához, elzárta Oroszország fontos kijáratait Nyugat-Európa felé, mivel a Jeges-tenger partján található murmanszki és arhangelszki kikötők túlságosan függenek az időjárás kellemetlen szeszélyeitől. Jelentős geopolitikai vereség volt Oroszország számára a független Ukrajna megjelenése is a térképen, új, korántsem oroszbarát politikájával. Egészében véve Oroszország a világpolitika centrumából annak periferiájára került.

Ezzel egyidejűleg az európai kontinensen nagymértékben felerősödtek az integrációs folyamatok és az Európai Unió formájában fokozatosan megjelent egy új, nemcsak gazdasági, hanem katonai és politikai dimenzióval is bíró erőpólus. Ezzel párhuzamosan a NATO célul tűzte ki, hogy új tagok felvételével és befolyási övezetének kiterjesztésével megerősíti a pozícióit Kelet-Európában. Sőt, a NATO más szervezeteket peremhelyzetbe kényszerítve, az európai és transzatlanti biztonság egyedüli garantálójának szerepére tört,

és ezért érdeklődést mutatott a posztszovjet térség iránt is.

Az orosz politikusok számára ugyanakkor ebben az időszakban még nem volt nyilvánvaló tény az európai integrációs folyamatok megerősödése és az Észak-atlanti Szövetség új stratégiája.

Ezen kívül a Szovjetunió szétesésével ún. puha, nem-katonai tényezők kezdtek fenyegetést jelenteni Oroszország biztonságára. Az Orosz Föderáció új határainak védtelensége ugyanis kedvezett az illegális migrációnak, a terrorizmusnak, a drogkereskedelemnek és a csempészetnek. Az országon belül felerősödtek a vallási, nemzeti és politikai szélsőségek és a szeparatista törekvések.

A belső nehézségek tovább mélyültek azáltal, hogy Oroszországnak gyakorlatilag újra kellett építenie nemzetbiztonsági rendszerét, mivel a Szovjetuniótól örökölt rendszer nem felelt meg az új körülményeknek. Szükség volt a fegyveres erők, a nemzetvédelmi és más hatalmi szervek radikális újjászervezésére.

A Szovjetunió széthullása és az új orosz identitás formálódása időben egybeestek a globalizáció folyamatának kibomlásával, amely természetesen Oroszország nemzetbiztonságára is hatással volt. A globalizációnak a korszakra jellemző univerzalizáló és unifikáló tendenciája elkerülhetetlen kihívást jelentett egyrészt a nemzeti hagyományokra és értékekre, de a különböző államok szuverenitására is. Oroszország más államokkal együtt kénytelen volt meghatározni viszonyát a globalizációhoz és adekvát választ kellett találnia annak kihívásaira.

A legfontosabb feladatok egyike talán annak megha-

tározása volt, hogy hogyan lehetne mindkét fél számára gyümölcsöző módon együtt élni a közvetlen szomszédságban lévő volt szovjet köztársaságokkal. A kialakult helyzetben az új regionális biztonsági paradigmák között Oroszországnak nem volt egyszerű feladat megvédeni saját érdekeit. A geopolitikai reváns első lépése 1991-ben a Független Államok Közösségének létrehozása volt, melyhez a balti államok kivételével az összes volt szovjet köztársaság csatlakozott.

A liberális politikusok a Szovjetunió megszűnését nemcsak azért üdvözölték, mert ezzel szabaddá vált az egyetlen törvényes út ahhoz, hogy Mihail Gorbacsovot eltávolítsák az elnöki posztról. Oroszországban ekkor ugyanis a birodalmi politikának széles ellenzéke volt. A demokratikus pártok és a liberális értelmiség abból indultak ki, hogy a demokratizálódás elkerülhetetlenné tette a Szovjetunió felbomlását. Az ezzel a folyamattal szembeni ellenállás pedig konfliktusokat és háborúkat idézhetett volna elő a jugoszláv forgatókönyv szerint. Azzal is érveltek, hogy a más népeknek biztosított szabadság nélkül Oroszország soha nem válik normális, demokratikus állammá. Ezen kívül a kormányban lévő nyugati orientációjú közgazdászok ragaszkodtak azon véleményükhöz, hogy a szovjet köztársaságok már gazdasági teherré és a szigorú monetáris reformoknak majdnem leküzdhetetlen gátjaivá váltak.

Oroszország vezetése azt remélte, hogy az új, független államok hálásak lesznek Oroszországnak a nekik nyújtott szabadságért, és ezért a volt szovjet köztársaságok majd szorosán együtt fognak működni egymással. Arról is meg voltak győződve, hogy az egyenlő és független köztársaságok közül Oroszország, mint a

legerősebb állam vezető szerepet fog játszani. „Moszkvában azt várták, hogy a függetlenség miatti eufória után megindul a volt szovjet köztársaságok egymás felé történő közeledési folyamata. A folyamat biztosításához – vélték a demokraták – elegendő ezekre a szomszédi viszonyokra az Európában sikeresen bevált elveket alkalmazni, azaz a határok sérthetetlenségét és nyitottságát, az emberi, ill. kisebbségi jogokat és a kölcsönösen gyümölcsöző együttműködést.” (69) Azonban az államfők éves találkozóit csak diagnosztizálni voltak képesek a kialakult helyzetet. Ráadásul Oroszország nehéz politikai és gazdasági helyzete miatt nem tudott a FÁK-nak sem politikai, sem gazdasági bázist jelenteni.

1992. május 15-én Taskentben aláírták a Kollektív Biztonsági Szerződést (nem hivatalos elnevezése szerint Taskenti Szerződést), amelyet később öt évvel meghosszabbítottak. A szerződést aláíró államok Örményország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország és Tadzsisztán voltak. Fehéroroszország másfél évvel később, 1993. december 31-én csatlakozott.

A FÁK alapításakor deklarált nemes védelmi célok ellenére négy ország – Ukrajna, Azerbajdzsán, Moldávia és Türkmenisztán – kezdettől fogva kitért a Kollektív Biztonsági Szerződéshez való csatlakozás elől. Az említettek közül két országban ebben az időszakban jelentősen felerősödtek a nemzetközi jelentőséggel bíró, fegyveres szembenállással is járó belső konfliktusok (Dnyeszter-menti Köztársaság Moldáviában, illetve Karabah Azerbajdzsánban).

A Taskenti Szerződéshez csatlakozó államok kötelezettséget vállaltak, hogy nem csatlakoznak katonai szövetségekhez vagy más államszövetségekhez és nem

vesznek részt olyan cselekményekben, amelyek a szerződést aláíró államok valamelyike ellen irányulnak. Ezzel a Kollektív Biztonsági Szerződéshez csatlakozó országok kötelezték magukat arra, hogy a nemzetközi biztonság minden fontos kérdésében konzultálnak és egyeztetik álláspontjukat egymással.

Arra az esetre, ha egy vagy több tagállam biztonságát, területi egységét és szuverenitását fenyegetés érné, illetve a nemzetközi béke és biztonság kerülne veszélybe, a tagállamok kötelezettséget vállaltak, hogy haladéktalanul konzultációkat kezdenek egymással, amelyek során összehangolják álláspontjukat és intézkedéseket hoznak a felmerülő veszély elhárítására. A Kollektív Biztonsági Szerződés nem klasszikus katonai szövetség volt, de a konzultációs mechanizmusra vonatkozó norma a későbbiekben nem kevés kritikai észrevételt váltott ki.

A Kreml külpolitikájának kritikusai ebben a periódusban azt hangoztatták, hogy a kormány egyáltalán nem fordított kellő figyelmet a posztszovjet térségre és bizonyos értelemben teherként tekintett erre a régióra. Ez annak ellenére történt, hogy a vezetés minden lehetséges módon hangot adott annak, hogy az „új szomszédaival” való viszony fő prioritást jelent az ország számára, és Oroszországot „létfontosságú érdek” fűzik közvetlen szomszédaihoz. A gyakorlatban az integráció perspektíváinak felhőtlenességére vonatkozó romantikus elképzelések és az ebből adódó ügyetlen politizálás a posztszovjet térséggel kapcsolatban nem tette lehetővé a kitűzött célok elérését.

Hasonló kritika érte a kormányt Kelet-Európa-politikája miatt is.

Elterjedt az a vélekedés, miszerint a Kreml új vezetése egyszerűen elhatározta, hogy Oroszországnak ki kell vonulnia Kelet-Európából. Valóban tagadhatatlan, hogy Moszkva még Gorbacsov idején lemondott azon törekvéséről, hogy megőrizzen magának valamit a külső birodalomból: a Nyugathoz való közeledésre fókuszáló Szovjetuniónak már nem volt szüksége a kelet-európai ütközőzónára.

Miután a Varsói Szerződés feloszlatta önmagát, olyan események következtek, amelyeket Moszkva nem látott előre: Kelet-Európában lokális és regionális, részben fegyveres konfliktusok alakultak ki. A legsúlyosabb próbatételt a volt Jugoszlávia területén elkövetett tömeges erőszakos cselekmények jelentették. A jugoszláv válság 1991-ben alakult ki, kezdetét Szerbia konfliktusa jelentette Horvátországgal és Szlovéniával, utóbbi két ország ugyanis kinyilvánította kilépési szándékát a Föderációból. 1992-ben Boszniában és Hercegovinában tört ki háború, és a kialakult helyzetet a 90-es évek végéig nem sikerült rendezni.

Az orosz vezetést az is váratlanul érte, hogy a széteső Szovjetunió egykori, szabaddá váló szövetségesei azonnal és teljes mértékben el akartak határolódni Moszkvától. Ilyen körülmények között nehéz volt Kelet-Európában hatékony politizálást folytatni és az erős orosz jelenlétet megőrizni. Maga Jelcin is nem egy alkalommal beszélt Kelet-Európa stratégiai fontosságának megőrzéséről és Oroszország aktív szerepéről a poszt-kommunista térségben.

Ebben az időszakban nyilvánvaló változások mentek végbe Oroszország viszonyában az Európán kívüli kommunista rendszerekkel és pártokkal, ill. a harmadik

világ államaival is. Ezek az országok – Észak-Korea, Kuba, Kína, Vietnám – nem értékelték pozitívan az oroszországi eseményeket és nem vonzotta őket az új orosz vezetés antikommunizmusa sem. Attól tartottak, hogy az orosz demokraták esetleg közvetlenül beavatkoznak országuk belügyeibe. Moszkva egyszerűen elvágott minden ideológiai köteléket a kommunista rezsimekkel és csatlakozott a nyugati országok kórusához, amely elítélte az emberi jogok megsértését Kubában és Észak-Koreában, sőt a moszkvai stratégiák még Peking kioktatására is vállalkoztak.

1992 decemberében az Orosz Föderáció elnöke, Borisz Jelcin Kínába látogatott, ahol az Orosz Föderáció és a Kínai Népköztársaság kapcsolatainak alapelveit rögzítő közös nyilatkozatot írt alá. A felek ebben megerősítették, hogy nem csatlakoznak olyan szövetséghez, amely valamelyikük ellen irányulna, és nem engedik át országuk területét egy harmadik országnak, veszélyeztetve ezzel a Kínai Népköztársaság vagy az Orosz Föderáció biztonságát. A hivatalos látogatás közben nyilvánvaló volt az éles kontraszt a sikeres kínai gazdasági reformok és a sikertelen orosz átalakulás között. A kínai fél érdeklődését fejezte ki az orosz energetikai szféra, a határmenti kereskedelem és befektetések iránt. 1992 után azonban a Kínával való viszony egyre formálisabbá vált.

Oroszország kapcsolatai a harmadik világban is kihűltek a Szovjetunió geopolitikai partnereivel. Az oroszországi változásokat nagy szkepszissel fogadták Indiában, Irakban, Líbiában, Etiópiában, Nicaraguában és számos más országban. A Szovjetunió korábbi „baráti országainak” érdekei eltértek az új Oroszország érde-

keitől. A Kreml vezetésében 1991 és 1992 között senki nem volt hajlandó arra, hogy folytassa a konfrontációt a Nyugattal a harmadik világ országai felett gyakorolt befolyás megőrzése érdekében. A közel-keleti radikális rezsimekre való támaszkodás szovjet gyakorlatát az orosz vezetés sikertelen stratégiának minősítette.

Oroszországot gazdasági érdekei sem készítették a korábbi viszonyok fenntartására. Az egykori baráti országokat Ázsiában, a Közel-Keleten és Latin-Amerikában a Szovjetunió évtizedeken keresztül anyagi támogatásban részesítette, de az új helyzetben az orosz közvélemény ellene volt bármiféle segítségnek, mivel az ország saját életének újjászervezésére sem volt elegendő forrás. Jelcin elítélte a nemzeti tartalékokból történő költekezést és megtiltott a külföldi országoknak nyújtandó bármiféle gazdasági segítséget. Moszkva a hagyományos partnereivel való együttműködést megpróbálta a kölcsönösség medrébe terelni, de ilyen feltételek mellett ezt nem lehetett folytatni.

Az ország ugyanakkor törekedett arra, hogy a fejlődő világ stabil, mérsékelt és gazdaságilag erős országaival kapcsolatokat alakítson ki, illetve bővítse ezeket. Megpróbáltak például betörni a Perzsa-öböl országainak fegyverpiacára. Fejlődött a gazdasági együttműködés Iránnal, a Dél-afrikai Köztársasággal, Dél-Koreával, Tajvannal, a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségének országaival (más néven az ASEAN-államokkal), Ausztráliával és Új-Zélanddal.

Az Egyesült Államok politikáját követve az orosz diplomácia nem tudott szabad döntéseket hozni. Oroszország támogatta az iraki katonai objektumok katonai felügyeletét és az 1991 tavaszán Irakkal szemben

kirótt nemzetközi gazdasági szankciókat, melyeket a nemzetközi erőkkel levert kuvaiti agressziót követően hoztak. Ahogyan később Moszkvában felismerték, ez károsan hatott Oroszország politikai befolyására a Közel- és Közép-Keleten, és komoly gazdasági veszteségeket is okozott, mivel Irak volt az orosz fegyverek egyik fő vásárlója és a Szovjetunió legnagyobb adója.

Oroszország a Jugoszlávia elleni nemzetközi gazdasági szankciókhoz is csatlakozott. Ezeket amiatt vezették be, mert Belgrád támogatta a boszniai szerbeket a délszláv konfliktusban. Ez a pozíció valójában nem felelt meg Oroszország hagyományos, Szerbiát pártfogoló szerepének, és éles ellentétben állt politikai érdekeivel a Balkánon. Az orosz diplomácia tehát minden esetben prioritásban részesítette az USA-val való baráti viszony megőrzését.

Oroszország és az USA stratégiai együttműködéséhez hiányoztak mind a közös elvi érdekek, mind Oroszország gazdasági függetlensége, mivel az ország függött a nyugati segítségtől és hitelektől. A 90-es évek az Egyesült Államokban nagyon sikeres fejlődést hoztak, míg Oroszországban rendkívül súlyos társadalmi, gazdasági válság volt. Az ország vezetői a reformok megkezdése után nem tudták kialakítani a fejlődés pontos stratégiáját és racionálisan, az ország javára felhasználni a nyugati segítséget. Természetes, hogy ilyen körülmények között az USA a „tanító” szerepét öltötte magára, irányítani kívánta Oroszországban a belső átalakulásokat és diktálni próbálta az ország globális piacra kerülésének feltételeit, közben pedig nem volt hajlandó számolni Oroszország érdekeivel.

Oroszországban az átfogó válság a külpolitikát meg-

határozó döntéshozási mechanizmusokban is megmutatkozott. A belső nehézségek miatt törölték a tárgyalásokat a külföldi vezetőkkel, és megszakadtak a hivatalos külföldi látogatások is. Nem maradt elég idő arra, hogy a nemzetközi ügyekben egységes, jól átgondolt stratégia kidolgozására koncentráljanak.

A végrehajtó hatalmon belül pedig egyszerre több döntéshozó központ jött létre, ami megnehezítette a külügyminisztérium tevékenységét. Nehézségek a diplomáciában dolgozók tapasztalatlanságából is adódtak. A külügyminisztérium munkaerőválságot élt át, többek között amiatt, mert a tapasztalt munkatársak egy része a magasabb fizetés miatt az üzleti szférába távozott.

Moszkva külpolitikai kurzusában azonban 1993-ra már nyilvánvalóan több változás is végbement. Az elégedetlenség nemcsak a jelicini reformerek által végrehajtott társadalmi, gazdasági átalakulások miatt nőtt, hanem a világpolitika számos kérdésében a Nyugatnak tett indokolatlan engedmények miatt is. A liberális eszmék válságának legmélyebb pontját közismerten az 1993. októberi események jelentették, vagyis a végrehajtó és törvényhozó hatalmak közötti konfliktus, mely a Legfelső Tanács épületének lövetésében éleződött ki a leginkább.

III. Oroszország 1993 és 1996 között. Távolodás a liberális paradigmától és az eurázsianizmus eszméinek hatása

A „sokkterápia” sikertelensége az ország belpolitikai életében visszafordíthatatlan következményekkel járt és hatalmas csapást mért a radikális reformerek táborára. A rövidebbel a Legfelső Tanács épületének lövetése után, 1993 decemberében zajló választások megmutatták, hogy a demokratákat a választók nagy része nem támogatta, és alulmaradtak nemcsak a nacionalistákkal, de a kommunistákkal szemben is. Az 1995-ös választásokon ez a tendencia még jobban felerősödött: a vezető parlamenti pozíciókat a kommunisták szerezték meg, és a nacionalista erők is megtartották jelentékeny befolyásukat.

A Kreml külpolitikai irányvonalára ható nyomás nemcsak az Állami Duma oldaláról kezdett nőni, hanem a hadiipar, a jelentős társadalmi réteget képező vidéki elit és a volt szovjet köztársaságokban élő orosz diaszpóra részéről is. A kritikus hangokhoz csatlakoztak a demokraták azon csoportjai is, akik csalódtak a Kreml külpolitikai irányvonalának valamely aspektusában.

Oroszország külpolitikájának átalakulását a Nyugat politikája is előremozdította. Az orosz társadalomban fokozatosan érlelődött az a meggyőződés, hogy számos

amerikai és európai politikus szívesebben látná Oroszországot gyenge, mint erős államnak. A NATO bővítésére vonatkozó terveket Oroszországban úgy kezdték felfogni, mint árulást és fenyegetést Oroszország biztonságára nézve. Jevgenyij Primakov, aki ekkor az orosz felderítő szolgálat vezetője volt, 1993 novemberében kijelentette: „Ez a bővítés a világ legnagyobb katonai szövetségét közvetlenül Oroszország határaihoz hozza közel. Felmerül annak szükségessége, hogy alapjaiban gondoljuk újra teljes védelmi koncepciókat.” (69)

Oroszországban barátságtalan politikai megnyilvánulásként értékelték a NATO egyoldalú tevékenységét Boszniában, az orosz nyelvű lakosság balti államokbeli diszkriminációjának figyelmen kívül hagyását, a Moszkva–Irak, ill. Moszkva–Líbia kapcsolatok megakadályozására tett kísérleteket és hogy a Nyugat Japánt támogatta a Dél-Kuril szigetekről szóló területi vitában. Ugyanakkor a Nyugat nem kívánta elismerni Oroszország különleges szerepét és felelősségét a posztszovjet térségben.

A gazdasági együttműködés eredményei is hagytak kívánnivalót maguk után. Széles körben elterjedt az meggyőződés, hogy számos külföldi üzletember közreműködésével az ország kifosztása zajlik, akik olcsón, esetenként illegálisan vásárolták fel Oroszország természeti kincseit. Kételyek merültek fel arra vonatkozóan is, hogy a fejlődés nyugati receptjeit mennyire lehet alkalmazni az orosz viszonyokra. A külföldi tanácsadók heves támadások és vádaskodások céltábláivá váltak azon igyekezetük miatt, hogy az orosz gazdaságot az IMF előírányzatai szerint alakítsák át.

Ugyanígy élesen támadták a fejlődés nyugati receptjeinek orosz követőit, Gajdart, Csubajszot és másokat. Nehéz lenne tagadni, hogy Oroszország és a Nyugat viszonya nem volt egyenrangú, mivel Moszkva függött partnereitől mind a gazdasági, mind a politikai szférában.

Az orosz külpolitika megváltozásához egyre növekvő mértékben járult hozzá a volt szovjet köztársaságokkal való viszony. Az orosz vezetés kezdett megszubadulni attól az illúziójától, hogy ezek a kapcsolatok felhőtlenek lennének. A vezetés számára komoly fejfájást okozott például az orosz diaszpóra helyzete a volt szovjet köztársaságokban. Oroszország és szomszédai között viták is kialakultak a szovjet vagyon szétosztásáról, a határokról, a gazdasági egyenlőségről, valamint politikai, ill. történelmi jellegű kérdésekről.

Az új és független államok vezetői Oroszországról nagyhatalmi ambíciókat feltételeztek és ezért hajlamosak voltak arra, hogy saját belpolitikai nehézségeikért is Moszkvát vádolják. Továbbá aktív, többvektorú külpolitikát folytatva más országoknál kerestek védelmet az „Orosz Birodalom” ellen. (19) A potenciális „védelmezők” válaszlépései csak szították Moszkva feszültségét és fokozták aggodalmait, hogy Oroszországot ki akarják szorítani hagyományos befolyási övezetéből.

Az Orosz Föderáció elnökének 1993 februárjában kialakított álláspontját nyugaton Jelcin-doktrínának nevezték el. Lényege szerint Oroszországnak az a szándéka, hogy a volt Szovjetunió területén különleges jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezzen. 1995-ben Borisz Jelcin rendeletével megerősítették Oroszország stratégiai együttműködését a FÁK tagállamaival. A do-

kumentum szerint Oroszország fő célja olyan integrált, gazdasági és politikai államszövetség létrehozása, amely képes arra, hogy méltó helyet foglaljon el a világban. A dokumentumban említést tettek arról is, hogy „a FÁK-on belüli kapcsolatfejlesztés során is mindenképpen ügyelni kell arra, hogy az ország saját érdekei semmiképpen ne szenvedjenek csorbát”. (69)

Nemzetbiztonsági szempontból kollektív védelmi rendszer létrehozását tervezték az 1992-es Taskenti Szerződés és a FÁK országai közötti kétoldalú egyezmények alapján. A dokumentumban célszerűnek minősítik az orosz haderők állomásoztatását a FÁK országaiban, azzal a feltétellel, hogy egyértelműen szabályozzák az orosz katonai bázisok jogi helyzetét és a katonák státuszát. Megoldandó feladatként merült fel, hogy elérjék a FÁK országai által vállalt kötelezettség teljesítését, azaz ne csatlakozzanak olyan szövetségekhez vagy tömbökhöz, amelyek ezen államok bármelyike ellen irányulnának.

A dokumentum célként határozta meg, hogy elmélyítsék az együttműködést a FÁK külső határainak közös biztosításáról, szabályozzák a FÁK tagállamai között felmerülő határkérdéseket, valamint hogy szerződéses jogi bázist hozzanak létre az ezekben az országokban állomásozó határmenti orosz alakulatokról.

Egyidejűleg kiemelik annak szükségességét, hogy a FÁK határain belül újrendezzék Oroszország és a szomszédos országok államhatárait, a határok nyitottságának megőrzése mellett és annak elfogadásával, hogy a FÁK elsősorban Oroszország érdekzónája.

Az 1995-ben elfogadott stratégiai kurzus bizonyos értelemben kompromisszum volt a FÁK-hoz fűződő

viszony kétféle politikája között. Az orosz politikai elit nagy része nem tudott megbékélni a Szovjetunió szétesésével és az egykori szovjet köztársaságokat továbbra is Oroszország pártfogását igénylő peremvidékeknek tekintette. Az említett dokumentum számtalanszor utalt arra, hogy Oroszországnak fontos érdekei vannak a szomszédos országokkal szemben. Ezek alapján a volt szovjet köztársaságokban úgy vélekedtek, hogy Oroszország az első akar lenni az egyenlők között.

Moszkva a posztkommunista Kelet-Európában is tovább veszített pozícióiból. Az, hogy valamennyi korábbi szövetséges be akart lépni a NATO-ba, arról tanúszkodott, hogy ők az új Oroszországban nem a megbízható partnert, hanem épp ellenkezőleg, a biztonságot fenyegető potenciális erőt látják.

Negatív következményekkel járt a kommunista országokkal való kötelékek lazulása is. Észak-Koreában Oroszország nemcsak gazdasági veszteségeket szenvedett el, hanem a befolyása is csökkent arra az észak-koreai rezsimre, amelyiktől az orosz határok közelében a stabilitás és a béke függött.

Az Észak-Koreától való eltávolodás nagyobb csapást is tudott volna mérni Oroszország érdekeire. Kína a Kreml szemében egyre inkább hasznos stratégiai partnernek, értékes együttműködő félnek tűnt, mely kész nagy tételekben importálni ipari berendezéseket és fegyvereket, emellett közvetítőként is szolgálhat Oroszország érdekérvényesítéséhez Ázsiában és a csendes-óceáni területeken.

Moszkva fokozatosan felismerte, hogy pénzügyi és technológiai területen kapcsolatokat kellene kialakítania Dél-Koreával, Tajvannal, Hongkonggal és az ASEAN-

országokkal (Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége). Meglehetősen súlyos érvek szóltak amellet, hogy Oroszország helyreállítsa jelenlétét Mongóliában és Indokínában. Az orosz vezetés elismerte, hogy hiba volt az Indiával való partneri viszonyok elhanyagolása.

Az orosz külügyi vezetés újra a Közép- és Közel-Keletre irányította figyelmét. Irán újra felértékelődött, mint kedvező fegyverfelvevő piac és a régió fontos politikai ereje. „Ha jó viszonyt ápolunk Teheránnal, akkor vissza lehet fogni a szélsőséges erőket Közép-Ázsiában és a Kaukázusban. Az orosz–iráni barátság arra ösztönözné Törökországot és a Perzsa-öböl térségének arab államait, hogy közeledjenek Moszkvához, mivel Oroszország az egyetlen hatalom, amely hatást tud gyakorolni Iránra. Mivel a viszony a Közel-Keleten (Irak, Szíria, Libanon) is megromlott a Szovjetunió hagyományos partnereivel, nem volt esélye annak, hogy ezek az országok visszafizessék több mint 25 milliárd dolláros adósságukat.

Katasztrofális, további kb. 16 milliárd dolláros veszteséggel járt Oroszország részvétele az Irak és Libanon elleni nemzetközi szankciókban. Az orosz politika nyilvánvalóan csak az amerikai másolataként működött. Moszkva sorra veszített pozícióiból a stratégiaileg fontos, instabil, Oroszország határaihoz közeli régiókban. (69)

Az orosz diplomácia Amerika irányába való eltolódása miatt nyilvánvalóvá váltak a (gazdasági, geopolitikai, az ország presztízsével összefüggő kulturális) veszteségek Fekete-Afrikában és Latin-Amerikában.

A nyugatbarát politikusok a Nyugat viselkedésében beállt változást 1993 és 1994 között az orosz belpolitikai

konfliktusokkal próbálták magyarázni. Szerintük a Nyugat (és vele együtt Kelet-Európa) kezdte elveszíteni a hitét Oroszország „szép, demokratikus jövőjében”.

Ezek a magyarázatok reális eseményekre és tényekre támaszkodtak, de az is igaz volt, hogy a liberális kurzus jelentős kudarcok sorát szenvedte el. A volt szovjet köztársaságok nem siettek Oroszország védőernyője alá és a FÁK létrehozásának folyamata sem azon foratókönyv szerint zajlott, ahogyan azt a Kreml elképzelte. A függetlenné vált balti államok továbbra is imperialista nagyhatalomnak tartották Oroszországot és azt követelték, hogy Moszkva a legrövidebb határidőn belül vonja ki területükről az orosz haderőket. Oroszország többszöri tiltakozása ellenére Lettországból és Észtországból az orosz nyelvű lakosság nagy részétől megtagadták az állampolgárságot és lényegét tekintve diszkriminatív politikát folytattak a nem litván, ill. nem észt állampolárokkal szemben.

Az atlantisták reményei ellenére a nyugat nemcsak hogy nem igyekezett felvenni Oroszországot a „kiválasztottak klubjába”, de esetenként – kihasználva gyengeségét – nem is számolt vele a legfontosabb, a nemzetközi biztonságot érintő döntésekben. Így pl. igyekeztek mellőzni Moszkvát a volt Jugoszlávia területi konfliktusainak rendezésekor (különösen Boszniát illetően), a Közel-Keleten, valamint az Észak-Korea atomfegyver potenciáljáról való döntésben. Az angol–amerikai alakulatok Moszkva tiltakozása ellenére folytatták a rendszeres légitámadásokat Irakban. Washington arra kényszerítette Moszkvát, hogy mondjon le az Indiával való előnyös fegyverüzletről, mely rakétameghajtók szállítására vonatkozott. Végül pedig a NATO anélkül

hozott döntést a keleti bővítésről, hogy előtte Oroszországgal egyeztetett volna.

Az Egyesült Államok és néhány szövetségese, miután elfogadták a NATO-bővítést és azt a nemzetközi biztonság fenntartásának eszközévé tették, lényegében szabotálták az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet munkáját, amely az egyetlen olyan összeurópai védelmi szervezet volt, ahol Oroszország egyenjogú partnere volt más országoknak. Washington végül a Jackson Vanick-féle törvénymódosításon sem változtatott, pedig az jelentős károkat okozott az orosz–amerikai kereskedelemben. Washington egyúttal protekcionista politikát folytatott orosz áruk egész sorával szemben, ami nem hatott kedvezően az Orosz Föderáció gazdasági stabilitására.

A nyugattal való viszony miatti elégedetlenség és a társadalomban tapasztalható patrióta és nacionalista hangok erősödése arra készítette Jelcint hogy változtasson az orosz diplomácia hangnemén. A választások utáni első felszólalásán a Szövetségi Gyűlésben kijelentette: „1994-ben véget kell vetnünk az egyoldalú engedmények helytelen gyakorlatának.” (46)

1993. június 21–22-én az Európa Tanács Koppenhágai Ülésén rendszeres találkozóra tettek javaslatot az Európa Tanács, az Európai Bizottság és Oroszország elnökének részvételével (kettő az egyhez arányban). Az első, 1993. november 11-én lezajlott találkozó jelentette a kezdetét az Európai Unió és Oroszország rendszeres politikai párbeszédének. 1994 júniusában Korfu szigetén Oroszország és az Európai Unió aláírt egy a partnerségről és együttműködésről szóló egyezményt. Az

egyezmény meghatározta az együttműködés alapvető céljait, irányait és mechanizmusait. A dokumentum a gazdaság minden szférájára kiterjedő programot tartalmaz a gazdasági együttműködésről, és a partnerek állandó politikai párbeszédét irányozza elő.

A nemzeti és nemzetközi biztonságra vonatkozó liberális koncepciók válsága számos alternatív iskola megerősödéséhez vezetett. Az atlantisták számára az ún. eurázsianisták (65) jelentették az első kihívást. Az 1990-es években az eurázsianistáknak a nemzetközi biztonság problémáiról alkotott nézetei a geopolitika és az ún. civilizációs megközelítés (egyes esetekben a válásos messianizmus) keverékei voltak. A számos véleménykülönbség ellenére az eurázsianisták egyetértettek abban, hogy Oroszország különleges történelmi feladattal bír. Úgy vélték, hogy Oroszország feltétel nélküli nyugati orientációja helytelen volt és Moszkvának mind a két geopolitikai irányban új külpolitikát kell kialakítania.

Az eurázsianisták a keleti országokban Oroszország számára nemcsak fenyegetést láttak, de lehetőséget is arra, hogy az őt megillető szerepét töltsse be a világban és ebből számos előnyhöz jusson. Úgy vélték, hogy nem lenne ésszerű veszni hagyni a hagyományos kapcsolatokat a volt szovjet közép-ázsiai köztársaságokkal, valamint Ázsia és Afrika fejlődő országaival. Keleten ráadásul nemcsak gyengén fejlett országok találhatók, de új ipari óriások is.

Az eurázsianisták az elsők között kezdték hangoztatni, hogy a FÁK-nak geopolitikai prioritássá kell válnia Oroszország számára. „Kétségtelen érdemük, hogy

a nemzetközi kapcsolatok elméletében az elsők között hoztak be a köztudatba és igyekeztek megfejteni olyan alapfogalmakat, mint *nemzeti érdekek* és *nemzetvédelem*. Csak egyetérteni lehetett velük akkor, amikor szintén az elsők között összekötötték a nemzetvédelem belső és külső aspektusait, és hangsúlyozták, hogy biztosításának kulcsa mindenekelőtt Oroszországon belül van, mégpedig belső stabilitásának elérésében.” (65)

Nem voltak viszont egységesek számos komoly világnézeti kérdésben.

A kutatók két nagyobb irányzatot emelnek ki: a demokratikust és a szlavofilt. A demokratikus eurázsianisták közel álltak a jelcini adminisztrációhoz és különböző kormányhivatalokban és társadalmi szervezetekben befolyásos posztok sorát foglalták el. A szlavofilektől eltérően a demokrata eurázsianisták nem ellenezték a nyugattal való együttműködést, amennyiben az az egyenjogúságra épül és nem sérti Oroszország keleti érdekeit.

Az eurázsianizmus szlavofil változata Oroszország civilizációs specifikumára helyezte a hangsúlyt. Hangsúlyozták, hogy történelmi missziójának betöltéséhez Oroszországnak erős államiságra van szüksége és olyan külpolitikát kell folytatnia, amely szigorúan megfelel a nemzeti érdekeinek.

Az 1990-es évek közepére az eurázsianizmus válságba került, ám a demokrata eurázsianisták érezhető hatást tudtak gyakorolni nemcsak a társadalmi vitákra, de az orosz külpolitika doktrinális alapjaira is, amely ekkor a saját nemzeti érdekek védelme felé kezdett fordulni. Az eurázsianizmus demokratikus változatától eltérően

a szlavofilek nem gyakoroltak érzékelhető hatást a külpolitikai döntéshozás folyamatára. Az eurázsianistáknak ugyanakkor nem sikerült egyetlen olyan saját politikai pártot vagy társadalmi mozgalmat sem alapítaniuk, amely jelentősebb hatással lett volna a politikai folyamatokra. Az 1990-es évek közepére az eurázsianisták nagy része (főleg a demokraták) átállt a politikai realizmus híveinek táborába, a szlavofilek pedig a geopolitikai irányzathoz csatlakoztak.

A FÁK országai közül az eurázsianizmust csak Kazahsztán elnöke, Nurszultan Nazarbajev támogatta. A közösség más országai, érthető módon, a koncepciót meglehetősen hűvösen fogadták, néhány ország pedig (Grúzia, Ukrajna, Üzbegisztán, Azerbajdzsán és Moldova – a későbbi GUUAM csoport tagjai) az eurázsianizmust az orosz imperializmus rejtett formájának tekintették. Moszkva igazolva saját FÁK-beli szövetségesei aggodalmát, gyakran nem tudott ellenállni annak a kísértésnek, hogy ezen országok belső konfliktusaiba beavatkozzon. Gyakran érte kritika a Dnyeszter-menti Köztársasággal, a Krímmel, Abháziával, Dél-Oszétiával, a Hegyi-Karabahhal vagy Tadzsikisztánnal kapcsolatos politizálása miatt. Oroszország nagyhatalmi ambícióinak legékesebb bizonyítékául a csecsenföldi háború szolgált.

Az orosz politikai életben ebben az időszakban egyre egyértelműbben nyilvánult meg az ország külpolitikai egyensúlyát hangsúlyozó álláspont. Ennek képviselői kiemelték, hogy Oroszországnak nincsenek ellenségei, együtt tud működni és szükséges is együttműködni a világ országainak többségével, főként a szomszédos országokkal, ugyanakkor nem szabadna elhajla-

nia egyik vagy másik irányba, hanem inkább kiegyensúlyozott kapcsolatokat kell ápolnia nyugattal, kelettel és délrel, miközben nem keresi a szövetségeket (legfeljebb csak a FÁK-on belül).

Ez a külpolitikai filozófia az Otthonunk Oroszország nevű kormánybarát politikai mozgalom és Jabloko (Alma) elnevezésű ellenzéki demokratikus párt platformjain erősödött meg. Az Otthonunk Oroszország a konfrontáció helyett a más országokkal való partnerséget hirdette, keleten éppúgy, mint nyugaton. Aktív részvételt szorgalmazott egy olyan világrend megteremtésében, amely az államok általános biztonságán, szuverenitásának, függetlenségének és területi egységének tiszteletén, a demokratikus választásokon, az emberi jogok védelmén és a kölcsönösen előnyös gazdasági együttműködésen alapul. A Jabloko elutasította Oroszország nagyhatalmi ambícióit. Az Otthonunk Oroszország támogatta a „széleskörű, komoly dialógust és a jó viszonyt az USA-val, Japánnal és Kínával.” (65) A Jabloko viszont ellenezte a szövetséget ezekkel az országokkal és egyforma alapokon nyugvó együttműködést javasolt minden állammal.

Hasonló kijelentéseket tettek 1993 és 1995 között az Orosz Föderáció Külügyminisztériumának vezetői is. 1994 elejétől Oroszország Külügyminisztériuma az USA-val való érdekközösség alapelve helyett hangsúlyozni kezdte a saját nemzeti érdekek előbbrehozásának elvét. Erre nemcsak az oroszországi kritikák készítették, hanem az is, hogy Közép- és Kelet-Európában megváltozott a geopolitikai helyzet.

1994 augusztusában befejeződött az orosz csapatok

kivonása a volt szocialista és a balti országokból, és egyes országok rögtön kinyilvánították szándékukat a NATO-ba történő belépésre. Indoklásukban a moszkvai parlament 1993-as lövetésére hivatkoztak, amely az orosz politika kiszámíthatatlansága miatt aggodalmakat ébresztett bennük.

A 90-es évek közepén nemzetközi ügyekben Oroszország nem játszott mértékadó szerepet és nem volt elég erős ahhoz, hogy megállítsa a nemzetközi események számára kedvezőtlen alakulását. A NATO-bővítés miatti orosz aggodalmakra az volt a válasz, hogy a több keleti bővítésének szándéka nem olyan esemény, amely fenyegetné Oroszországot.

A NATO ekkor közös programot ajánlott a volt szocialista országok és a Szovjetunió volt tagállamai számára (Oroszországot is beleértve) a katonai együttműködés formáinak meghatározására, Partnerség a békéért elnevezéssel. A programhoz 23 állam csatlakozott. Oroszország eleinte lojálisan viszonyult a programhoz, azonban a keretdokumentum nyilvánosságra hozatalakor nem elégitette ki néhány feltétel. Különösen elfogadhatatlan volt számára az átláthatóság követelménye a nemzetvédelem és a hadi költségvetés tervezésekor és szervezésekor, ill. a fegyveres erők feletti demokratikus és polgári ellenőrzés biztosításakor.

1994 júniusában egy sor feltétel tisztázása után Oroszország mégis csatlakozott a programhoz. Ennek keretein belül jogot kapott arra, hogy képviselőket küldjön a brüsszeli NATO központba. Megalakultak az orosz–ukrán zászlóaljok, amelyek a nemzetközi békefenntartó erők kötelékében részt vettek Boszniában a

konfliktus rendezésében, felügyelték a fegyveres erőket, valamint a közös had- és csapatgyakorlatokat. Egyes orosz szakértők elismerték, hogy Oroszország elsősorban azért csatlakozott a Partnerség a békéért programhoz, mert attól tartott, hogy politikailag elszigetelődik.

IV. Oroszország 1996 és 1999 között. Geopolitika, realizmus és a Primakov-doktrína

Az 1990-es évek közepétől két rokon koncepció, a geopolitika és a politikai realizmus kezdtek egyértelműen megmutatkozni Oroszország külpolitikai stratégiájában. Elméleti síkon a geopolitika és a politikai realizmus elvei még az egymással szembenálló politikai csoportosulásokban is megtalálhatóak voltak, és népszerűségnek örvendtek a kommunisták, a „szellemi örökség” mozgalom képviselői, az LDPR (Orosz Liberális Demokrata Párt) és a Jabloko híveinek körében egyaránt. A nézetkülönbségek az egyes politikai erők között inkább konkrét külpolitikai kérdéseket érintettek.

A geopolitika és a politikai realizmus koncepciójának hívei úgy vélik, hogy a világpolitika főszereplői a saját nemzeti érdekeiket képviselő államok. Ebből következően az orosz vezetés számára is ezeknek az érdekeknek a védelme és a nemzet védelmének biztosítása kell, hogy a legfontosabb legyen. Véleményük szerint a nemzetközi kapcsolatokban csak az erőnek van jelentősége, és a nemzetközi biztonság stabil rendszere csak az erők egyensúlyának eredményeképpen alakul ki.

Az említett irányzatok között vannak eltérések is. Azok a geopolitikusok, akikre az eurázsianizmus hatott, hajlanak a globális elméleti koncepciók létrehozá-

sára és az orosz specifikum hangsúlyozására. Közülük különös figyelmet érdemel Mackinder Heartland-teóriája (a Heartland az eurázsiai terület belső része). Mint ismeretes, Mackinder három ismert maximában fogalmazta meg elméletének lényegét: „Aki uralja Kelet-Európát, az parancsol a Heartlandnak. Aki uralja a Heartlandot, az parancsol a Világszigetnek. Aki uralja a Világszigetet, az parancsol a világnak.” Ebből az elméletből kiindulva Mackinder úgy vélte, hogy a tengeri hatalmaknak nem szabad átengedniük a Heartland feletti ellenőrzést a szárazföldi hatalmaknak. A gyakorlatban ez állandó háborúhoz és a befolyási övezetek újrafelosztásához vezetett. Oroszország, mivel ebben a geopolitikai konstrukcióban középen helyezkedik el, akaratán kívül keveredett bele ebbe a globális vetélkedésbe.

A modern geopolitika orosz képviselői olyan világrendet javasoltak, amely lezárná ezt az értelmetlen és drága vetélkedést és a Heartlandot a nemzetközi kapcsolatrendszer stabilizáció eszközévé tenné. Természetesen Oroszország központi szerepet kapna a biztonság fenntartásában az adott régióban és az egész világon is. Ami a geopolitikával rokon politikai realizmust illeti, a realisták a geopolitikusoktól eltérően az absztrakt sémákhoz képest előnyben részesítik a nemzeti és nemzetközi biztonság modelljeinek részletes kidolgozását. Oroszország modernkori helyének meghatározásánál a politikai realisták meglehetősen józanul értékelik az ország lehetőségeit és pragmatikusak a nemzet védelmének biztosítását szolgáló módszerek megválasztásában. A modern nemzetközi helyzet elemzésekor a politikai realizmus irányzatának orosz hívei arra szólí-

tanak fel, hogy nem szabad félni a nemzeti érdekek melletti kiállástól, és bizonyos mértékben igenis lehet konfrontálódni a Nyugattal. Vélekedésük szerint el kell érni azt, hogy a Nyugat elismerje a sajátos orosz érdekeket és Oroszország vezető szerepét a posztszovjet térségben. Nem szabad engedni, hogy Washington diktáljon abban a kérdésben, hogy Oroszország a nemzetközi együttműködésekhez kiket választ partneréül – még ha ezek a partnerek kényelmetlenek is az USA számára. Ezen kívül Oroszországnak nagyobb hangsúlyt kell fektetnie belső tartalékai kihasználására és a megfelelő klíma megteremtésére a külföldi és hazai befektetők számára. Moszkvának kiegyensúlyozottabban kell alakítania külpolitikáját a regionális orientáció szintjén, továbbá többoldalú együttműködést kell kialakítania nemcsak a nyugattal, de a kelettel is (Indiával, Kínával, Japánnal, az ASEAN-országokkal stb.). A realisták véleménye szerint ezen szabályok betartásával stabil és egyenrangú kapcsolatokat lehet kialakítani az USA-val és általában a Nyugattal.

1996-ban Borisz Jelcin elnök újraválasztása után az orosz vezetés nemzetközi ügyekben magabiztosabban kezdte megvalósítani önálló irányvonalát. Ehhez nem kis mértékben járult hozzá Jevgenyij Primakov, aki külügyminiszterként nemcsak külföldi kollégáival, de az orosz ellenzékkel is megtalálta a közös hangot. Primakov külügyminiszteri tevékenysége a realizmus koncepciójába illeszkedik.

A sokpólusú világ elméletéről szóló ún. Primakov-doktrína, bár nem rögzítették speciális dokumentumban, rendszerképzővé vált Oroszország új külpolitikai kurzusában: nemzetközi ügyekben az ország független

pozícióját hangsúlyozta és a saját nemzeti érdekeket helyezte előtérbe. Oroszország az USA-val és általában a Nyugattal való viszonyában visszautasította az irányított ország, a „gyengébb partner” szerepét. Ehelyett egy sor kiélezett nemzetközi kérdésben a sokpólusú világ megteremtéséért és az USA pozíciójához képest alternatív irány követéséért lépett fel.

A 90-es évek második felében világossá vált, hogy a kölcsönös együttműködés megvalósítására irányuló erőfeszítések számos területen alapvetően sikertelennek bizonyultak, pedig az együttműködés lehetővé tette volna a FÁK szinte minden tagjának, hogy érdekeiket együttesen valósítsák meg. A figyelem középpontjába két kérdés került: a FÁK szerveinek strukturális reformja és a szabadkereskedelmi zóna kialakítása. Primakov azt javasolta, hogy le kell mondani azokról a kísérletekről, amelyek a Közösséget teljes értékű tagok integrált egységévé alakítanák. „Moszkva elkezdte a FÁK továbbfejlesztésének megvalósítását (az egyes tagállamok esetében eltérő tempóban), ill. egy integrációs mag kialakítását olyan államok bevonásával, amelyek készek az együttműködés magasabb szintjére lépni.” (46)

1996-ban kötötték meg a FÁK „magját” képező országok között a gazdasági és humán területek integrációjának elmélyítéséről szóló egyezményt. 1996 áprilisában írták alá a Belarusz–Orosz Közösség megalakulásáról szóló szerződést, amelyet 1997 májusában a két ország uniójáról szóló szerződésre módosítottak (Belarusz–Orosz Unió). 1998-ban egyezmények egész sorát írták alá, amelyek lehetővé tették a még szorosabb, a politikai, gazdasági és szociális szférában megvalósuló,

az Uniót erősítő integrációt. 2000-től az Unió hivatalos elnevezése Orosz–Fehérorosz Szövetségi Állam. Azt tervezték, hogy a konföderációs unió a jövőben laza föderációvá válhat.

A vámunióról szóló egyezmény, melyet 1996. március 29-én írt alá Fehéroroszország, Kazahsztán és Oroszország, szintén azt fejezte ki, hogy megpróbálnak új élet lehelni a gazdasági integráció eszméjébe, bár ez az egyezmény szorosabb köteléket tételezett fel a tagok közt.

Az egyezmény hamarosan a gazdasági és humán területek mélyebb integrációjának szerződésévé alakult át, és Kirgizisztán is csatlakozott hozzá. Központi célja a vámunió kialakítása volt. 1999 februárjában Tadzsikisztán csatlakozásával a Négyek Ötökké alakultak. A kétoldalú kereskedelem során a vámunió, azaz a vám megszüntetéséről szóló államközi megállapodás gyakorlatilag a kollektív protekcionizmus egyik formája egy harmadik országgal szemben. A vámunió az egységes vámterület kialakítását is előírányozza.

A FÁK országai ugyanakkor Oroszország mellett alternatív megoldásokat is kerestek fejlődésükhöz, a múltbeli közös élet tapasztalatai miatt. Szerettek volna mielőbb integrálódni a világkereskedelemben, de törekvéseikben más hatalmak (főleg az USA) lépései is közrejátszottak, melyek a Szovjetunióhoz hasonló nagyhatalom létrejöttének megakadályozására irányultak.

Így a FÁK azon tagjai, amelyek nem csatlakoztak a gazdasági és humán területek mélyebb integrációjának egyezményéhez, az USA támogatásával 1997-ben létrehoztak egy alternatív szervezetet, a GUAM-ot, amelyhez Grúzia, Ukrajna, Örményország és Moldova, majd

Üzbegisztán csatlakozott. A kölcsönös együttműködés erősítése mellett a szervezet egyik célja az Oroszországtól való energetikai függés csökkentése volt. A várt eredmények azonban elmaradtak.

Ennek egyik oka az volt, hogy a szervezet tagjainak eltérő külpolitikai céljaik voltak. Ukrajna folytatta nyugatbarát politikáját, a kaukázusi régió országai az euroatlanti irányzat mellett önálló politika folytatásában voltak érdekeltek Iránnal és Törökországgal, Moldova pedig a kommunisták választási győzelme után az Oroszországgal való aktív együttműködést támogatta.

Primakov fellépett az Európát megosztó új választóvonalak ellen és egyértelműen ellenezte a NATO-bővítést a volt Varsói Szerződés tagállamainak területén. Azonban az orosz diplomácia aktivitásának gyümölcse csupán az 1997 májusában aláírt NATO–Oroszország Alapokmány volt.

Bár a dokumentum Oroszország közvetlen külpolitikai céljait tekintve vitatható, mégis ki kell emelni perspektivikus jelentőségét. Az alapokmány ugyanis olyan változásokat rögzített, amelyek a dokumentum születését megelőző évtized politikai gondolkodásában mentek végbe. „Oroszország és a NATO nyilatkozata, miszerint nem tekintik egymást ellenfélnek és lemondanak az egymással és más államokkal szembeni erőszak alkalmazásáról, nem kíván kommentárt. Az európai lakosság több generációja is élt fenyegető vagy zajló háborúk és válságok közepette, birodalmak összeomlásakor, amikor leértékelődött az élet és a morál. Végigélték a hidegháború negyven évét, amely a kölcsönös elrettentés filozófiáját szülte, azaz azt a gondolatot, mintha a kölcsönös megsemmisítés permanens

fenyegetése képes lenne a béke és stabilitás garantálására.” (55)

Az orosz diplomácia sikere volt, amikor az országot meghívták, hogy teljes jogú tagként csatlakozzon a fejlett országokat tömörítő G7-hez. Pozitív változások történtek a gazdasági partnerség területén is: Oroszország belépett a Párizsi és Londoni Klubba, az IMF növelte az orosz gazdaság pénzügyi támogatását, és fokozódott a külföldi befektetések beáramlása is.

Diplomáciai sikerek születtek más irányokban is. Számos vitás kérdést megoldottak Ukrajnával, Moszkva még jobban közeledett Pekinghez, és kezdett kilábalni a zsákutcából az orosz–japán viszony is.

Mint ismeretes, a kínai gazdaság az átgondolt gazdasági reformok következtében rendkívüli fejlődésnek indult. Kína GDP-je már 1995-ben az USA mögött a második helyen állt a világon és az orosz GDP 4,4-szeresét tette ki. A nemzetközi közösségben saját pozíciójának megerősítésére törekvő Oroszország – mivel nem rendelkezett jelentős, önálló külpolitikai tartalékokkal – Kínánál keresett és talált erkölcsi-politikai támogatást. 1996. április 25-én Pekingben Borisz Jelcin és Csiang Cö-min aláírtak egy közös, a NATO bővítést elítélő orosz–kínai nyilatkozatot. 1996 tavaszán született meg a Sanghaji Kommüniké a katonai bizalom elmélyítéséről a határmenti régiókban. 1997 áprilisában pedig Csiang Cö-min hivatalos látogatásra érkezett Moszkvába, melynek során aláírták a hagyományos fegyverzet csökkentéséről szóló egyezményt a határmenti régiókban.

Moszkva előtt szabaddá vált a csatlakozás útja az ázsiai és csendes-óceáni térség 18 országát egyesítő

Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés (APEC) szervezetébe is. Gyakorlatilag az APEC-hoz történő 1998-as csatlakozás volt az utolsó mozzanata Oroszország 20. századi keleti politikájának.

1996-ban alapították meg az úgynevezett Sanghaji Ötöket, Kazahsztán, Kirgizisztán, Kína, Oroszország és Tadzsikisztán részvételével, ami alapjául szolgált a Sanghaji Együttműködési Szervezet 2001-es megszületésének. A Sanghaji Ötök megalakulása következménye volt annak, hogy Jelcin kormánya egyre gyakrabban súrlódott a nyugati hatalmakkal és erre az időszakra már számos konfliktus alakult ki. Az USA elítélte az első orosz–csecsen háborút, a jugoszláv konfliktusban a nyugati hatalmak a horvátokat, ill. a boszniai muzulmánokat, míg Oroszország a szerb felet támogatta. Oroszország számára a Sanghaji Ötök megalakulása széleskörű lehetőségeket biztosított a világ fő erőközpontjai közötti lavírozáshoz.

1997 novemberében Oroszország erőfeszítéseinek eredményeképpen elhárult egy újabb, vérontással járó konfliktus az USA és Irak között. 1997-ben ugyanakkor Oroszország tiltakozása ellenére három kelet-európai volt kommunista ország, Magyarország, Csehország és Lengyelország csatlakozott az Észak-atlanti Szövetséghez.

1998 augusztusában Oroszországot mélyreható pénzügyi válság sújtotta, mely a külpolitikára is hatással volt. Külföldi, főként nyugati partnerei elégedetlenséggel vették tudomásul, hogy Moszkva letett pénzügyi kötelezettségeinek teljesítéséről. Egyre növekvő szkepticizmussal és gyanakvással figyelték az Oroszországot sújtó belső kataklizmákat. Újra problema-

tikussá vált a FÁK számos tagállamával való viszony, amelyeket a csődbe ment, de nagyhatalmi igényekkel fellépő Oroszország egyre inkább elijesztett magától.

Ilyen, önmagukban is kedvezőtlen körülmények között ráadásul olyan események is történtek, amelyek megingatták Oroszország már kialakultnak tűnő külpolitikai rendszerét. 1999 elején az amerikai–brit haderők bombázni kezdték Irakot, mert az megtagadta az együttműködést az ENSZ leszereléssel foglalkozó bizottságával. Mivel ezt a fegyveres cselekményt nem egyeztetették az ENSZ Biztonsági Tanácsával, Moszkva úgy értékelte azt, mint Washington hegemoniára törekvő politikájának megnyilvánulását. A Duma kommunista és nacionalista frakciója demonstratívan Szaddam Husszein oldalára állt, erősítve ezzel az Amerika-ellenes propagandát.

Az orosz–amerikai viszonyokban bekövetkező válság tovább mélyült azzal, hogy 1999 márciusában a NATO megkezdte Jugoszlávia bombázását a koszovói események miatt, vagyis amiatt, hogy Szerbia kegyetlenül elfojtotta az albán szeparatisták felkelését.

A Kreml élesen elítélte a bombatámadásokat, hiszen azok megsértették az ENSZ szabályzatát és a nemzetközi jog elveit, és a NATO kísérletét látta abban, hogy saját akaratát erőltesse rá szuverén államokra. Az orosz ellenzék NATO-ellenes tüntetéseket szervezett, fegyverszállítást követelt Jugoszláviába, és agitálni kezdte a fiatalokat, hogy induljanak a Balkánra segítséget nyújtani „szláv testvéreiknek”. Elhangzottak olyan felszólítások is, hogy a rakétákat irányítsák újra a NATO országok felé.

Oroszország heves reakciója a balkáni válságra sem-

milyen hatást nem gyakorolt az USA és szövetségesi politikájára. A világban kialakult erőegyensúly a legkevésbé sem Oroszország érdekeit szolgálta. Jugoszlávia bombázása nyíltan demonstrálta, hogy Washington egyáltalán nem törődik Moszkva álláspontjával. „Ennél is rosszabb, hogy az amerikaiak vették a bátorságot és egy olyan országot támadtak meg, amely különös jelentőséggel bír Oroszország számára és a miénkhez hasonló «bűnököt» követett el: saját határain belül elfojtotta a szeparatisták felkelését.” (69)

A gazdaság kritikus helyzete az 1998-as csődöt követően nem tette lehetővé az orosz vezetés számára, hogy a világpolitikában következetesen járjon el. Miközben Jugoszlávia leghevesebb bombázásakor Moszkva minden kapcsolatot felfüggesztette a NATO-val, tárgyalásokat folytatott az IMF-fel és részesült a pénzügyi segélycsomag aktuális részéből.

A Primakov-féle politika realizálásának fő akadályja az orosz külpolitika hidegháború utáni korszakának állandó problémája maradt, azaz hogy a kitűzött célokat nem lehetett belső forrásokkal támogatni. A 90-es években az Orosz Föderáció rendkívül gyenge pozíciókkal integrálódott a világ gazdaságba. A szovjet gazdasági önellátásról lemondva Oroszország akkor integrálódott a világ gazdaságba, amikor az orosz gazdaság versenyképessége rendkívül alacsony volt. Ennek eredményeképpen Oroszország világpiaci pozíciója nyilvánvalóan nem felelt meg az ország potenciáljának. Ez a szituáció elkerülhetetlenül hatott Oroszország státuszára is a nemzetközi ügyekben.

Az ország ugyanakkor ügyes diplomáciájának kö-

szönhetően megtette az első lépéseket külpolitikai függetlenségének megerősítésében.

A legjelentősebb eredményeket az integráció területén sikerült elérni. Éppen Primakov működése idején (1997-ben) kapta meg Oroszország belépőjegyét a Párizsi Klubba, amely egy 19 hitelező országból álló kormányközi pénzügyi szervezet. A Párizsi Klub a Nemzetközi Valutaalappal szoros együttműködésben az egyes államoknak történő hitelezéssel foglalkozik.

1997-ben Oroszország csatlakozott az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés szervezeteéhez is, melynek fő célja a szabad, nyílt kereskedelem és a regionális együttműködés fenntartásában áll. 1997 májusában írták alá a NATO–Oroszország Alapokmányt. Oroszország számára nagy jelentőséggel bírt az EU–Oroszország partnerségi és együttműködési megállapodás, amelyet 1997 decemberében ratifikáltak és léptettek életbe.

Az országnak ezzel együtt engednie kellett a világpolitika néhány fontos kérdésében, mivel nem volt valódi lehetősége arra, hogy szembeszálljon az egységes Nyugattal. Így volt a NATO bővítés miatti súrlódáskor 1996–1997-ben, az iraki válság idején 1997–1998-ban és a Jugoszlávia elleni NATO-támadáskor, 1999 tavaszán.

1990 végére világossá vált, hogy Oroszország nem tud valódi súllyal fellépni a NATO-bővítéssel szemben. A Moszkva–Peking–Delhi háromszög elgondolás nem valósult meg. Azok a számítások, amelyek az Európai Unió önálló, az USA politikájától eltérő külpolitikai identitásának kialakulásával számoltak, túlzónak bizonyultak.

Oroszországban 1999 nyara és 2000 márciusa között választások előtti csatározások folytak, melyek mind a parlamenti, mind az elnökválasztáson a Putyin vezette koalíciós erők sikerét hozták. Nyugaton eközben fel erősödtek az oroszellenes hangok, melyeket a Jelcin környezetével összefüggésbe hozható korrupciós botrányok, a „Jelcin-klánnak” az ország politikájára és gazdaságára gyakorolt befolyása, az elnök utódjának keresésekor zajló minisztercserék és a második csecsen háború szítottak.

V. Oroszország 1999 után. „Reális politika” és „integracionalizmus”

Az 1990-es évek végére teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy Oroszország a nyugati partnerek számára nem olyan kedvező és a nyugati világhoz nem annyira hasonlító ország, ahogy eleinte Moszkvában és a nyugati fővárosokban feltételezték. „Kiderült, hogy a poszt-szovjet politikai szimpátia és kölcsönös megértés forrása kimerült.” (25)

Ezzel összefüggésben megváltoztak az orosz vezetés belpolitikai prioritásai is. Jelentős figyelmet kezdtek fordítani a fegyverek új generációjának kifejlesztésére és a hatékony, professzionális hadsereg létrehozására. Véget ért a nukleáris fegyverek mielőbbi felszámolását sürgető propaganda is, sőt, éppen ellenkezőleg, a fegyveres erők nukleáris komponensére ezúttal mint az állam biztonságának garanciájára és hatalmának alapjára tekintettek. A peresztrojka jelszavait a határok megnyitására és az emberek közötti gátak felszámolásáról felváltja a határvédelem fontosságának hangsúlyozása és a határok sérthetlenségének biztosítása.

A nemzetközi ügyeket tekintve 2000-re végleg kialakult az 1996–1997-től erősödő sokvektorú megközelítés, és létrejött az orosz külpolitika jelen formája. Az orosz külpolitika 2000 után arra törekedett, hogy adekvát

módon értékeli az önálló politizálás és az ország világban elfoglalt helyének jelentőségét. Putyin adminisztrációja Primakov irányvonalát folytatva támogatta a sokpólusú világ megeremtésének és a nemzeti érdekek védelmének elvét, miközben hangsúlyozza a nyugattal való szorosabb együttműködés szükségességét. Ez a megközelítés együtt járt egy nagyobb, a függetlenségen és pragmatizmuson alapuló diplomáciai aktivitással.

Ez a logika lett az Orosz Föderáció 2000-ben megerősített külpolitikai koncepciójának alapja. Legfontosabb nemzeti prioritásként a személyiség, a társadalom és az állam védelmét nevezték meg. A koncepció szerint ezek megvalósításakor elsősorban arra kell törekedni, hogy biztosítsák az ország védelmét, megőrizték szuverenitását és területi egységét, továbbá a határok mentén jószomszédi övezetet alakítsanak ki.

Az Oroszország nemzeti érdekeivel szemben álló új kihívások között a világ egypólusúvá válásának tendenciáját említik, az USA gazdasági és erődominanciája mellett. Ezzel szemben kell elérni a nemzetközi kapcsolatok sokpólusú rendszerének kialakítását. Globális szinten egy új világrend és a nemzetközi kapcsolatok stabil rendszerének kialakítását nevezték meg, melyek középpontjában az ENSZ és az ENSZ Biztonsági Tanácsa maradnak.

Regionális prioritásként a FÁK országainak különböző tempójú integrációját jelölték meg. Ennek lényegét, ahogy a koncepcióban is megemlítik, még Primakov fogalmazta meg: ő kiemelte, hogy a FÁK tagállamaihoz fűződő viszonyoknak minden esetben az együttműködésben való kölcsönös érdekeltségen kell alapulnia.

A 2000-es orosz külpolitikai koncepció a hagyományoknak megfelelően fő irányvonalként az európai államokkal való viszonyt jelölte meg, az összeurópai biztonság stabil rendszerének létrehozásával és az EU-val való együttműködés fejlesztésével. Az USA-val való viszonyról főleg azzal kapcsolatban esett szó, hogy milyen problémák nehezítik a globális stratégiai stabilitás fenntartását. A koncepcióban kitértek a kelet felé irányuló külpolitika jelentőségének növelésére, ezen belül külön kiemelték Kínát és Indiát, valamint a Japánnal való viszony folyamatos fejlesztését.

1. A külpolitika euroatlanti iránya

Oroszország az új évezred első évtizedében aktív tárgyalásos politikát folytatott Nyugat-Európával és az USA-val, és eközben el tudta érni a szavazati jogot a G8 napirendjének minden kérdésében. Putyin adminisztrációja törekedett a fagyossá vált NATO–orosz viszony rendezésére – ezek a kapcsolatok 1999-ben, Jugoszlávia bombázásának kezdete után szakadtak meg. Ám a világ továbbra is jellemzően egypólusú volt és ez a pólus a hidegháború befejezése után a korábbiakhoz hasonlóan az Amerikai Egyesült Államok maradt. Az amerikai fölény legjelentősebb aspektusa a haderő volt. Az elmúlt évtizedben az USA katonai kiadásai majdnem elérték a felét annak az összegnek, amelyet a világ többi állama együttesen katonai célokra fordított.

Az amerikai védelmi költségvetés több mint kétszerese volt az uniós tagállamok költségvetésének. A szakértők vitán felül egyetértenek azzal, hogy az EU összes

tagállamának katonai potenciálja alig érte el az Egyesült Államok fegyveres erejének a 10%-át. (9)

Oroszország és az USA kapcsolatának javítására esély mutatkozott a 2001. szeptember 11-i, a New York-i World Trade Center ellen elkövetett terrortámadás nyomán kialakult helyzetben. Oroszország ekkor nemcsak együttérzését fejezte ki, de kinyilvánította az Egyesült Államok mindennemű támogatását a terrorizmus elleni harcban. Nem sokkal ezután, 2001 novemberében, a washingtoni és a crowfordi csúcson nyilatkozatot tettek a két ország hosszú távú partnerségéről.

A további események azonban megmutatták, hogy az USA-val és a Nyugattal való külpolitikai irányvonal megvalósítása jelentős nehézségekbe ütközik. 2003 tavaszán az USA és szövetségesei megtámadták Irakot. Bár Oroszország Franciaországgal és Németországgal együtt határozott tiltakozását fejezte ki, ez nem gátolta meg a fegyveres cselekmények folytatását. Az akció célja Szaddam Husszein totalitárius rendszerének megdöntése volt.

A hivatalos indoklás egyrészt az volt, hogy Szaddam rendszere kapcsolatban áll a nemzetközi terrorizmussal, konkrétan az Al Kaida mozgalommal, másrészt a szövetségesek szükségesnek tartották a tömegpusztító fegyverek felkutatását és megsemmisítését.

Tömegpusztító fegyvereket azonban nem találtak. Olyan vélemény is létezik, hogy Irak megtámadásának egyik célja az iraki olaj feletti ellenőrzés megszerzése volt.

Az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia szavazást akartak kezdeményezni a Biztonsági Tanácsban az általuk kidolgozott határozatokról. Később

azonban lemondtak erről, mivel Oroszország, Kína és Franciaország jelezték, hogy minden olyan határozatot megvétóznak, amely az Irakkal szembeni erőszak alkalmazását lehetővé tévő ultimátumot tartalmaz. Ezt a körülményt figyelmen kívül hagyva az Egyesült Államok és Nagy-Britannia 2003. március 20-án megkezdték az Irak elleni hadműveleteket – az iraki háború hosszan elhúzódott.

A 2000-es években az orosz vezetés fellépett az amerikai adminisztráció azon szándéka ellen, hogy az USA nemzeti rakétaelhárító védelmi rendszert építsen ki. A projekt megvalósítása esetén az Amerikai Egyesült Államok védve lenne a nukleáris rekétákkal szemben, és ezért az orosz hadi arzenál elveszítené visszatartó funkcióját. Ez pedig ellentmond a rakétaelhárító védelmi rendszerek korlátozásáról szóló 1972-es szovjet–amerikai szerződésnek. Az orosz diplomaták akkor úgy nyilatkoztak, hogy ha az USA megszegi ezt a szerződést, akkor Oroszország kilép a fegyverkezés korlátozásáról és ellenőrzéséről alkotott szerződések rendszeréből és önálló nukleáris védelmi politikát fog folytatni.

2002-ben azonban az USA felmondta a rakétaelhárító védelmi rendszerek korlátozására vonatkozó szerződést.

Oroszországban különös aggodalmat váltott ki az a szándék, hogy a rakétaelhárító védelmi rendszer elemeit Európában, konkrétan Csehországban és Lengyelországban akarják kiépíteni. Az orosz vezetés kijelentette, hogy ez veszélyt jelent Oroszországra, bár az USA hivatalos verziója szerint a rakétaelhárító védelmi rendszer Észak-Korea és Irán ellen irányul. Moszkvá-

ban azt is kijelentették, hogy ha megvalósul az amerikai rakétaelhárító rendszer Kelet-Európában, akkor erre Moszkva aszimmetrikus választ fog adni. Aszimmetrikus válasz alatt a legújabb, bármilyen rakétaelhárító rendszer „áttörésére” képes rakétarendszereket értették. Ennek ellenére 2008. július 8-án Csehország és az Amerikai Egyesült Államok aláírtak egy megállapodást egy amerikai radar építéséről Prága mellett.

2004 márciusában a NATO-hoz hét kelet-európai állam csatlakozott: Bulgária, Lettország, Litvánia, Románia, Szlovákia, Szlovénia és Észtország. A NATO tehát tovább terjeszkedett kelet felé, közvetlenül Oroszország határai felé.

Az orosz fél folyamatosan kifejezte az európai biztonság egésze miatti aggodalmait. Ezt tette a NATO bővítésre reagálva, az amerikai rakétaelhárító rendszer Norvégiába történő kihelyezésekor és amikor az USA kinyilvánította azon szándékát, hogy a rakétaelhárító rendszer elemeit Kelet-Európában helyezi el. Az orosz álláspont szerint az átfogó európai védelmi rendszerhez csatlakoznia kell az ENSZ-nek, az EBESZ-nek, az EU-nak, az Európa Tanácsnak, a FÁK-nak és egyéb szervezeteknek. Ugyanakkor a rendszer alapvető pillére az EBESZ kell, hogy legyen, mivel ez a szervezet univerzális, minden európai államot magába foglal és a hidegháború éveiben is megmutatkozott hatékonysága.

Bár az Európai Unió megmaradt Oroszország egyik fő politikai és gazdasági partnerének, az orosz védelmi politikától eltérő védelmi politikát folytatott. Az EU-tagállamok többsége egyben az Észak-atlanti Szövetség tagja is, ahol a vezető szerep az Amerikai Egyesült Államoké. Bár Oroszország és az USA között állandó

egyeztetés zajlott az uniós biztonságról és védelemről, Moszkvának nem sikerült szorosán együttműködnie az EU-val az európai védelmi önállóság formájának keresésében. A felek együttműködése ezen a területen gyakorlatilag nem lépett túl a politikai párbeszéd határain.

Oroszország ugyanakkor az EU-val való párbeszéd során minden erejével igyekezett hangsúlyozni saját érdekeit. Különösen nehéz volt e szempontból a 2004-es év. 2004. május elsején csatlakozott az Európai Unióhoz Magyarország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Szlovákia, Szlovénia, Csehország és Észtország. Felmerült az a kérdés, hogy ezekre az országokra ki kell-e terjeszteni az EU–Oroszország közötti Partnerségi és Együttműködési Megállapodást. Moszkva egy sor követelést terjesztett feltételként az EU elé, ezekhez kötve beleegyezését a megállapodás kiterjesztésére az új államokkal. A véleménykülönbségek leküzdéséhez jelentős diplomáciai erőfeszítésekre volt szükség. A új országok a Partnerségi és Együttműködési Megállapodáshoz való csatlakozásukról szóló jegyzőkönyvet csak három nappal a hivatalos európai uniós csatlakozásuk előtt írták alá.

Rendkívül kellemetlen volt a fogadtatása az Európai Unióban annak az orosz kijeletésnek, hogy a Kreml kompenzációra számít az Európai Unió új tagállamaival folytatott szabadkereskedelemre való átálláshoz. Ezzel együtt az Európai Unió kifejezte hajlandóságát, hogy a keleti bővítéskor számoljon Oroszország bizonyos érdekeivel. Ennek megerősítésül szolgált a 2004-ben és 2007-ben Luxemburgban aláírt közös nyilatkozat az EU bővítéséről és az orosz–EU viszonyról, ill. a kiegészítő jegyzőkönyvek a Partnerségi és Együtt-

működési Megállapodásról, amelyek a megállapodásban szereplő jogokat és kötelezettségeket terjesztik ki az új tagokra. Közös nyilatkozatok rögzítik az EU-tagok számos, Oroszországgal szembeni kötelezettségét. Ez többek között az orosz kisebbségek problematikáját érinti Lettországból és Észtországból, ill. a tehertranszított a kalinyingrádi enklávéba.

Oroszország és az EU együttműködésében kulcsfontosságú volt a négy közös terület létrehozására irányuló tervek kidolgozása: gazdasági együttműködés, a szabadság, a biztonság és az igazságszolgáltatás területe, a külső biztonság valamint a tudományos kutatás és oktatás területe, beleértve ezek kulturális aspektusait. A négy terület közös koncepciója bizonyos mértékben alternatívát jelentett, mivel a partnerség stratégiai modelljének kialakítása során egyre több véleménykülönbség és vita merült fel.

2007. január elsején az Európai Unió felvette tagjai sorába Bulgáriát és Romániát is. 2007. június elsején léptek hatályba az Oroszország és az EU közötti megállapodások a vízumrendszer egyszerűsítéséről. 2006 novemberében az Oroszország–EU csúcson Oroszország, az EU, Norvégia és Izland vezetői megerősítették az Északi Dimenzió keretdokumentumát és politikai nyilatkozatát, ezek 2007. január elsején léptek hatályba.

2007. december elsején lejárt az EU–Oroszország Partnerségi és Együttműködési Megállapodás eredeti tízéves érvényességi ideje. 2006 októberében az EU–Oroszország informális csúcstalálkozón Lahtiban (Finnország) az Orosz Föderáció elnöke, Vlagyimir Putyin azt javasolta, hogy a Partnerségi és Együttműködési Megállapodást váltsa fel egy stratégiai partnerségről

szóló szerződés. De Lengyelország megvétózta az Európai Bizottság tárgyalási mandátumát, azt követelve Oroszországtól, hogy szüntesse meg a lengyel húsem-bargót. A megállapodást ekkor automatikusan meghosszabbították egy évvel. Miután Moszkva és Varsó 2007 decemberében szabályozta a lengyel mezőgazdasági termékek Oroszországba történő exportját, a lengyel kormány kifejezte hajlandóságát a vétó megszüntetésére.

A tárgyalási folyamatok megkezdését nemrég még Litvánia akadályozta.

Vilnius az Európai Uniótól azt követelte, hogy újítsák meg a szállításokat a Barátság kőolajvezetéken, fizessenek kártérítést a balti államokból a második világháború után deportáltaknak és rendezzék a Moldáviával, ill. Grúziával fennálló konfliktusokat.

2008 májusában az EU külügyminisztereinek tanácsa vita nélkül megerősítette az új EU–Oroszország alapegyezményről szóló tárgyalási mandátumot. 2008 júniusában az Orosz Föderáció–EU csúcson Hanti-Manszijszkban Oroszország és az EU hivatalosan nyilatkozatot tettek az új megállapodásra vonatkozó tárgyalások megkezdéséről. A tárgyalások első fordulóját 2008 júliusában, Brüsszelben bonyolították le.

Ezzel együtt Brüsszelben sem középtávon, sem a távoli jövőben nem számolnak Oroszország EU-tagságával. Az EU-hoz történő csatlakozással Oroszország külön befolyási centrumot alkotna, amely megbonthatná a szövetségen belüli egyensúlyt. Ezen kívül – ahogy az EU-ban hangsúlyozzák – Oroszország nem teljes mértékben demokratikus ország, és ez ellentmond a szövetség alapelveinek.

Eközben az egyesült Európán belüli különböző csoportosulásoknak eltérő az álláspontjuk az Oroszországgal való viszonyról és annak perspektíváiról. A régi Európa képviselői, Franciaország és Németország (és részben Olaszország) az Oroszországgal kapcsolatos sajátos viszonyban ütőkártyát látnak az esetleges későbbi geopolitikai játszmákban és lojalitást, ill. megértést mutatnak egy sor kérdésben.

Szintén nehéz kérdés Oroszország viszonya a Varsói Szerződés egykori szövetségeseihez és a balti államokhoz. Oroszország vissza kíván térni Kelet-Európába, ám ott egyelőre nem nagyon várják. Egyes kelet-európai vezetők minden adandó alkalommal demonstrálják negatív viszonyulásokat Oroszországhoz. Csehország és Magyarország magatartása inkább semlegesnek mondható.

A balti államok fő követelése Oroszországgal szemben az 1940-es megszálláshoz kapcsolódik. Ők azt követelik, hogy Oroszország történelmi tényként ismerje el a megszállást, minden ebből származó következménnyel együtt. Oroszország hivatalos szinten tiltakozik, bár a Molotov–Ribbentrop-paktumot már Gorbacsov idején is elítélték. Oroszország ugyanakkor a korábbiakhoz hasonlóan geostratégiai érdekzónaként tekint a Baltikumra, mivel „Oroszország számára a Nyugat-Európába nyíló kapu mindig is életfontosságú volt és az is marad.” (66) A balti államok éppen ezért tekintik Európát és az USA-t függetlenségük garantálóinak Moszkva ambícióival szemben, és ebben azon kelet-európai országok támogatását is élvezik, amelyeket a második világháború előtt érintett a Molotov–Ribbentrop-paktum. Többek között ennek a paktum-

nak és következményeinek elítélése volt az ütközőpont az orosz–román tárgyalások során a Barátsági és Együttműködési Alapszerződés előkészítésekor is, amelyet végül 2003. július 3-án mégis aláírtak, mivel ellenkező esetben a NATO nem vette volna fel később tagjai közé Romániát.

Az Oroszországgal szemben támasztott számos törtenelmi igény (többek között a katyni ügy) miatt Lengyelország különösen gyakran konfrontálódik keleti szomszédjával. Így amikor felmerült az Északi Áramlat elnevezésű orosz–német projekt terve, amely szerint a gázvezeték Oroszországból a Balti-tenger fenekén, Lengyelország megkerülésével haladna, a lengyel lapok a Molotov–Ribbentrop-paktumra utalva Putyin–Schröder paktumról írtak. Oroszország viszonya Lengyelországhoz amiatt is feszültté vált, hogy Lengyelország elnöke, Aleksander Kwaśniewski Juscsenkót támogatta 2004-ben, az ukrajnai narancsos forradalom idején.

2007 áprilisában zavargások törtek ki Észtország fővárosában a tallinni szovjet hősi emlékmű, a Bronzkatona eltávolítása miatt. Oroszország a tüntetők oldalára állt, elítélte az észt rendőrség fellépését és diplomáciai, valamint gazdasági nyomást gyakorolt az észt vezetésre.

A litván külügyminiszter, Vygaudas Usackas oroszellenes fellépése szolgálhat például a közelmúltból arra, hogy egyes kelet-európai országok képviselői milyen különösen viszonyulnak Oroszországhoz a nemzetközi politikai életben. Vygaudas Usackas oroszellenes kirohanására 2009 márciusában került sor, amikor a NATO fel akarta újítani az Oroszországgal való párbe-

szédet, amely még az augusztusi dél-oszétiai események miatt szakadt meg.

A litván minisztert ekkor Kelet-Európa oroszellenes vezetőinek egész sora biztosította támogatásáról. Igaz, Párizs és Berlin képviselői kijelentették, hogy ha nem újul meg a NATO–orosz párbeszéd, akkor lemondják a szintén arra a napra kitűzött találkozót a NATO országok vezetői és Ukrajna, ill. Grúzia képviselői között.

Az ilyen jellegű fellépések nem egységesek. Nemcsak a kelet-európai országok történelmi sérelmeit demonstrálják a háború utáni orosz megszállás miatt, hiszen „az Oroszországhoz fűződő viszony az USA számára is az egyik fő problémát jelenti, mely további rendezésre szorul. Az amerikai vezetés egyszerre akarta Oroszországot visszafogni és az EU-t megosztani, és túl sokáig bátorította a kelet-európai vezetők oroszellenes retorikáját.” (44)

Visszatérve Mackinder elméletéhez, mely szerint Kelet-Európa birtoklása kulcsot jelent a világaluralomhoz, csatlakoznunk kell ahhoz a véleményhez, hogy „a történelem teljes mértékben cáfolta szavait: az, aki ellenőrzése alatt tartotta Kelet-Európát, később döntő vereséget szenvedett. Így történt ez a Német, a Habsburg és az Orosz Birodalom esetében is, amelyek az első világháború előtt felosztották maguk között Kelet-Európát, a háború után pedig megszűntek létezni. Ez lett az osztályrésze a fasiszta Németországnak is, amely a második világháború éveiben elfoglalta Kelet-Európát, és így járt a Szovjetunió is, amely ezeket az országokat a hidegháború idején tartotta ellenőrzése alatt.” (10)

Ezek a történelmi leckék azonban nem gátolhatják a

rendezett kapcsolatok kialakítását a kelet-európai szomszédokkal. Ezek a kapcsolatok az elmúlt évtizedben kezdtek aktivizálódni, bár egyelőre főként gazdasági együttműködésről van szó. Az utóbbi időben számos kelet-európai ország olyan projekteket ajánl orosz befektetőknek, amelyekről a 90-es évek végén még nem lehetett volna szó. A 2000-es években az orosz befektetőknek sikerült jelentős mennyiségű üzletet kötniük Kelet-Európában. „El kell azonban ismerni, hogy az új Oroszország nagyon kevés tapasztalattal rendelkezik kelet-európai pozíciói visszaszerzéséhez.

Oroszországban minden jelentős vagyon a Nyugattal való kereskedelemről származik, miközben az orosz fél csak használta azt a sikeres konjunktúrát, amely az 1998-as válság után alakult ki. Ehhez nyilvánvalóan infrastruktúrára és szakemberekre van szükség, de elsősorban politikai akaratra és annak megértésére, hogy éppen Kelet-Európában vannak mély gyökerei az Oroszországhoz fűződő érdekeknek és a mentális rokonság nagyobb, mint bárhol máshol.” (6)

Oroszország számára nem jelenthet gondot a kelet-európai országok EU- és NATO-csatlakozása. „Érthető, hogy rövid távon ez problémák sorát idézi elő. De ropant valószínű, hogy hosszú távon épp az ellenkezője fog történni és Oroszország számára új lehetőségek adódnak majd.” (6)

Az európai integráció olyan folyamattá vált, amelyhez nemcsak a kelet-európai országok, de a volt szovjet köztársaságok is csatlakoznak. 2008. május 26-án az Európai Unió új programot terjesztett elő, a Keleti Partnerség programját, melynek fő célja az EU közeledése a volt Szovjetunió hat országához, azaz Ukrajnához,

Moldáviához, Azerbajdzsánhoz, Örményországhoz, Grúziához és Fehéroroszországhoz. Oroszországot nem hívták meg a programban történő részvételre. A Kreml a kezdeményezéshez bizalmatlanul állt hozzá és a Nyugat újabb kísérletét látta benne az orosz érdekek megsértésére. Moszkvában ugyanakkor egyébként úgy látják, hogy a Keleti Partnerség programja nem fogja a tagországokat választás elé állítani Oroszország és az EU között. Erről beszélt többek között az Orosz Föderáció külügyminisztere, Szergej Lavrov egy sajtótájékoztatón Moszkvában.

Oroszország és a Nyugat viszonyának újabb kiéleződésére 2006. január elsején került sor, a narancsos Ukrajna ellen „vívott” gázháborúval. A konfliktus az Ukrajnába történő földgázszállítást és az európai gáztranzitot érintette. A gázháború első szakaszának eredményeképpen Európa felismerte, hogy mennyire függ az orosz gáztól és kísérletet tett ennek megszüntetésére. Így tervek születtek új gázterminálok és vezetékek építéséről, amelyek Oroszország megkerülésével kötnék össze a kontinentális Európát a norvégiai, észak-afrikai és közép-ázsiai (Nabucco) gázlelőhelyekkel.

Jelzésértékű momentum volt a Nyugattal való viszonyban Putyin ún. müncheni beszéde, amelyet az elnök a müncheni biztonságpolitikai konferencián mondott, 2007. február 10-én. A beszéd nyugati politikai körökben vitákat váltott ki, többen a hidegháború újjászületését emlegették. Az orosz elnök a modern világpolitika egypólusúsága mellett arról beszélt, hogy hol van Oroszország helye és szerepe az új világban, a megváltozott feltételek között. Putyin hangsúlyozta, hogy a modern világ számára az egypólusú modell nemcsak

hogy nem elfogadható, de egyáltalán nem is lehetséges. De ma valóban létezik egy állam, természetesen az Egyesült Államok, amelyik teljes jogrendszerével és minden szférában átlépte határait és ráerőlteti magát más államokra. Pedig fegyveres erő alkalmazásáról csak ENSZ-határozat alapján lehet dönteni.

Ma a NATO előretolja egységeit egészen Oroszország államhatáráig, míg Oroszország – szigorúan tartva magát a CFE-szerződéshez –, nem reagál ezekre a cselekményekre. A Varsói Szerződés megszűnése után a Nyugat garantálta, hogy a NATO nem fog kelet felé bővülni, de megszegte az ígétét. Ugyanakkor az EBESZ-t „közönséges eszközként próbálják arra felhasználni, hogy egy ország vagy országcsoport külpolitikai érdekeit más országokkal szemben biztosítsa”. Végezetül az elnök azt mondta: „Oroszország több mint ezer éves történelemmel rendelkező ország, mely gyakorlatilag mindig élt azon privilégiumával, hogy független külpolitikát folytasson. Ezen a hagyományon ma sem szándékozunk változtatni.” (56)

A közvéleménykutatások szerint számos nyugat-európai lakos egyetértett a müncheni beszédben elhangzott kritikával (ez a mutató Németországban pl. meghaladta a 60%-ot). Ezzel együtt a beszéd következményei ellentmondásosnak bizonyultak és tükrözték az Európa és az USA közötti ellentéteket is. A német és a spanyol vezetés azt az álláspontot fejezte ki, hogy a rakétaelhárító védelmi rendszer kiépítését Oroszországgal történő konzultáció kell, hogy megelőzze.

Cseh és lengyel politikusok egész sora nyilatkozott úgy, hogy a rakétaelhárító rendszer kiépítése országukban éppen Putyin beszéde miatt vált elkerülhetetlenné,

mert a beszéd véleményük szerint azt jelezte, hogy Oroszország dominálni akar Kelet-Európában. Ezzel együtt a cseh és lengyel vezetés 2007–2008 folyamán hajlandóságát fejezte ki az Oroszországgal történő konzultációra a rakétaelhárító rendszerrel kapcsolatban.

A G8 2007-es csúcstalálkozóján Putyin elnök azzal a váratlan javaslattal állt elő, hogy a rakétaelhárító védelmi rendszer építéséhez használják az Azerbajdzsánban lévő gabalai szovjet radarállomást, majd a listát később kiegészítette az Armavirban található új radarállomással is. Ezek együttes használata elosztatná Oroszország aggodalmát, miszerint a rakétaelhárító védelmi rendszer ellene irányulna. A javasolt radarállomások számos előnnyel bírnak a csehországi radarral szemben, mivel közelebb vannak Iránhoz és lehetővé teszik egész Európa megvédését, nemcsak Észak-Európáét (feltéve, hogy a radar Csehországban épül). A Gabalában és Armavirban elhelyezett radarok dél felé irányulnak és nem teszik lehetővé Oroszország területének megfigyelését, ellentétben a Csehországba tervezett radarral. Az ezirányú tárgyalások 2007–2009-ben folytatódtak.

A Nyugat és Oroszország közötti ellentétek 2008 februárjában éleződtek ki újra, amikor a koszovói parlament a nyugati hatalmak tényleges jóváhagyásával egyoldalúan kijelentette Koszovó kiválását Szerbiából és függetlenségi nyilatkozatot fogadott el.

Oroszország élesen elítélte Koszovó függetlenségének kinyilvánítását és azt, hogy az államot az európai országok többsége és az USA is elismerte. Putyin elnök kijelentette, hogy Oroszország csak a nemzetközi jog

keretein belül, Szerbia egyetértésével ismeri el Koszovó függetlenségét.

Oroszország Nyugathoz fűződő viszonyában sajátos helyet foglaltak el a diplomáciai összetűzések Nagy-Britanniával. Az orosz–brit kapcsolatokban akkor jelentek meg az első repedések, amikor Nagy-Britannia politikai menedéket nyújtott az 1990-es évek legnagyobb oligarchájának, az orosz politikai élet egyik legnépszerűtlenebb figurájának, Borisz Berezovszkijnek, ill. a csecsen terroristák egyik vezetőjének és egykori katonai parancsnoknak, Ahmed Zakajevnek. A kiadatásukra vonatkozó kérelmet a brit bíróságok arra való hivatkozással utasították el, hogy az orosz fél nem szolgáltatott elegendő bizonyítékot a bűnösségükre, továbbá hangsúlyozták az említett személyek üldöztetésének politikai jellegét. A brit fél a diplomáciai hatóságok és a kormány részéről érkező kérelmeket is elutasította, a bíróságok részrehajlására hivatkozva. A kiadatási kérelmeket Nagy-Britannia több alkalommal is elutasította. A passzív ellenállás a „kémkő” botrányal aktív fázisba lépett, amikor az orosz hatóságok olyan kőnek álcázott berendezéseket találtak, amelyekkel az angol felderítők kapcsolatot tartottak orosz ügynökükkel. Az orosz titkoszolgálat Nagy-Britanniát azzal vádolta, hogy Oroszországban NGO-szervezeteket (nem kormányzati szervezeteket) finanszírozott. Az angol fél ezeket a vádakot semmilyen módon nem cáfolta.

A két ország viszonya súlyosan kiéleződött, amikor Berezovszkij munkatársát, a volt titkosügynök Litvinyenkót állítólag polóniummal megmérgezték. A botrány hátteréül Anna Politkovszkaja újságíró nő meg-

ölése szolgált, aki élesen kritizálta Putyin politikáját, különösen a csecsen kérdésben. Oroszország megtagadta a Litvinyenko-ügy vádlottjának kiadatását, mivel az orosz alkotmány egyértelműen tiltja az orosz állampolgárok kiadatását. A nyugati sajtóban Berezovszkij ezután többször a hatalom erőszakos megdöntésére szólította fel az oroszokat, az orosz kormány pedig ezek után újból a kiadatását követelte.

A továbbiakban mindkét állam részéről egymást kölcsönösen sértő nyilatkozatok hangzottak el: Nagy-Britannia külügyminisztere elismerte, hogy Oroszország alkotmánya tiltja az orosz állampolgárok kiadatását, de javasolta, hogy keressék meg a tiltás megkerülésének módját és megjegyezte, hogy az orosz hatóságok úgysem tartják be mindig szigorúan a törvényeket. Válaszában Putyin Nagy-Britannia követeléseit „a gyarmatosító gondolkodás csökevényének” nevezte és kijelentette, hogy „az agyukat kellene kicserélni, nem a mi alkotmányunkat.” (57)

2006 januárjában Oroszország azzal vádolt meg brit diplomatákat, hogy részben illegális módszerekkel finanszíroztak nem kormányzati szervezeteket Oroszországban belül, ami ellentmond az orosz törvényeknek. A kormány álláspontja szerint ezek a külföldről finanszírozott szervezetek az orosz vezetéssel szembeni elfogultságukat demonstrálják.

2006. január elsején az orosz–brit kapcsolatok újabb mélypontjukhoz érkeztek: Szentpéterváron és Jekatyerinburgban betiltották a British Council működését (Moszkvában erre nem került sor).

Az angol fél nem járult hozzá a British Council mű-

ködésének beszüntetéséhez, amelynek Moszkván kívüli tevékenysége egyébként is fel volt függesztve.

Az alapvető nézeteltérések mellett a Nyugat és Oroszország viszonyát még néhány olyan egyedi összetűzés is bonyolította, mint pl. a Norvégiával való konfliktus az Elektron orosz halászhajó miatt: a hajót a norvég hatóságok 2005-ben orvvadászaton kapták, ezután viszont a norvég ellenőrökkel a fedélzetén eltűnt.

Az Északi Jeges-tengeren „Akagyemik Fjodorov” nevű orosz jégtörő expedíciója, amely az orosz zászló kitűzésével végződött, ellenséges reakciót váltott ki több más, erre a területre szintén igényt tartó nagyhatalom részéről. Kanada külügyminisztere, Peter MacKay például úgy nyilatkozott, hogy „már nem a 15. században élünk: nem lehet csak úgy kitűzni egy zászlót a felfedezett területre és kinevezni magunkat annak urává”. (3) Oroszország azonban továbbra is folytatni fogja az északi-sarki területek birtokbavételét. „Az Északi-sarkvidék területi viszonyai nem egyértelműek. Még az olyan együttműködő partnereknél is, mint az USA vagy Kanada, többször kialakultak viták a sarki tengerszorosok kapcsán, többek között az éghajlati változások miatt.” (64)

2008 végére az orosz–amerikai kapcsolatok olyannyira megromlottak, hogy számos elemző egy újabb amerikai–orosz hidegháború kezdetéről beszélt. A feszültség 2008 augusztusában az orosz–grúz fegyveres konfliktus nyomán hágott tetőfokára, illetve amikor Oroszország elismerte az egykori grúz autonóm köztársaság, Dél-Oszétia és Abházia függetlenségét. Oroszország ekkor a koszovói precedensre hivatkozott.

A NATO vezetése erre megszakította kapcsolatait Oroszországgal.

2009-re az Egyesült Államoknak és az Orosz Föderációnak az alábbi események miatt volt ellentétes az álláspontja:

- az amerikai hadsereg és a koalíciós országok megszállták Irakot
- az Egyesült Államok támogatta a színes forradalmakat a posztszovjet térségben
- Oroszország elismerte Abházia és Dél-Oszétia függetlenségét
- Oroszország támogatta a Dnyeszter Menti Köztársaság vezetését, amelyet nemzetközi szinten nem ismertek el
- az USA támogatta Ukrajna és Grúzia belépési szándékát a NATO-ba
- amerikai rakétaelhárító rendszert építettek Európában
- olyan vezetékrendszereket építettek ki, amelyek a kőolajat a Kaszpi-tengerről Oroszország megkerülésével szállítják tovább
- az USA és az európai államok többsége elismerte Koszovó függetlenségét
- Oroszország atomreaktort épített Busherben (Irán)
- Oroszország fegyvereket szállított Venezuelába
- Moszkva fogadta a Hamasz képviselőit, miután a Hamasz megnyerte Palesztínában a választásokat

Az elmúlt évtizedben az orosz diplomácia egyrészt arra törekedett, hogy megőrizze pozícióit mind az európai országokkal, mint az USA-val való párbeszéd során, másrészt pedig arra, hogy az USA, Nyugat-

Európa és Oroszország részvételével létrejön az euroatlanti együttműködés ún. „háromszöge”. Ez a megközelítés arra irányult, hogy feltárják a transzatlanti ellentmondásokat, és az Európa és Amerika közötti nézetkülönbségeket Oroszország javára használják ki. Eszerint a logika szerint Moszkva hatást tudott volna gyakorolni az USA-ra és Nyugat-Európára, de ez nem valósult meg. Oroszország gazdasági partnerként nem tudta befolyásolni ezeket a kapcsolatokat, mivel részvétele a transzatlanti áruforgalomban minimális. Az USA együttműködése a NATO országaival a rakétaelhárítás kérdéseiben olyan formában zajlott, ami az adott projektekben korlátozta Oroszország részvételét.

A NATO-val és az EU-val együtt végrehajtott békekeremtő kezdeményezések esélyt jelenthettek volna Oroszországnak arra, hogy az ezekben való aktív részvétel révén az amerikai–európai párbeszédben a védelmi kérdések terén jelentős tényezővé váljon.

Azonban Moszkva „rendkívüli elővigyázatosságot tanúsít minden olyan kérdésben, ami a NATO és az EU együttműködésének erősítését jelenti az adott szférában.” (72)

A transzatlanti kapcsolatokban a terrorizmus és a tömegpusztító fegyverek terjedése elleni harcban az orosz külpolitikai tartalék jelentős szerepet játszhatna. A legjelentősebb nézetkülönbségek az USA és számos nyugat-európai szövetségese között éppen a tömegpusztító fegyvereket és a terrorizmus elleni harcot illetően vannak.

Az orosz diplomácia a fegyverkezésben átvette az amerikai külpolitika egyik doktrinális elemét, mégpe-

dig a terrorizmus elleni megelőző támadás koncepcióját. Ily módon Oroszország koncepciójában közeledett Washingtonhoz a preventív külpolitika tekintetében. Washington és Moszkva hasonlóan vélekedik arról is, hogy a nemzetközi terrorizmus és a tömegpusztító fegyverek terjedése elleni harcban mennyire engedjék az erő alkalmazását. Moszkva osztja az amerikai adminisztráció álláspontját arról, hogy bár a terrorista csoportosulások többsége iszlám színezettel bír, a terrorizmus nem az iszlám vallásból ered.

Oroszországnak a terrorizmus elleni harcban (Cseccsenföld) részben sikerült nemzetközi téren elismertetnie saját prioritásait, de az USA-val így sem értettek mindenben egyet a terrorizmusellenes harc céljairól. Ellentétes állásponton voltak a felek például az iraki válsággal és Grúziával kapcsolatban. Különösen komoly nézetkülbségek alakultak ki a tömegpusztító fegyvereket illetően. Itt az ütközési pont Irán atomprogramja volt. Némileg jobbak voltak Oroszország és a Nyugat közös fellépésének perspektívái az Észak-Koreával kapcsolatos problémák rendezésére. Az USA és Japán viszont rendkívül visszafogottan viszonyult az orosz részvételhez a Koreai-félszigeten zajló konfliktusok rendezésében.

Amikor az amerikai–brit hadsereg 2003-ban az ENSZ Biztonsági Tanácsának szankciója ellenére megtámadta Irakot, úgy tűnt, hogy Moszkvának sikerül saját javára fordítania az euroatlanti „háromszög” elképzelését, mivel Franciaország és Németország Oroszországhoz hasonlóan kijelentették, hogy Szaddam Huszein rendszerének megbuktatása céljából nem megengedhető az erőszak alkalmazása.

Moszkva és Washington viszonya ekkor érte el mélypontját. A fentebb vázolt politika azt eredményezte, hogy csökkent Oroszország nemzetközi befolyása, mivel ennek alapja mindig az USA-val való együttműködés volt.

Az EU vezető országaival alkotott tengely ideiglenesnek bizonyult és nem segítette elő az orosz–EU kapcsolatok érzékelhető javulását. Oroszország, mivel Európa felé nem lépett előre, csak rontott kapcsolatain az Egyesült Államokkal és Nagy-Britanniával. (72)

Bár az orosz vezetők az elmúlt években igyekeztek a világpolitikában meglehetősen markáns álláspontot képviselni, mégis számos tény arról tanúskodott, hogy Putyin elnöksége idején „Oroszország álláspontja sok szempontból «puhult» a fegyverkezés ellenőrzése és a NATO-bővítés problémáival kapcsolatban.” (46)

Oroszország az atomfegyverek terén lemondott a paritás elvéről. Amikor az USA 2002-ben egyoldalúan felmondta a rakétaelhárító fegyverekről (ABM) szóló 1972-es szerződést, mely a fegyverkezési verseny megállításának fontos mérföldköve volt, az orosz fél csupán sajnálkozását fejezte ki. Ugyanebben az évben az orosz vezetés aláírta a hadászati támadó potenciál csökkentéséről szóló START-III szerződést, bár voltak, akik tiltakoztak, és elégedetlenek voltak, mivel szerintük a szerződés nem volt elég konkrét.

Oroszország értelmetlennek nevezte a 2002-es prágai NATO-csúcs döntését hét kelet-európai ország (köztük a balti államok) csatlakozásáról, ám ez nem váltott ki diplomácia konfliktusokat. Hasonló reakcióra került sor akkor is, amikor ezek az országok 2004-ben ténylegesen beléptek a NATO-ba.

Oroszország támogatta az ENSZ BT határozatát, amely legitímálta az USA és Nagy-Britannia iraki jelenlétét. Az ország kénytelen volt hozzájárulni az amerikai katonai erőprojekcióhoz a posztszovjet térségben (mindenekelőtt Közép-Ázsiában, részben Grúziában is), pedig ezeket a területeket korábban az Orosz Föderáció kizárólagos stratégiai zónájának tekintették.

Oroszország tényként fogadta el a NATO részéről a katonai erő alkalmazását Afganisztánban, tehát a posztszovjet térség közvetlen közelében. Sőt, támogatta az USA-t a tálibellenes Északi Szövetség megszervezésében és felfegyverzésében, felderítői tevékenységet nyújtott, valamint légifolyosót biztosított a katonai repülőgépek számára és a humanitárius küldemények szállításában is részt vett. (46)

2009 júliusában Barack Obama, az USA elnöke első moszkvai látogatására azzal a szándékkal érkezett, hogy kezdeményezze az orosz–amerikai kapcsolatok „újraindítását”. A látogatás eredményei reményt kelthetők voltak. Obama és Medvegyev elnök megállapodtak a hadászati támadófegyverek további csökkentésének menetrendjéről és egy új START szerződés előkészítéséről. Moszkva egyúttal beleegyezését adta ahhoz, hogy az Afganisztánba tartó amerikai katonai szállítmányok áthaladjanak Oroszország területén. Mindezek a két nagyhatalom racionális együttműködésének jeleként szolgáltak.

Oroszország nagy jelentőséggel bír az USA számára az afgán háborúban, mivel az Egyesült Államok elvesztette szövetségesei közül Pakisztánt. Azután, hogy az USA elmozdította tisztségéből Pervez Musarrafot, a helyébe kerülő polgári erők gyakorlatilag átálltak a tálibok

oldalára. Az Egyesült Államok minden valószínűség szerint nem reménykedik pozíciói javulásában Pakisztánban, ezért a későbbiekben Dél-Ázsiában inkább Indiára számít. A hasonló átrendeződésekkel azonban az USA akár pakisztáni pozíciói végleges elvesztését is kockáztatja. Az Egyesült Államok ezért inkább észak felől akarja biztosítani hadserege ellátását, mivel Afganisztán északi tartományai lojális szárazföldi parancsnokok ellenőrzése alatt állnak. „Az amerikai politikusok úgy vélik, hogy a kialakult helyzetben ésszerűbb és biztonságosabb Oroszországra támaszkodni.” (44)

Obama moszkvai tárgyalásai nem jelenthették azt, hogy az orosz–amerikai viszony egyik pillanatról a másikra „újraindítható”, mivel a két ország között számos jelentős vitás kérdés van. Azonban a kölcsönös bizalmatlanság légkörének felszámolása után „pontosan a hasonló jelzésértékű viták segítenek Moszkvának és Washingtonnak abban, hogy újrakezdjék a párbeszédet, amelynek keretein belül más kérdések megoldása is lehetővé válik.” (44)

A Valdaj Klub 2009 nyarán rendezett nemzetközi vitafórumán elhangzott előadás orosz szerzői elismerik, hogy az „újraindítás” javaslata pozitív tény, de a felek közötti egyetértés hiányát nehéz felszámolni. Különbözőképpen fogja fel a két ország a paritást az atomfegyverek területén is. Oroszország az atomfegyverekben saját katonai védelmének alapját látja, amely a nemzetközi politikai befolyás egyik fő eszköze. Amerika viszont az atomfegyvereket zavaró tényezőnek tekinti azon az úton, melynek végén többszörös erőfölényt kíván elérni a többi állam vagy államcsoporthoz képest. Csak az atomfegyverek léte akadályozza az

USA-t abban, hogy a hagyományos fegyverkezés területén elért gigantikus erőfölénye teljes mértékben megvalósuljon. A felek különbözőképpen értelmezik a hidegháború befejezését is. Moszkva nem tekinti vesztesnek magát és jogot formál arra, hogy a Nyugattal egyenrangú félként vegyen részt a háború utáni nemzetközi rend kialakításában. Az USA biztos saját hidegháborús győzelmében és Oroszország alulmaradásában.

Az orosz–amerikai kapcsolatok „újraindítása” csak a kérdések szűk és válogatott körét érinti és szinte nem is foglalkozik Oroszország életfontosságú, elsőrangú érdekeivel. Így továbbra is tisztázatlan a NATO közép- és hosszú távú bővítésének kérdése, a FÁK országaival kapcsolatban is. Az „újraindítás” az orosz–amerikai viszony szempontjából olyan fundamentális problémákat is megkerül, mint a két ország szerepe a globális irányításban, az európai biztonság természete, benne Oroszország helyével vagy a posztszovjet térség geopolitikája. „Minden kérdésben, különösen a regionális jellegűekben, Oroszország és az USA negatív értelemben is kölcsönösen függenek egymástól. A két ország különböző mértékű, de hasonló potenciállal rendelkezik ahhoz, hogy külpolitikai károkat okozzon a másiknak.” (26)

2009-ben olyan jelzésértékű események történtek, amelyek miatt talán mégis beszélhetünk Oroszország és a Nyugat viszonyának valódi „újraindításáról”. Washington az Észak-atlanti Szövetségben komoly gesztust tett Moszkvának. Március 5-én Brüsszelben a NATO külügyminisztereinek értekezletén kijelentették, hogy a katonai szövetség az Oroszország–NATO

Tanács keretein belül szándékozik felújítani kapcsolatait Oroszországgal. A tanács működését 2008 augusztusában az orosz–grúz konfliktus miatt függesztették fel.

Szeptember 17-én az amerikai adminisztráció tudatta a nemzetközi közvéleménnyel, hogy a rakétaelhárító védelmi rendszer kiépítését Kelet-Európában meghatározatlan időre elhalasztják. Washington lépésére válaszul Moszkva kijelentette, hogy befagyasztja az Iszkander típusú rakétakomplexumok telepítését Kalinyingrád körzetében.

2009 júliusában az amerikai külügyminisztérium európai és eurázsiai ügyekkel foglalkozó főosztályvezető-helyettese, Philip H. Gordon kijelentette, hogy az USA kész arra, hogy bizonyos feltételek mellett megvizsgálja Oroszország NATO-csatlakozásának kérdését. Ugyanakkor megjegyezte, hogy Washington a Moszkvával való viszony javítása érdekében sem szándékozik lemondani Grúzia és Ukrajna szuverenitásának támogatásáról, és továbbra is jogos igényüknek tartja, hogy ezen országok maguk válasszanak katonai szövetséget.

„Az USA elnöke egyértelműen kijelentette, hogy az USA és Oroszország kétoldalú kapcsolatainak «újraindítása» nem hozza hátrányos helyzetbe az USA-t és szövetségeseit.” (14)

Miután Washington úgy döntött, hogy lemond a rakétaelhárító védelmi rendszer lengyel-, ill. csehországi kiépítéséről, a NATO főtitkára, Anders Fogh Rasmussen 2009. szeptember 18-án a brüsszeli Carnegie Intézetben mondott beszédében kijelentette: „Végig kell gondolnunk, hogy a kellő időben hogyan kapcsolhatnánk

össze az USA, a NATO és Oroszország rakétaelhárító védelmi rendszereit.” (58)

Rasmussen azt is kijelentette, hogy az Észak-atlanti Szövetség kész tárgyalni minden, a globális biztonságra vonatkozó javaslatról, amelyet az Orosz Föderáció elnöke, Medvegyev tesz. Beszédében hangsúlyozta, hogy az Oroszországgal való együttműködés újjáélesztésére törekszik, kifejezte továbbá reményét, hogy a Moszkvával való együttműködés elképzelései konkrét intézkedésekben öltenek testet. Korábban Oroszország elnöke, Dmitrij Medvegyev megjegyezte, hogy bár Oroszország NATO-csatlakozása egyelőre nem lehetséges, az ország „normalizálódott viszonyokat akar az Észak-atlanti Szövetséggel”. (50)

Ugyanakkor továbbra is megmaradt számos nehezen feloldható nézetkülönbség. Oroszország és az Egyesült Államok teljesen eltérően látják saját szerepüket a világban. „Oroszország úgy tekint magára, mint a sokpólusú világ egyik pólusára, amely független bel- és külpolitikát folytat. Politikája azon alapul, hogy az ország tudatában van saját nemzeti érdekeinek és fejlődési modelljének. Az Egyesült Államok globális stratégiája ugyanakkor abban áll, hogy valamilyen formában visszaállítsa az egypólusúságot.” (26)

2. Oroszország keleti és déli partnerei

Oroszország már a 90-es évek vége felé törekedett arra, hogy magát keleti és déli irányban is aktív szereplőnek tartva diverzifikálja külpolitikáját. Ennek a tendenciának legnyilvánvalóbb demonstrációja Oroszország

jelenlétének növelése volt az ázsiai és csendes-óceáni térségben.

Ebben az átorientálódásban a gazdasági szükségletek is szerepet játszanak. Miután Európa egyre inkább arra törekedett, hogy Oroszországon kívül keressen energiaforrásokat, Oroszország válaszul regionális együttműködési formákat kezdett keresni keleti határai mentén. Többek között elhangzott, hogy a kelet-szibériai lelőhelyek kiaknázására új tervet dolgoznak ki, valamint hogy Oroszországnak az a szándéka, hogy Japán és Kína jelentős energetikai és nyersanyag exportőrévé váljon. Az ország, miután tagja lett számos nemzetközi szervezetnek Ázsiában, a Távols-Keleten áttért a katonai nagyhatalom diktáló szerepéről az ázsiai és csendes óceáni régió országaival való gazdasági kapcsolatok fejlesztésére.

Oroszország ázsiai külpolitikája elsősorban azzal számol, hogy a Távols-Keleten a nemzetközi politika új, jelentős szereplői jelentek meg, akik egyben erős gazdasági hatalmak is. A regionális integráció politikáját megvalósítva az ázsiai és csendes-óceáni régió országai (Kína, Tajvan, a Dél-Koreai Köztársaság, Szingapúr, Malajzia, Thaiföld) a 20. század végére a világ legerősebb pénzügyi-kereskedelmi-gazdasági központjait hozták létre. A régió a nemzetközi gazdasági érdekek összefonódásának helyévé, a nemzetközi tőkét vonzó központtá vált.

Miközben az USA-ban új koncepciót dolgoztak ki a Csendes-óceánon túli országokkal folytatandó politikára, az Orosz Föderáció fontos lépések sorát tette meg, melyek a jövőben erősíthetik kétoldalú kapcsolatait a régió két kulcsfontosságú szereplőjével, Japánnal és

Kínával. A Tokióval és Pekinggel folytatott tartalmas párbeszéd ennek erősítéséül szolgál.

Kína nem támasztott többé területi igényeket Oroszországgal szemben, de a 20. század végén az orosz Távol-Kelet lakossága agresszív kínai betelepülésnek volt elszenvedője, mivel a kínaiak tömegesen települtek át illegálisan az Orosz Föderáció területére. Az orosz fél igyekezett normalizálni az áttelepülőkkel szembeni viszonyát és az intézkedések csupán arra korlátozódtak, hogy a vízummal nem rendelkezőket kiutasították az országból.

A harmadik évezred kezdetére a Szovjetunió–Kína–USA háromszögön belüli viszonyok nem az USA javára alakultak. Az Egyesült Államokban mindig komoly figyelemmel követték Oroszország és Kína egymáshoz történő közeledését. A nyugati hatalmak részéről komoly feszültséget váltottak ki a két ország 2005-ös közös, nagyvolumenű hadmozdulatai. A kínai fél, mely a tajvani kérdésben Oroszország támogatását kívánta demonstrálni, számos olyan manővert kipróbált, amelyek akár Tajvan elfoglalását is szimulálhatták. Az orosz félnek jelentős erőfeszítésébe került elérnie, hogy az ilyen elemek többségét iktassák ki a manőverekből.

Az orosz–kínai viszony határmenti normalizálása, a kölcsönös bizalom megerősödése és a szoros haditechnikai együttműködés lehetősége fenyegetőleg kezdett hatni az amerikai érdekekre az egész ázsiai és csendes-óceáni régióban. Az elemzők még annak lehetőségét sem zárták ki, hogy Kína vezetésével, Oroszország és India részvételével kialakul egy Amerika- és NATO-ellenes szövetség. Azonban az események egyelőre nem

eszerint a forgatókönyv szerint alakultak. A kínai–orosz kapcsolatok azonban tovább erősödtek.

A Kínával való viszony fontos elemévé vált a Sanghaji Együttműködési Szervezet megalapítása 2001-ben, Kína, Oroszország, Kazahsztán, Tadzsikisztán, Kirgizisztán és Üzbegisztán részvételével. Ez a szervezet, ahogy a nyilatkozatokban kiemelték, a Sanghaji Ötök örököse. A Sanghaji Ötökről szóló egyezményt még Kazahsztán, Kirgizisztán, Kína, Oroszország és Tadzsikisztán írták alá, a védelem területét érintő bizalom erősítéséről és a határok mentén állomásozó fegyveres erők kölcsönös csökkentéséről.

Üzbegisztán 2001-es csatlakozásával a szervezet új nevet kapott.

A Sanghaji Együttműködési Szervezet létrehozásának alapjait még a 20. század hatvanas éveiben rakták le, amikor a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság hozzáálltak a határkérdések rendezéséhez. Oroszország és Kína számára ez jó lehetőség volt arra, hogy közös zászló alatt egyesítsék erejüket, és Közép-Ázsiában a centralizált államok erejével tartsák vissza más befolyásos övezetek kiterjesztését. A Sanghaji Együttműködési Szervezetet a régióban ma már Kína mellett Pakisztán, Irán és nem utolsósorban India is az amerikai katonai jelenléttel szembeni ellenállás eszközének tekinti.

Igaz, az egységesség látszata ellenére a szervezet tagjai között érdekellentétek is feszülnek. A leg súlyosabbak az Oroszország és a Kínai Népköztársaság politikai és gazdasági céljai között állnak fenn. Kínában úgy tekintenek a Sanghaji Együttműködési Szervezet országaira, mint egy perspektivikus piacra, és úgy vé-

lik, hogy a szervezet prioritásait a terrorizmus elleni harc és a gazdasági tevékenység között egyformán kell megosztani, idővel pedig a gazdasági szempontoknak kell az első helyre kerülniük. Oroszország ezzel szemben ragaszkodik a Sanghaji Együtműködési Szervezet hagyományos szerepének megőrzéséhez a terrorizmus, valamint a szélsőséges és szeparatista megnyilvánulások elleni harcban. Oroszország az ázsiai poszt-szovjet térségben a Kínai Népköztársaság gazdasági hegemóniájától tartva igyekszik visszafogni Peking arról szóló javaslatait, hogy a Sanghaji Együtműködési Szervezetben fokozzák a gazdasági együttműködés intenzitását. (2)

A 2009. június 15–16-án Jekatyerinburgban rendezett csúcstalálkozón a Sanghaji Együtműködési Szervezet tagjai a Kelet-Szibéria–Csendes-óceán kőolajvezeték építéséről tárgyaltak, amely az Orosz Föderáció számára az export bővítésének egyik legfontosabb tényezőjévé kell, hogy váljon és amely – ahogy a csúcstalálkozón hangsúlyozták – különösen fontos a kőolajárak csökkenése esetén.

2009 májusában Oroszország elnöke, Medvegyev és a kínai Népképviselői Gyűlés Állandó Bizottságának elnöke, Wu Bangguo Moszkvában folytatott tárgyalásokat. A tárgyalások fő témája a gazdasági együttműködés bővítése (főként az energetikai szférában) és a politikai együttműködés fejlesztése volt a Sanghaji Együtműködési Szervezet és a Braziliát, Oroszországot, Indiát és Kínát tömörítő BRIC keretein belül.

A japán–orosz kapcsolatok fejlődése, mint ismeretes, akadozik a Dél-Kuril szigetek visszacsatolását érintő japán követelések miatt. Azonban a felek folyama-

tosan keresték a közös pontokat. 2009 májusában Putyin miniszterelnök hivatalos látogatásra érkezett Japánba. Ekkor nyolc, a kétoldalú együttműködéseket bővítő dokumentumot írtak alá, melyek közül négy az energetikai partnerséget érintette. Emellett megállapodások sorát írták alá az üzleti szféra képviselői is.

A Japánban tartózkodó orosz delegáció komoly lépést tett a minőségi gazdasági együttműködés irányába, melynek alapszögmensei az atomenergia és az üzleti szféra. Többek között a Roszatom (Orosz Atomenergia Ügynökség) és a Japán Gazdasági, Kereskedelmi és Ipari Minisztérium írt alá közös nyilatkozatot az atomenergia békés felhasználásában való együttműködésről. Ez lehetővé kell, hogy tegye Oroszország számára, hogy a jelenlegi 15-ről 25%-ra növelje részesedését a japán nukleáris fűtőanyag piacon. Oroszország és Japán az üzleti szférában is jelentős kereskedelmi szerződések sorát írta alá.

Oroszország külpolitikájában különleges helyet foglal el a Közel-Kelet. A régió nehezen megoldható problémája az arab–izraeli konfliktus sok éve elhúzódó rendezetlensége. A konfliktusnak két dimenziója van. Egyrészt érinti a palesztin–izraeli kapcsolatokat, másrészt pedig Izrael viszonyát a közeli arab országokkal, elsősorban Szíriával, Libanonnal és Iránnal. Oroszország, amely a 90-es évek közepétől újra aktív szereplővé vált a Közel-Keleten, a 2000-es években az USA-tól eltérő álláspontot képvisel mind az iszlám terrorizmus tekintetében, mind Washington azon erőfeszítéseit tekintve, hogy az a Közel-Keleten nyugati demokráciát hozzon létre.

Izrael olyan feltételeket támaszt a szuverén palesz-

tin állam létrehozásával szemben, amelyeket a Palesztin Autonóm Terület adminisztrációja nem fogad el. A konfliktusban részt vevő felek között az USA próbált közvetíteni, de ennek csupán csekély eredménye miatt a közvetítő szerepét egy négy tagból álló „kvartett” vette át, az USA, Oroszország, az EU és az ENSZ részvételével. Ám a vizsgált időszakban ez sem hozott eredményt.

Az izraeli Netanjahu-kormány a palesztin állam megalakulásával szemben két feltételt támasztott. Palesztina demilitarizálásán kívül azt, hogy minden arab állam ismerje el, hogy Izrael zsidó állam. Az izraeliek szerint ez utóbbi feltétel egyrészt azt jelenti, hogy a palesztin menekülteknek formálisan is le kell mondaniuk a visszatérésről, másrészt pedig azt, hogy Jeruzsálem nem osztható fel, jóllehet, a palesztin fél ezt követeli. Izrael külügyminisztere ezeket a kitételeket még kiegészítette azzal, hogy az Izraelben élő arabokat meg kell fosztani politikai jogaiktól. Ez a felvetés ellentmond annak, hogy meg kell őrizni Izrael soknemzetiségű voltát. A rendezést ugyanakkor gátolta az is, hogy a palesztin fél két ellenséges táborra szakadt (Fatah, ill. Hamasz), valamint hogy a palesztin szélsőségesek merényleteket követtek el Izrael területén.

Oroszország közel-keleti külpolitikai stratégiájához hozzátartoznak az Iránba és Szíriába történő fegyverszállítások is, melyek Izrael részéről súlyos aggodalmakat váltanak ki. Az orosz S-300-as rakéták Teheránba történő szállítása újabb lökést adhat Izraelnek ahhoz, hogy csapást mérjen Iránra. Erről beszélt moszkvai látogatásán Zeev Elkin, az Izraelt kormányzó pártkoalí-

ció, egyúttal a Likud párt frakciójának vezetője a Kereskedelmi című lapnak adott interjújában.

Elkin úgy fogalmazott, hogy Izrael Irán lehetséges nukleáris fegyverkezését úgy értékeli, mint a Közel- és Közép-Kelet stabilitásának aláásását. „Mindez ahhoz vezet, hogy Szaúd-Arábia, Egyiptom, de még akár Szíria is atomfegyvereket fog gyártani. Ez egy teljességgel új geopolitikai helyzet, amely alapjaiban változtatja meg a világpolitikai játékszabályokat. Végül pedig oda vezet, hogy a terroristák is hozzájutnak a nukleáris technológiákhoz” – mondta. (79)

Moszkva azonban tovább folytatta a hadászati együttműködést Iránnal, annak ellenére, hogy Irán atombombával fenyegette Izraelt. Irán a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (NAÜ) jelentése szerint megszegte a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozásáról szóló szerződést (más néven az Atomsumpó Egyezményt). Mindeközben Moszkva többször is kijelentette, hogy ellenzi Irán atomprogramját.

2009 augusztusának végén ismertté vált, hogy Irán a megelőző időszakban lassította a nukleáris fűtőanyag gyártásának folyamatát és az ENSZ-ellenőrök számára nagyobb betekintést biztosított, amit a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség az iráni nukleáris problémáról szóló új jelentésében el is ismert. „Az atomfegyverfejlesztés megtorpanásának okai nem ismertek – lehetséges, hogy a nemzetközi szankciók hatására történik. Diplomáták nem zárják ki a kapcsolatot a közelmúltbeli választásokot követő zavargásokkal sem, amelyek még tovább rontották az iszlám köztársaság nemzetközi reneoméját.” (40)

Irán nagyon fontos szerepet játszik Oroszország külpolitikai terveiben. Olyan körülmények között, amikor a Nyugat számára Irán gazdag energetikai forrásai nem elérhetőek, Oroszország saját külpolitikai céljaitól függően támogathatja Irán nemzetközi izolációját. Irán nemcsak energetikai szempontból érdekes az USA számára, hanem azért is, mert gátolhatja az amerikai geopolitikai pozíciók megerősödését a Közel-Keleten. Az amerikaiaknak elkerülhetetlen a Teheránnal való együttműködés, így tudják minimalizálni iraki kivonulásuk negatív következményeit. „Az USA és szövetségesei a régióban attól tartanak, hogy miután Amerika kivonul Irakból, Irán kihasználja a keletkező hatalmi vákuumot és Irakot mintegy saját hídfőállásaként fogja használni további közel-keleti térnyeréséhez. Washington azt szeretné, hogy Irán felfüggeszse a palesztin és iraki terrorista-csoportok támogatását.” (44)

Megfigyelők feltételezik, hogy Putyin 2007 októberében tett teheráni látogatása során támogatást ajánlott az országnak az amerikai nyomással való szembenálláshoz. Irán pedig lehetőséget látott egy védelmi emyő kialakítására azáltal, hogy területén orosz katonai bázisokat hoznak létre. Moszkva egyidejűleg folytatta a politikai párbeszédet és erősítette gazdasági kapcsolatait Izraellel is.

Fontos, Oroszország közel-keleti politikáját meghatározó tényező a csecsen probléma. Bármely, Oroszország támogatását kereső közel-keleti kormány megérti, hogy ennek a támogatásnak elengedhetetlen feltétele az, hogy ne avatkozzanak be Moszkvának a csecsen szeparatistákkal vívott harcába. Létezik olyan vélemény is, miszerint az orosz–iráni nukleáris keres-

kedelmi kapcsolatok fenntartásának köszönhetően köthetett Putyin titkos egyezsége arról, hogy Irán nem avatkozik be a csecsen ügyekbe és más, Oroszországon belüli iszlám problémába. (85)

Moszkva közvetlen kapcsolatban áll mindkét szembenálló palesztin szervezettel, a Fatahhal és a Hamasszal is. Nyugaton és Izraelben negatív volt a visszhangja annak, hogy 2006-ban meghívták a Hamasz delegációját Moszkvába. A nyugaton terrorista szervezetnek tartott Hamaszt az arab világban felszabadító mozgalomként tartják számon. Egyes elemzők vélekedése szerint a Hamasz ígéretet tett Oroszországnak arra, hogy nem avatkozik be az észak-kaukázusi régió ügyei-be. (85)

Az, amit a Nyugat és Izrael bűnként ró fel Oroszországnak, valójában segítheti a közel-keleti kérdés megoldását. A palesztin–izraeli kérdés megoldásakor „nem szabad elvonatkoztatni Oroszország egyedi helyzetétől, hiszen az ország egyszerre ápol kiváló kapcsolatokat Izraellel, Szíriával, Iránnal, a Hamasszal és a Hezbollah-val. Az USA sajátos helyzetét sem lehet figyelmen kívül hagyni, mármint ami az Izraelre gyakorolt hatását illeti.” (51)

Miután Oroszország a Fekete-tenger medencéjében elveszítette korábbi pozícióit, az elmúlt években arra törekedett, hogy ellenálljon a NATO haditengerészet állandó fekete-tengeri jelenlétének. Grúzia ugyanis, amely érdekelt abban, hogy Abházia kontrollja gyengüljön a partvidék felett, minden lehetséges módon támogatta a NATO-t abban a törekvésében, hogy az fokozza jelenlétét a Fekete-tengeren.

Paradox módon Moszkvának és Ankarának hasonló

volt az álláspontja a Fekete-tenger biztonságával kapcsolatban. Bár Törökország a NATO tagja, mégis ellenzi az Észak-atlanti Szövetség fegyveres erőinek jelenlétét a Fekete-tenger medencéjében. A tengeren még a hidegháború legsötétebb éveiben is béke uralkodott, annak köszönhetően, hogy Törökország és Oroszország világosan meghatározták a befolyási övezeteket. Azután, hogy Románia és Bulgária csatlakoztak a NATO-hoz, Ukrajna és Grúzia pedig egyre közelebb kerül az euroatlanti szövetséghez, Oroszország súlyos aggodalmait fejezi ki a Fekete-tenger medencéjével kapcsolatban. Törökországban nagyjából a következőt gondolják: „Az USA bővíteni akarja a NATO-övezetet a Fekete-tengeren. Ez Irakhoz hasonlóan zűrzavart szül országunk környezetében, és az amerikaiak kivonulása után a következményekkel majd nekünk kell megbirkóznunk. Ha pedig végül Oroszország «fellázad» a kialakult helyzet ellen, akkor nem az amerikaiaknak kell az oroszokkal megoldani a problémát, hanem nekünk.” (82)

Bár Oroszország politikai és gazdasági kapcsolatai kelet felé intenzívebbekké váltak, az országot keleten mégsem tekintik ázsiai országnak. 2003-ban Oroszország csatlakozni próbált az Iszlám Konferencia Szervezetéhez (OIC), de nem vették fel teljes jogú tagként, igaz, a megfigyelői státuszt megkapta. Az OIC Moszkvában olyan erőt látott, amely képes ellenállni az USA nyomásának az iszlám világban. Ugyanakkor mivel az OIC visszafogottságot tanúsít tagállamai belügyeivel kapcsolatban, Oroszország gyakorlatilag védve volt a csecsen politikájával kapcsolatos kritikáktól.

Oroszország közép- és hosszú távon igyekszik kihasználni ütőkártyáit, hogy a közvetítő szerepét lássa el kelet és nyugat között. Az utóbbi időben az orosz diplomáciának pontosan ez a célja.

3. Az orosz külpolitikai stratégia egyéb irányai

Az új évszázad első évtizedében Oroszország fokozott érdeklődést mutat más földrészek iránt is. Venezuela, Brazília, Líbia, Kuba és más országok is készek arra, hogy szoros kapcsolatokat alakítsanak ki Moszkvával. A globális együttműködés új formájának kifejezése lehet a jövőben a BRIC. Ma ez a megszilárdulóban lévő angol rövidítés négy gyorsan fejlődő országot fed: Brazília, Oroszország, India és Kína. A szervezet „keresztapja” a Goldman Sachs amerikai befektetési bank, amely 2001-es elemzésében arra a következtetésre jutott, hogy ha nem lép közbe semmi váratlan esemény, akkor 2050-re ezen országok gazdasága a világ vezető helyére fog kerülni. Az elemzés fő szerzője Jim O’Neill közgazdász volt.

Jim O’Neill nem tételezte fel a BRIC országok gazdaságpolitikájának koordinációját. Még kevésbé gondolta, hogy ezek az országok gazdasági tömböt vagy hivatalos kereskedelmi társulást hoznának létre. Idővel azonban észrevehetővé vált a négy BRIC-ország törekvése arra, hogy közös politikai „klubot” vagy szövetséget hozzanak létre, és növekvő gazdasági erejüket nagyobb geopolitikai befolyássá alakítsák. Az egyik ilyen jel a BRIC országok külügyminisztereinek 2008-as

csúcstalálkozója, ill. 2009-es államfői találkozója volt, mindkettőt Jekatyerinburgban tartották.

A gazdasági világválság ugyanakkor felszínre hozta azt, hogy ezeknek az országoknak nem azonos a gazdasági fejlettsége és kritikus körülmények között eltérő a túlélőképességük is.

2009-ben a négyből csak két ország, India és Kína számíthatott pozitív prognózisra. A túlélőverseny vitathatatlan győztese Kína maradt. Brazília sok év után először került recesszióba, Oroszország pedig egy sor fontos gazdasági mutatót tekintve rosszabb helyzetbe került BRIC-beli társainál. Oroszország gazdasága mutatta fel a legnagyobb GDP-visszaesést és a legmagasabb inflációt. Egyes elemzők már azzal fenyegettek, hogy Oroszországot ki kell zárni a szervezetből.

Bár 2009-ben a Goldman Sachs befektetési bank szakértői kőolajtól való erős függése miatt Oroszországot tekintették a négy ország közül a leggyengébbnek, előrejelzéseik szerint az olajár emelkedésével az orosz gazdaság is újra növekedésnek indul. Ahhoz, hogy igazolja helyét a BRIC-ben, átlagosan 3-4%-os évi növekedést kell produkálnia. „Általánosságban a BRIC úgy fejlődik, ahogy előre jeleztük, a krízis ezt csak elősegíti.” (86)

Oroszország növelte jelenlétét Latin-Amerikában is, és mindez nemcsak Brazíliával való BRIC-kapcsolatának volt köszönhető. Oroszország törekedett a gazdasági kapcsolatok kiépítésére a baloldali, az USA „ellenzékét” képező, latin-amerikai rezsimekkel. Az orosz vezetés több éve igyekszik felújítani régi kapcsolatát Kubával és visszanyerni régi befolyását az országra. Az 1990-es évek elejétől Moszkva lemondta Kuba gazdasá-

gi segítyezését, amely abban állt, hogy magas áron és hatalmas mennyiségben vásároltak kubai cukrot, a cukorért cserébe pedig orosz kőolajat szállítottak az országba. Ebből a forgalomból csak egy rész került belső fogyasztásra, a maradékot Havanna nyereséggel értékesítette külföldre. Oroszország utoljára 2003-ben veszített jelentősen pozícióiból Kubában, amikor bezárták a Lourdes-i katonai rádióközpontot, ahol egykor kb. ezer orosz katona állomásozott.

A kétoldalú együttműködések megújítására tett fontos kísérlet volt Mihail Fradkov miniszterelnök 2006 szeptemberében tett kubai látogatása. Ekkor rendezték Kuba Oroszországgal szembeni adósságának kérdését, és az ország 2006–2008-ban új hitelt kapott Oroszországtól orosz technikai eszközök vásárlására. 2009. január 30-án Raul Castro moszkvai látogatása során aláírtak egy Kubának nyújtott 20 millió dolláros hitelt és egy vissza nem térítendő élelmiszersegélyt. Ezek az eszközök orosz építőipari, villamosenergetikai és mezőgazdasági felszerelések Kubába történő szállításának finanszírozását segítik. 2008 őszén Oroszország 335 millió dolláros hitelt különített el Kuba számára, azonban ez a hitel, Igor Szeccsin nyilatkozata szerint, gyakorlatilag már kimerült. A legnagyobb orosz légitársaság, az Aeroflot a kubai Cubana de Aviacionnal közös vállalat létrehozását tervezi. Ezen kívül az orosz állami Vnyesekonombank Kubában 44,5 millió dollár hitel keretében kötött szerződést TU-204SE repülőgépek és kapcsolódó berendezések szállítására.

2009 júliusában Igor Szeccsin miniszterelnök-helyettes Venezuelába, Nicaraguába és Kubába látogatott. A látogatás keretében olyan egyezményeket írtak alá,

amelyek lehetővé tették a Zarubezsnyefty állami vállalat számára, hogy kőolajlelőhelyeket kutasson fel és építsen ki a Mexikói-öböl kubai részén.

Kuba a maga részéről készséget fejezi ki, hogy a nemzetközi politikában támogassa Oroszországot. Havana támogatta Moszkvát a 2008. augusztusi kaukázusi eseményeket követően is. „Támogatjuk Oroszország pozícióit a Világkereskedelmi Szervezet keretein belül és más olyan kérdésekben, amelyek összefüggnek az emberi jogok betartásával. Külpolitikai álláspontjaink megegyeznek” – nyilatkozta Raul Castro, kubai vezető. (59)

Az utóbbi időben sajátos kapcsolatok alakultak ki Venezuelával. 2009-ben mandátumának 10. évét töltötte be Hugo Chavez venezuelai elnök, aki ma a világ egyik legmarkánsabb politikai szereplője. Az utóbbi években Moszkva és Caracas között szoros partneri együttműködés alakult ki.

Chavez éles kritikája az USA-val, az IMF-fel és a WTO-val szemben Venezuela heves konfrontációját eredményezte az Egyesült Államokkal. A gonosz tengelyének ellensúlyozásaképpen Chavez 2006-ban létrehozta a jó tengelyét, amelyet Venezuela, Kuba és Bolívia szövetsége képez.

2004-től Venezuela érdeklődést kezdett mutatni az orosz fegyverek iránt. A fegyvervásárlás növelésének fő okaként Chavez „az amerikai támadás fenyegetését” nevezi meg. 2006 első felében az USA fegyvervásárlási embargót vezetett be Venezuelával szemben. Chavez ekkor kijelentette, hogy teljes mértékben beszünteti a fegyvervásárlást az USA-tól. Az USA vezetése szerint, a nyílfegyver-vásárlásnak csak az a célja, hogy a fegy-

vereket Latin-Amerika más országaiba szállítsák, többek között a kolumbiai kormányellenes felkelőknek (FARC). Az USA többször aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy Venezuela a legújabb orosz fegyverek vásárlását tervezi, az orosz képviselők azonban tagadják, hogy ezek az aggodalmak megalapozottak lennének.

2008. szeptember 10-én két TU-160-as orosz hadászati bombázó szállt le Venezuelában, a libertadori katonai repülőtéren. Szeptember 11-én Chavez azzal vádolta az amerikai vezetést, hogy merényletet készítettek elő a meggyilkolására, és az amerikai nagykövetet nemkívánatos személynek nyilvánította.

2009 júliusának végén Chavez Igor Szeccsin orosz miniszterelnök-helyettessel folytatott tárgyalásai során ígéretet tett az orosz kőolaj-földgáz vállalatoknak olyan lelőhelyekre, amelyeket a közelmúltban vettek vissza az amerikai ExxonMobil és a ConocoPhillips vállalatoktól. Megállapodást kötöttek továbbá az orosz fegyverek további vásárlásáról és egy orosz–venezuelai bank létrehozásáról.

Az orosz–venezuelai haditechnológiai kapcsolatok olyan tempóban növekednek, hogy akár orosz tankok is megjelenhetnek Venezuela területén. „Ily módon Oroszország valóban betörhet a dél-amerikai piacra.” (21)

Chavez terveiben, miszerint teljesen új fegyverekkel akarja ellátni hadseregét, az orosz fegyverre számított. Azonban az olajárak csökkenése miatt Caracasnak 2009-ben nem volt forrása erre a célra, és Moszkva beleegyezett a hitelre történő szállításokba. 2009 szeptemberében tett moszkvai látogatásán Chavez megállapodást kötött arról, hogy országa az orosz haditechnoló-

gia egy részét hitelre kapja meg. Egyidejűleg a venezuelai elnök politikai gesztust is tett és elismerte Abházia és Dél-Oszétia függetlenségét.

Venezuela a 2000-es években nemcsak jelentős piaccá vált az orosz fegyver számára, hanem Oroszország fontos kőolaj-földgáz partnerévé is. Moszkvában támogatást élvez a venezuelai elnök külpolitikája is – ez a sokpólusosság elvéből következik. Annak ellenére, hogy Putyin és Bush elnöksége idején a Moszkva és Washington közötti gyakori pengeváltások a jelenlegi szembenálláshoz vezettek, a Kremlben az utóbbi időben igyekeztek elhatárolódni Chavez agresszív amerikaellenes retorikájától, mert nem kívánták tovább rontani az amerikai–orosz kapcsolatokat.

4. Politika a szomszédos országokkal

A FÁK-on belüli együttműködés a 2000-es években fokozatosan kétoldalú és regionális együttműködéseknek adta át a helyét. A FÁK területén jelenleg is több szervezet létezik, melyeknek konkrét céljaik és problémáik vannak.

A 2000-es évek elején megújultak a kísérletek a FÁK-on belüli biztonságpolitikai együttműködés kialakítására. Példa erre a Kollektív Biztonsági Szerződés (DKB) átalakításáról szóló döntés. A Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetének (ODKB) határozatát és a jogi státuszáról szóló megállapodást 2002. október 7-én Kisznyovban írták alá. A dokumentumok 2003-ban léptek életbe, ezzel együtt a szervezet neve is megváltozott.

Az 1992-es taskenti szerződés szövegén mindeközben nem hajtottak végre érdemi változást.

Az ODKB tükrözi tagjai biztonságpolitikájának védelmi irányultságát, a szervezet éppen ezért nagy súlyt fektet a katonai konfliktusok megelőzésének és megszüntetésének politikai eszközeire. Az ODKB-t időnként a Varsói Szerződés „második kiadásának” is nevezik, azonban a szervezetben nem figyelhetőek meg globális erőközponttá válásra utaló tendenciák, az ODKB megelégszik a regionális szervezet szerény státuszával.

2001-ben jött létre Oroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán és Tadzsikisztán hadosztályainak részvételével a Közép-ázsiai Régió Gyorsreagálású Hadtest. Az ODKB sikerei közé sorolhatja, hogy 2006-ban Üzbegisztán is visszatért tagjai közé. Az ODKB zászlaja alatt Oroszország növelte katonai jelenlétét a kanti légibázison (Kirgizisztán). A kanti bázis az egyedüli olyan külföldi katonai objektum, amelyet Oroszország a poszt-szovjet időszakban hozott létre.

Az ODKB tevékenysége eközben egyre nyilvánvalóbban átlépte a katonai együttműködés kereteit. 2002-ben az ODKB alapokmányába belefoglalták, hogy tagjai egyesítik és koordinálják erőiket a nemzetközi terrorizmus és a biztonság más, új típusú fenyegetései elleni harcban. A szervezet az Afganisztánból induló drogkereskedelemmel, az illegális migráció elleni harccal, sőt pénzügyi monitorozással is foglalkozik.

2006 májusának végén az ODKB főtitkára arról a szándékról nyilatkozott, hogy a szervezetet sokfunkciós nemzetközi szervezetté kell átalakítani, amely

gyorsan és hatékonyan tudna reagálni az új kihívásokra, mindenekelőtt azokra, amelyek nem függenek össze a katonai erő alkalmazásával. Ily módon az ODKB-ben azon is dolgoznak, hogy a természeti és technikai katasztrófák következményeinek elhárítására, illetve kiküszöbölésére közös egységeket hozzanak létre.

Az Eurázsiai Gazdasági Közösség (EÁGK) tevékenységének prioritásai a tagországok közötti áruforgalom növelése, a pénzügyi szféra integrációja, ill. a vám- és adótörvények egységesítése. Az EÁGK 1992-ben eredetileg vámunióként indult, amelyet a vámakadályok csökkentése érdekében hoztak létre. Tagjai Fehéroroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország, Tadzsisztán és Üzbegisztán.

A Közép-ázsiai Együtműködés tagállamai pedig Kazahsztán, Kirgizisztán, Üzbegisztán, Tadzsisztán és Oroszország (2004-től). 2005. október 6-án a Közép-ázsiai Együtműködés csúcstalálkozóján határozatot fogadtak el, mely szerint Üzbegisztán küszöbön álló EÁGK csatlakozásával kapcsolatban előkészítik a Közép-ázsiai Együtműködés és az EÁGK egyesített szervezetének alapító dokumentumait, azaz gyakorlatilag megszüntetik a Közép-ázsiai Együtműködést.

A szomszédos országokkal való együtműködés intenzitásának fokozásához komoly mértékben járult hozzá a Sanghaji Együtműködés Szervezete (Shanghai Cooperation Organization – SCO), amelynek a volt szovjet köztársaságokon kívül (Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország, Tadzsisztán és Üzbegisztán) Kína is tagja.

Az Egységes Gazdasági Térség terve Fehér-

oroszországhoz, Kazahsztánhoz, Oroszországhoz és Ukrajnához kapcsolódik. A térség létrehozásáról, a vámok és tarifák megszüntetéséről, ill. az adók egységesítéséről szóló megállapodást 2003. február 23-án fogadták el, de megvalósítását elhalasztották.

Ezekben a szervezetekben a vezetés gyakorlatilag Oroszországé (csak a Sanghaji Együttműködés Szervezetében osztozik ezen a szerepen Kínával).

A FÁK-on belüli szorosabb államszövetségek még a legközelebbi célok nagy részét sem tudták elérni, bár tettek lépéseket állandó együttműködések létrehozására is. Míg Oroszország és Fehéroroszország eleinte jelentős előrelépéseket tettek a közös vámtérség létrehozására, a „Négyeken” (Oroszország, Ukrajna, Kazahsztán, Fehéroroszország) belül a közös vámtérség létrehozására irányuló munka a vámpolitika harmonizációjának fázisában elakadt, miközben 1998-ban már le is kellett volna zárulnia. A Világkereskedelmi Szervezetbe történő csatlakozásról külön-külön megkezdett tárgyalások csak nehezítették ezt a munkát. Tadzsikisztán 1999-ben történő csatlakozásával, azaz a csoport további bővülésével a kitűzött célok elérésének esélye tovább csökkent. Az Oroszország–Kazahsztán–Fehéroroszország vámunió ugyanakkor 2010 közepén meg kell hogy valósuljon. Az EÁGK fennmaradó országai, azaz Tadzsikisztán és Kirgizisztán gazdaságuk és törvényhozásuk fejlődésének megfelelően tudnak csatlakozni. A EÁGK fejlesztésének következő szakaszában a közös piacot kell létrehozni.

A Közösséget a tagok részéről számos kritika éri. Van olyan vélemény, hogy az együttműködés már kimerült és csak rendszeres államközi tanácskozások szerveként

van értelme. Óvatosabb értékelések szerint a Közösségben lévő viszonyokat másképpen kell alakítani, nem a centrum és periféria elve szerint, hanem mint teljesen egyenrangú felek kapcsolatát.

Gazdaságának 2000 után érezhető „újjászületése” lehetővé tette Oroszország számára, hogy növelje pénzügyi befizetéseit a FÁK „perselyébe”. Oroszország vonzóbbá kezdett válni a tagországok számára. A 2000-es években Moldávia gazdasága erősen függött Oroszországtól, Oroszország pedig nyilatkozatot írt alá Azerbajdzsánnal a biztonság és együttműködés elveiről, ill. a Kaszpi-tenger térségében történő együttműködésről. Az utóbbi dokumentum célja Oroszország, Azerbajdzsán és Kazahsztán energetikai pozícióinak harmonizálása. Tovább erősödött ugyanakkor az a tendencia, hogy a volt szovjet köztársaságok meg kívánnak szabadulni az orosz befolyástól. 2005. december 2-án kihirdették a Demokratikus Választás Közösségének létrehozását, melyhez Ukrajna, Moldávia, Litvánia, Lettország, Észtország, Románia, Macedónia, Szlovénia és Grúzia csatlakozott. A Közösség létrehozását Ukrajna és Grúzia kezdeményezte.

A vizsgált időszakban folytatódtak a grúz–orosz konfliktusok. Oroszország nyomást kívánt gyakorolni Grúziára: hol vízumkényszerrel vezetett be, hol csökkentette a gáz- és villamosenergia szállításokat, hol arra törekedett, hogy Grúziát kizárja a terrorizmusellenes koalícióból.

Problematikus maradt az ukrán–orosz viszony is. A két országot összeköti a közös múlt, de az orosz és ukrán nacionalizmus távolítja is egymástól. Mégis arra

kényszerülnek, hogy megfelelő modus vivendit találjanak.

2004 végén a narancsos forradalom győzelme után Ukrajna elhúzódó politikai válságba került. Az ukrán-orosz gázháború 2006. január elsején vette kezdetét és a súlyos konfliktus jelentős gázáremeléssel zárult. Oroszország a gazdasági nyomásgyakorlás egyéb intézkedéseinek egész sorával él. Bár Ukrajna területén fennmaradt az orosz katonai jelenlét, az Egyesült Államok emiatt még nem látja akadályát, hogy Ukrajna belépjen a NATO-ba. Juscsenko elnök megerősítette azt a megállapodást, amely szerint az orosz haditengerészeti flotta 2017-ig Szevasztopolban maradhat, kifejezte ugyanakkor Ukrajna azon szándékát is, hogy a támaszpont bérleti díját növeljék.

Az ukrán és az orosz fél között 2006-ban számos konfliktus alakult ki a tengeri infrastruktúra, többek között a világítótornyok használata miatt. 2006 júniusában a Krímben tiltakozások zajlottak a NATO „Sea Breeze” haditengerészeti gyakorlatai ellen. A Krími Autonóm Köztársaság Legfelsőbb Tanácsa a félszigetet NATO övezeten kívülinek nyilvánította.

2005 áprilisában Juscsenko ismerteti tervét a Moldávia és a Dnyeszter Menti Köztársaság közötti konfliktus szabályozására, melyben többek között az orosz csapatok kivonása is szerepel. 2006. március 3–16. között Ukrajna nem engedi be a területére a Dnyeszter Menti Moldáv Köztársaságba érkező olyan árukat, amelyek nem mentek át a Moldáv Köztársaság vámján. Ezt a lépést az ukrán vezetés a csempészet elleni harc részének, a Dnyeszter Menti Köz-

társaság vezetése azonban a régió elszigetelésének tekinti.

2008 február–márciusban újabb gázviták egész sora zajlik Oroszország és Ukrajna között. 2008 februárjában Ukrajna hivatalos meghívást kap a WTO-hoz történő csatlakozáshoz. 2008. április 15-én Ukrajna elnöke, miniszterelnöke és a Legfelső Rada szóvivője a NATO főtitkárhoz fordultak és szorosabb együttműködésre tettek javaslatot. Az ellenzéki Régiók Pártja Janukoviccsal az élén tiltakozott a javaslat ellen és egy hónapra felfüggesztette a parlament munkáját. 2008. március 6-án a Rada működése folytatódott annak a határozatnak az elfogadásával, hogy Ukrajna NATO-csatlakozásáról az a népszavazás döntsön, amelyet népi kezdeményezés után lehet lefolytatni. Ez szemben áll a korábbi megfogalmazással, amely szerint a döntést a Legfelső Rada hozza meg, annak a népszavazásnak az eredményei szerint, amelyet népi kezdeményezés után lehet lefolytatni.”

Oroszország az orosz–ukrán nézetkülönbségek és nyugati partnerei nyílt elégedetlensége ellenére határozottan folytatja külpolitikai vonalvezetését Ukrajnával kapcsolatban. 2003 szeptemberében Jaltán Oroszország, Fehéroroszország, Ukrajna és Kazahsztán államfői aláírták az Egységes Gazdasági Térségről szóló szerződést. Leonyid Kucsma ukrán elnök ekkor nemcsak erős belső ellenzékével került összeütközésbe, hanem a Nyugat elégedetlenségével is meg kellett küzdenie. A kijevi amerikai nagykövet ugyanis kijelentette, hogy a szerződés nem felel meg Ukrajna érdekeinek. Egy héttel a szerződés aláírása előtt pedig az Európai Unió bővítési biztosa, Günter Verheugen figyelmeztet

tette Ukrajnát, hogy a szerződés aláírása után problémái adódhatnak az EU-val való viszonyában.

A Szevasztopol miatti ukrán–orosz viták és az Ukrajna területén áthaladó európai gázvezetékek biztonságpolitikai problémákat is felvetnek.

Az orosz vezetés részéről különös aggodalmat vált ki, hogy Ukrajna és Grúzia csatlakozni kíván a NATO-hoz. Az orosz fél nyíltan kifejezte aggodalmát, miután 2008 áprilisában a bukaresti NATO-csúcstalálkozó záródokumentumában rögzítették, hogy a NATO üdvözlöi Ukrajna és Grúzia euroatlanti törekvéseit.

Bár Ukrajna NATO-csatlakozási törekvéseinek visszafogásában komoly szerepet játszott Németország és a régi EU-tagállamok, az Észak-atlanti Szövetség országai mégis egyetértésre jutottak abban, hogy Ukrajnának és Grúziának valamikor a jövőben csatlakoznia kell a NATO-hoz. Igaz, az új NATO-szövetségesek „minőségével” szembeni szkepszis megmaradt a nyugati politikusok, diplomaták és szakértők körében. Azonban az amerikaiak úgy látják, hogy a folyamatnak nincs alternatívája, bár ebben a kontextusban komolyan vizsgálják az Orosz Föderációval való viszony kérdését.

Oroszországban a NATO-bővítés folyamatára elsősorban úgy tekintenek, mint az USA és a NATO európai szövetségeseinek kezdeményezésére. A folyamat azonban nem utolsósorban a volt szovjet köztársaságok azon igyekezetének is a tükröződése, hogy a NATO segítségével oldják meg saját biztonságuk problémáit. Az euroatlanti csatlakozás motívumai és okai országonként eltérőek.

Ukrajna a nemzeti identitás kialakulásának fázisában lévő állam. A független Ukrajna mai határait

együtt csak 1954 óta létezik. Mint ismeretes, a történelem folyamán egyes részei különböző országokhoz tartoztak.

Az ukrán vezetés a NATO-t úgy tekinti, mint valami „ernyőt”, függetlenségének és egységének külső garanciáját, amelyet ugyanakkor jelentős belső erőfeszítések és veszteségek nélkül ért el. Oroszország pedig ebben az esetben úgy tekint a NATO-ra, mint egy leereszkedő sorompóra. A szövetség azon tagállamai, melyeknek elviekben területi vitái merülhetnek fel Ukrajnával szemben (Románia, Törökország, Lengyelország), döntőbíróként és mediátorként számíthatnak a NATO-ra. Figyelembe véve azt, hogy az európai integráció perspektívái Kijev számára meglehetősen ködösek, a NATO-csatlakozást az ukrán vezetés úgy fogja fel, mint egy újabb lépést Európa felé.

Grúziának más okai vannak az észak-atlanti integrációra. Az országban Ukrajnától eltérően két szeparatista konfliktus is zajlott és a mai Grúzia nemzetközileg elismert területén két, magát függetlennek tartó állam létezik. Miután a grúzok hiába reménykedtek abban, hogy Oroszország segíteni fog nekik az ország területi egységének helyreállításában, a NATO mágnesként kezdte el vonzani Tbiliszit. 1998-ig az euroatlanti integráció Grúzia külpolitikájában messze nem a legfontosabb kérdés volt. Ám az abháziai Gali körzetben zajló konfliktusok után a tbiliszi vezetés Brüsszel és Washington felé fordult.

Szaakasvili hatalomra kerülésével a NATO-csatlakozást belpolitikai fontossággal is bíró külpolitikai prioritásként kezdték kezelni. A NATO segítségével modernizálják a grúz hadsereget és a rendfenntartó szer-

veket. Innen nézve Grúzia NATO-val kapcsolatos céljai már „földhözragadtabb” jelleggel bírnak.

Az észak-atlanti integráció társadalmi támogatása ezért eltérő mértékű Grúziában és Ukrajnában. Az Abházia és Dél-Oszétia elvesztését nemzeti traumaként megélő grúzokhoz sokkal közelebb áll a NATO-csatlakozás elképzelése, mint az ukránokhoz. A politikai elittől eltérően az átlagos ukrán állampolgároknak csak kis része érdeklődik a nemzeti identitás problémái és a politikai nemzet kialakulásainak nehézségei iránt, ők az orosz–ukrán kapcsolatokat természetes adottságként fogják fel. (49)

Az Ukrajnához és Grúziához fűződő viszony különösen világosan demonstrálta, hogy a FÁK az utóbbi időben csak a status quo fenntartásának mechanizmusaként szolgált, és fő célja nem annyira az volt, hogy az együttműködés modelljeként megerősödjék, hanem inkább az, hogy nyitva hagyjon minden lehetőséget a jövőbeni fejlődés előtt.

A posztszovjet térségben a „színes forradalmak” hulláma 2006-ban lecsengőben volt, és a kirgizisztáni tulipános forradalom nem vezetett az ország külpolitikai orientációjának megváltozásához. Üzbegisztán és más volt szovjet köztársaságok vezetése arra a következtetésre jutott, hogy a tiltakozásokat keményen el kell fojtani, és nem kell törődni az USA vagy az EU diplomáciai nyomásával vagy szankcióival.

A FÁK sajátos dilemmája a preferenciális kereskedelmi rendszer sorsa, amely a FÁK országainak nyújtott közvetett orosz támogatás fő, igaz csökkenő forrása. Rövid- és középtávon Oroszország gazdasági és pénzügyi okokból sem érdekelt a preferenciális keres-

kedelem FÁK-on belüli fenntartásában. Ugyanakkor a politikusok többsége abból indul ki, hogy hosszútávon Oroszországnak fizetnie kell azért, hogy elismerjék „vezető szerepét” a FÁK-ban. A FÁK többi országának érdekei teljesen ellentmondásosak. A súlyos válságban manőverezve egyrészt abban érdekeltek, hogy az Oroszországgal folytatott kereskedelemben minél hosszabb ideig megőrizzék a preferenciákat. Hosszútávon viszont az a céljuk, hogy megszüntessék alternatíva nélküli függésüket Oroszországtól. Ez a következtetés helytálló még az Oroszországhoz leginkább lojális FÁK-államok, azaz Fehéroroszország, Kazahsztán vagy Kirgizisztán esetében is.

A centrifugális folyamatok erősödésével összefüggésben a FÁK-ban az utóbbi években többször is felmerült a szervezet megreformálásának kérdése. A folyamat lehetséges irányaira vonatkozó álláspontok nem egységesek. 2006 júliusában a közösség államfőinek nem hivatalos találkozásán Kazahsztán elnöke, Nurszultan Nazarbajev előadta saját reformjavaslatát. Véleménye szerint a FÁK-ban az együttműködés következő területeire kell összpontosítani:

- közös migrációs politika
- egységes úthálózat fejlesztése
- együttműködés a tudomány, az oktatás, a kultúra és humán területeken
- együttműködés a határokat átívelő bűnözés elleni harcban.

A FÁK életképessége és hatékonysága miatti szkepticizmus azokkal a kereskedelmi szankciókkal is összefügg, amelyeket Oroszország időről időre alkalmazott közvetlen szomszédaival, Grúziával, Moldáviával,

Ukrajnával, 2008-ban pedig Fehéroroszországgal szemben.

2005 végére Oroszország és a FÁK (ill. a posztszovjet) államok viszonya aszerint alakult, hogy az ország a Gazprom vállalaton keresztül milyen gazdasági nyomást fejtett ki. A földgáz ára hatékony eszközzé vált a FÁK-államok ösztönzésére és megbüntetésére aszerint, hogy hogyan alakult Oroszországgal kapcsolatos politikájuk.

2005 júliusában az orosz fél bejelentette, hogy a balti államoknak szállított földgáz árát fokozatosan fogják emelni egészen az európai árszint eléréséig. 2005 szeptemberében földgáz áremelést jelentettek be Grúziának, 2005 novemberében pedig Örményországnak. Örményország vezetése – az ország egyébként Oroszország stratégiai szövetségese a Kaukázus térségében – aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy ezen az áron nem tudnak gázt vásárolni. Oroszország kamatmentes hitelt ajánlott a növekvő gázárak kompenzálásaképpen. Alternatív megoldásként az a javaslat merült fel, hogy a razdani szénerőmű egyik blokkja és az ország egész gáztranszit-rendszere Oroszország tulajdonába kerül. 2005 novemberében jelentették be az áremelést Moldáviának. 2005 decemberében a Gazprom és Azerbajdzsán megállapodtak abban, hogy a gáz fizetése és szállítása piaci áron fog történni. 2005 decemberében Ukrajnával is újra fellángolt a gázár-konfliktus. Fehéroroszországról ebben a vonatkozásban azt lehet mondani, hogy privilegizált helyzetben van, bár velük is folyamatosan zajlik az alkudozás és a viszonyok tisztázása.

Miután Oroszország FÁK-partnereivel is piaci árak-

ra tért át, ezzel a Közösséget megfosztotta egyik összekovácsoló tényezőjétől: az olcsó földgáz- és kőolajáraktól. Az orosz vezetés egyidejűleg erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy a FÁK alapjain olyan államszövetséget hozzon létre, amelyet közös kőolaj és földgáz vezetékhálózat köt össze, és amelyben az államok elismerik Oroszország vezető és kulcsszerepét, mint az egész posztszovjet térség monopolhelyzetben lévő európai energiaszállítóját. A szomszédos államok ebben a struktúrában vagy azt a szerepet töltik be, hogy szállítják a saját gázt az orosz vezetékekbe (Türkmenisztán, Kazahsztán, Üzbegisztán), vagy pedig tranzitországként funkcionálnak (Ukrajna, Fehéroroszország). Az energetikai unió záloga az energetikai vagy energiaszállítói kapacitások eladása vagy cseréje kell, hogy legyen. Türkmenisztánnal létre is jött a megegyezés a türkmén gáz exportjáról a Gazpromon keresztül. Üzbegisztánban az orosz vállalatok felvásárolják a helyi energialelőhelyeket. Örményországban a Gazprom tulajdonába került az Iránból induló magisztrális gázvezeték. Moldáviával megegyezés jött létre arról, hogy a Moldovgaz, melynek 50%-ban a Gazprom a tulajdonosa, a moldáv állam által finanszírozott részvénykiadását végez és biztosítja a gázelosztó hálózatokat, a Gazprom pedig az anyagi forrásokat. A 90-es évek végére Oroszország – mivel érzékelte a FÁK többi tagjának ellenállását – némileg visszafogta vezetői ambícióit, ezek azonban lényegében megmaradtak a következő évtizedben is.

A FÁK-on belüli áthidalhatatlan ellentéteket jól mutatta 2008 augusztusának elején az orosz–grúz fegyveres konfliktus is. A két ország viszonyának súlyos

kiéleződését nemcsak kereskedelmi szankciók előzték meg, hanem a 2006-os orosz–grúz kémbostrány is. Az orosz kereskedelmi szankcióknak az akkor még FÁK-tag Grúziával szemben nem volt precedense.

A konfliktus oka a Dél-Oszétia elleni grúz támadás volt, amire válaszul az orosz erők is támadásba kezdtek Grúzia belső területein. Az összeütközés mélyebb oka pedig az volt, hogy Szaakasvili elnök két ígéretének köszönhetően jutott hatalomra: helyreállítja országa területi egységét és eléri, hogy Grúzia az USA privilegizált partnere legyen a kaukázusi régióban. Lényegében éppen ez a két ígéret volt a konfliktus alapja.

A területi egység helyreállítása azt jelenti, hogy két, Tbiliszi által el nem ismert köztársaság – Abházia és Dél-Oszétia – visszakerül Grúziához. A 90-es években ez a két köztársaság az első grúz elnök, Gamszahurdia nacionalista politikájának következményeként jelezte Grúziától való elszakadását. Az ezt követő fegyveres cselekmények következtében a két köztársaság különállóan létezett, azonban sem Grúzia, sem a nemzetközi közösség nem ismerte el őket, csak Oroszország támogatását élvezték.

Moszkva türelme akkor fogyott el végleg, amikor az USA megpróbált domináns szerepet elérni az Oroszország által saját védelmi zónának tekintett Kaszpi-térségben is.

Szaakasvili politikája nagyban hozzájárult az orosz fél elégedetlenségéhez. A grúz elnök ugyanis – tudatosan vagy sem – az egyre sértőbb amerikai kártyát mutatta fel Moszkvának. Szaakasvili azt hitte, hogy az USA minden körülmények között támogatni fogja Grúziát, és emiatt megfeledkezett két nyilvánvaló

körülményről. Moszkva ugyanis erősítette kapcsolatait a szeparatista köztársaságokkal és polgáraiknak orosz állampolgárságot biztosított. Ezzel egyidejűleg pedig az USA és számos nyugati állam precedenst teremtett azzal, hogy Moszkva figyelmeztetései ellenére elismerték Koszovó függetlenségét. Ez alapján viszont Moszkvában arra a következtetésre jutottak, hogy ha Grúzia konfliktusa kiéleződik a két „engedetlen” köztársasággal, akkor Oroszország is szabad kezet kap. A Nyugat nem akart közvetlenül beavatkozni ebbe a kérdésbe. „Mivel a NATO nem kockáztatta meg azt, hogy a Kaukázusban visszakozásra kényszerítse Moszkvát, abban a színben tűnt fel, mint aki nem garantálja az Oroszországgal szomszédos «színes» provokációk büntetlenségét sem.” (8)

Oroszország elismerte Abházia és Dél-Oszétia függetlenségét, de a Moszkvával baráti kapcsolatokat ápoló országok közül senki, még Fehéroroszország sem követte példáját. Nicaragua, majd Venezuela is csak később csatlakozott. Irán nem fejezte ki egyetértését, bár később Ahmadinezsad iráni elnök a 2009. szeptemberi ENSZ Közgyűlésen kijelentette, hogy Grúzia, Dél-Oszétia és Abházia népei NATO provokációnak estek áldozatul. „Grúzia, Oszétia és Abházia népeinek élete, tulajdona és jogai a NATO-nak, egyes nyugati hatalmaknak, hadászati megállapodásoknak és provokációknak estek áldozatául.” (15)

A Nyugat Grúzia feldarabolásával és a fegyveres fellépés aránytalanságával vádolta Oroszországot. 2008. augusztus közepén Brüsszelben a 26 NATO-tagállam külügyminisztereinek soron kívüli találkozóján bejelentették az Oroszország–NATO-tanács működésének

felfüggesztését, Oroszországnak a dél-oszétiai eseményekre adott aránytalan reakciója miatt. Lehetséges, hogy ezek a reakciók valóban aránytalanok voltak. Azonban ez Oroszország azon szándékával magyarázható, hogy meg akarta mutatni, igyekszik határt szabni a Nyugat előretörésének a Kaukázusban. Meg akarta állítani pozícióvesztését a régióban. „A dél-oszétiai és abháziai események világossá tették azt, amiről sokáig csak viták folytak: a nyugati erők erőteljesen, keményen és kompromisszumot nem ismerő következetességgel próbálják meg kiszorítani Oroszországot a posztszovjet térségből.” (71)

Közvetlenül az orosz hadműveletek megkezdése után a grúz elnök bejelentette, hogy országa kilép a FÁK-ból. A grúz parlament 2008. augusztus 14-én egyhangúlag hozott erről döntést.

Egészében véve a szomszédos országokkal való viszonyról Putyin elnökségének végén és az azt követő évben – már Medvegyev idején – elmondható, hogy a FÁK-on belül az egyes államok érdekei eltértek egymástól. Míg az orosz politikai elit előnyben részesíti a vertikális kapcsolatok megőrzését és megerősítését, addig a FÁK-országok mindegyike, kivétel nélkül ennek az ellenkezőjére törekszik, azaz a Moszkvától való függés gyengítésére és a horizontális kapcsolatok felszámolására. Oroszország számára anyagi forrásainak korlátozottsága, valamint pénzügyi és politikai problémái nem teszik lehetővé, hogy megvalósítsa az integrációs tervek nagy részét, sem gazdasági, sem hadászati területen. Bár mindkét tendencia létezik, azaz a vertikális viszonyokat próbálják megőrizni, a horizontális kapcsolatokat pedig igyekeznek fejleszteni, a

posztsovjét térségben ma a második erősödik fokozatosan.

Moszkva nyilvánvalóan aggódik emiatt. Ha közvetlen szomszédaival megszakadnak a kapcsolatai, az megfoszthatja az országot a kereskedelem fő útvonalaitól, bizonyos természeti kincsektől, lőterektől stb. Így pl. az Azerbajdzsánnal szembeni konfliktus nehezíti a hozzáférést a kaszpi kőolajhoz, a Kazahsztánnal kapcsolatos vitás kérdések zavarják a Bajkonuri űrállomás és a hadászati kísérletek központjainak használatát. A fehérorosz kapcsolatok romlása fenyegeti Oroszország vasúti, légi, villamosenergiái összeköttetését Európával.

A tadzsikisztáni, ill. a vele szomszédos afganisztáni helyzetre Oroszországban úgy tekintenek, mint az ország létfontosságú érdekeivel szembeni közvetlen kihívást. A Kaukázusban számos konfliktus vár megoldásra. A Hegyi-Karabah térsége miatt Örményország Azerbajdzsánnal áll szemben, Grúzia pedig Abházia és Dél-Oszétia függetlenné válása miatt követeli a nemzetközi közösség beavatkozását. Csecsenföld és Dagesztán magas hegységeiben továbbra is zajlanak terrorista cselekmények. Oroszország számára nemzetbiztonsági kihívást jelent a balti helyzet is, a három volt szovjet utódállam NATO-csatlakozása, a helyi orosz kisebbségek diszkriminációja és az oroszellenes kirohanások miatt. Aggodalomra ad okot Kalinyingrád helyzete és Oroszország hozzáférése is a balti kikötőkhöz.

A FÁK országainak eltérő taktikai és stratégiai célja miatt kétséges, hogy belátható időben konszenzusra jutnak a szervezet továbbfejlődésének formájáról és módzatairól. A legrealistább variáció szerint a közös-

ség a belátható jövőben a jelenlegi amorf állapotában fog tovább létezni. Éppen ezért a szomszédos országokkal folytatott politika valószínűleg a még Primakov által megfogalmazott és az Orosz Föderáció 2000-es, valamint 2008-as külpolitikai koncepciójában is megtalálható integráció lesz, amely országonként eltérő időintervallumokon belül valósulhat meg.

5. A külpolitika energetikai paraméterei

Oroszország energiakincsei az utóbbi évtizedben nemcsak gazdasági fellendülésének tényezőjévé, de külpolitikai ütőkártyájává is váltak. A külföldi szakértők és politikusok folyamatosan Oroszország szemére hányják, hogy nyersanyagexportőri helyzetét külpolitikai célok elérésére használja. Azonban a gazdasági eszközök bevetése általánosan elfogadott a külpolitikában (emlékezzünk csak a közelmúltból a Jugoszlávia, Irak, Irán stb. ellen alkalmazott, az USA által kezdeményezett nemzetközi szankciókra). Oroszországnak jelentős stabilizációs alapja ellenére nagy veszélyekkel kellett szembenéznie a 2008-ban kezdődő világgazdasági válság következtében, mert a válság az energiahordozók árának jelentős csökkenését vonta maga után, miközben az ország jóléte az utóbbi években az energiaforrások exportján alapult.

Oroszország a legnagyobb olyan szénhidrogén-kitermelő, amely nem tagja a Kőolaj-exportáló Országok Nemzetközi Szervezetének (OPEC). 2008 nyarától a globális válság idején a kartell gyakorlatilag folyamatosan csökkentette a kitermelési kvótát, hogy csökkentse

a világpiacon a szénhidrogén túlkínálatot és ezzel emelje a kőolajárát.

2008 végén az OPEC azzal a kéréssel fordult Oroszországhoz, hogy csatlakozzon a kartellhez, így együttes erővel tudják majd befolyásolni a kőolaj árát. A nyugati fogyasztók aggodalmukat fejezték ki a javaslattal szemben, mivel Oroszország csatlakozása még nagyobb gazdasági súllyal ruházná fel az OPEC-et. Másfelől Oroszország politikai befolyása is jelentősen erősödne. Az ország azonban nem sieti el a belépést, amely előtt a legnagyobb akadályt a belépés gazdasági célszerűségével kapcsolatos kételyek jelentik.

2009. március közepén az OPEC azzal a kéréssel fordult Oroszországhoz, hogy a világválság miatti természetes csökkenésnél nagyobb mértékben fogja vissza kőolaj-kitermelését. Az OPEC álláspontja szerint ahhoz, hogy Oroszország befolyásolni tudja a kőolajárakat, kőolajkitermelésének csökkentését a kartell lépéseivel összhangban és demonstratívan kell végrehajtania. Azonban a Nemzetközi Energetikai Ügynökség 2009. szeptember 8-i jelentése szerint Oroszország a Szovjetunió utáni időkben először a kőolajexportban megelőzte Szaúd-Arábiát, és a fekete arannyal kereskedő országok közül az első helyre került. Az OPEC tagok soron következő, szeptember 10-én Bécsben zajló 154. találkozásának egyetlen eredménye az volt, hogy Oroszországgal és más független kőolajkitermelő országokkal szemben nyilvános követeléseket fogalmaztak meg. Oroszországot azzal vádolták, hogy nem tett eleget az OPEC felhívásának a kőolajkitermelés csökkentésére vonatkozóan.

Oroszországot nagy hatalomnak számít az európai

földgázpiacon. Európa, melynek majdnem felerészét Oroszország látja el gázzal, napjainkban egyre gyakrabban hangoztatja aggodalmait az orosz gáztól való jelentős függés miatt. A gázszállítók és a fogyasztók szoros egymásrautaltságban léteznek, mivel a földgáz árát olyan kétoldalú szerződésekben határozzák meg, amelyek nagymértékben függenek a kőolaj világpiaci árától. A kőolajtól eltérően a földgáznak nincs világpiaca. Ennek a földgázszállítás magas költsége az oka, illetve az, hogy ezek a költségek nagymértékben függenek a távolságtól.

Oroszország aktívan részt vesz a gázexportőr országok árpolitikájának koordinációjában. Állandó résztvevője a 2001-ben Teheránban megalapított Gázexportáló Országok Fórumának, amely 2008 decemberében Moszkvában szervezetté alakult, amikor a résztvevő országok energetikai miniszterei elfogadták a Gázexportáló Országok Fórumának szabályzatát és kormányközi egyezményt írtak alá. A Fórum, melynek tagjai Algéria, Bolívia, Egyiptom, Irán, Indonézia, Líbia, Malajzia, Nigéria, Norvégia, Katar, Oroszország, Trinidad és Tobago, az Egyesült Arab Emírségek és Venezuela, lehetővé teszi a „kék fűtőanyag” kitermelőinek, hogy összehangolt árpolitikát folytassanak.

Figyelembe véve, hogy a világ gázkészletének 27%-a, gázkitermelésének pedig 22%-a Oroszországra esik, és a közel-keleti országokkal együtt ezek az arányok 67 és 32%, teljesen reálisnak tűnik egy, az OPEC-hez hasonló gázkartell létrehozása.

A nyugati politikusok aggodalma az, hogy egy ilyen kartell létrehozása Oroszország számára még nagyobb kontrollt tesz lehetővé az európai energiafogyasztás

felett. Ezért az amerikai kongresszus képviselőháza le-
vélben fordult Condoleezza Rice államtitkárhoz a gáz-
OPEC létrehozásával kapcsolatban. Ebben megfogal-
mazták azon követelésüket, hogy tájékoztatni kell az
orosz kormányt arról, hogy „egy gázkartell létrehozá-
sát az USA elvi fenyegetésként fogja értékelni, és a gáz-
OPEC nem más, mint egy zsarolásra és nyomásgyakor-
lásra alkalmas világméretű szervezet.” (87)

„Az OPEC-től eltérően a gázkartell létrehozása
Oroszország nélkül aligha lehetséges. Tárnyilagosan
nézve Oroszország szerepe a gázkartellben még jelen-
tősebb lehet, mint az OPEC-ben Szaúd-Arábiáé (mely-
nek olajkészlete a világ készletének 22%-a, kitermelése
pedig 13%-a).” (78)

A nyugati politikusokat az is nyugtalanítja, hogy
Oroszország, bár aláírta az Energia Chartát, nem ratifi-
kálta az 1998-ban hatályba lépő Energia Charta szer-
ződést. A szerződés célja az egységes jogi szabályozás
megteremtése az energetika területén, amelyet minden
résztvevő kormány köteles betartani. Így minimalizál-
hatók az energetikai ágazatban a befektetésekkel és
kereskedelemmel kapcsolatos kockázatok.

Az orosz kormány hivatalos álláspontja szerint az
Energia Charta ratifikálását az Energia Charta tranzit
jegyzőkönyvében fellelhető három kérdés szabályozat-
lansága gátolja. A kérdések mindegyike az Oroszorszá-
gon kívüli (azaz a kelet-európai) gáztranzitot érinti.
Számos sajtóbeszámoló szerint Oroszország távolma-
radása az Energia Chartától nem formális nézetkülön-
ségekkel függ össze, hanem a Gazprom megnöveke-
dett befolyását tükrözi, melynek vezetése negatívan
viszonyul az Energia Charta egészéhez.

Mivel az európai államok nem akarják, hogy növekedjen energetikai függésük keleti szomszédjuktól, ezért egyre gyakrabban esik szó az energiaszállítás diverzifikációjáról. A nyugati partnerek kétségüket fejezik ki Moszkva „bizonygatásai” hallatán arról, hogy az Európa energiaellátását megzavaró 2006–2009-es ukrán–orosz gázvitáknak csak gazdasági okai voltak. „Aligha lehet véletlen egybeesésnek tartani, hogy Kijev problémái éppen a narancsos forradalom utáni első télen keletkeztek és éppen akkor mélyültek el, amikor Ukrajna 2008 augusztusában az orosz–grúz konfliktusban Grúziát támogatta. Litvániának a Mazeikiu Nafta kőolajfeldolgozó üzemet nem a Lukoilnak kellett volna eladnia, hanem a lengyel befektetőnek, mivel az üzem nyersanyaggal ellátó orosz kőolajvezetéken meghibásodás történt és a javítás sokáig elhúzódott.” (32) A problémák tovább súlyosbodtak a 2008. augusztusi orosz–grúz fegyveres konfliktus után.

A Kaszpi-térségből nyugat felé vezető csővezetékek mindegyike áthalad Oroszországon, és Moszkva igyekszik meggyőzni nyugati partnereit arról, hogy nincs szükségük más alternatívára. Moszkva tulajdonképpen minden tőle telhetőt megtesz annak érdekében, hogy megnehezítse a diverzifikációt. Példa erre a 2009. július 29-én kötött orosz–azeri gázmegállapodás, amely jelentős aggodalmakat váltott ki Európában. Az egyeztetett gázárát hivatalosan nem mondták meg, de a *Kommerzant* című lap forrásai szerint a Gazprom az azeri gázt 1000 köbméterenként 350 dollárért fogja megvásárolni. Becslések szerint a kőolajárak 2008-as világpiacon csökkenése miatt, amelyhez negyedévenként a gázár is igazodik, az orosz gáz várható átlagára Európába 220 dol-

lár körül alakul. Ily módon Moszkva belement abba, hogy Bakunak a piaci árnál jóval többet fizessen. „A helyzet azt a benyomást kelti, mintha az egyezményvel azt akarnák Azerbajdzsánnak demonstrálni, hogy milyen előnyös Oroszországgal üzletet kötni.” (32)

A terv az, hogy az elkövetkezendő években a Sah-Deniz 2 földgázmező kiaknázásából nyernek földgázt. A türkmén mellett a sah-denizi földgázra számítanak a Nabucco projekt résztvevői is. A Nabucco gázvezeték Törökországon keresztül, Oroszország megkerülésével vezetne Európába és az európai országokba, a földgázt Azerbajdzsánon, Grúzián, Törökországon, Bulgárián, Magyarországon, Románián és Ausztrián keresztül szállítaná. A Nabucco a folytatása lenne a már megépült Baku–Tbiliszi–Erzurum földvezetéknek és a tervek szerint a kétharmada török területen fog áthaladni. A Nabucco gázvezeték építéséről szóló államközi egyezmény hivatalos aláírására 2009. július 13-án került sor Ankarában. A dokumentum megteremtette a szükséges jogi bázist és a gázvezeték áthaladásának feltételeit Törökországon és más EU-államokon keresztül (Bulgária, Románia, Magyarország és Ausztria).

Moszkva soha nem rejtette véka alá negatív hozzáállását a Nabuccóhoz, bár az Orosz Föderáció hivatalos szinten nem foglalkozik kiemelten a gázvezetékkel kapcsolatos kérdésekkel. Hogy milyen magas a tét, azt az a tény is mutatja, hogy 2008. júniusi bakui látogatásakor Dmitrij Medvegyev még a Hegyi Karabahal kapcsolatos azeri állásponttal is szolidárisnak mutatkozott, kockáztatva ezzel azt, hogy elidegeníti Oroszországtól a stratégiai szövetséges Örményországot.

Orosz elemzők meg vannak győződve arról, hogy a 2009. június 29-én kötött orosz–azeri gázmegállapodás erős csapás a Nabuccóra, mivel a Sah-Deniz 2 földgázmezőről történő vásárláskor a Gazprom élvez elsőbbséget, a többi potenciális vásárlónak még ennél is vonzóbb ajánlatot kell tennie Bakunak.

A Nabucco ellensúlyozására Oroszország a Déli áramlat gázvezeték építésének tervét dolgozta ki, és fel is ajánlotta Törökországnak, hogy vegyen részt ebben a projektben. Erre a tényre különös figyelmet fordítanak a nyugati elemzők, mivel Törökország döntő fontosságú láncszeme a Nabucco gázvezetéknek. A Déli áramlat gázvezeték a Fekete-tenger fenekén halad keresztül Novorosszjiszkból Várna kikötőjéig (Bulgária). Ezután kettéágazik és a Balkán-félszigeten keresztül jut el Olaszországba és Ausztriába, bár pontos útvonalát még nem erősítették meg. A tervek szerint a projekt építése 2013-ban kezdődik el. Célja a szállítók és vásárlók függésének mérséklése a tranzit országoktól, többek között Ukrajnától és Törökországtól.

Törökország ugyanakkor érdekelt a gázszállítás zavartalanságában. Az ország az orosz gázt több útvonalon is kapja, többek között Ukrajnából szárazföldi úton, valamint Grúzián keresztül a törökök által épített vezetéken, és tart az állandó ukrán–orosz gázvitáktól.

A Déli Áramlaton Görögországba érkező orosz gáz nemcsak Európába haladhat tovább, egy része Törökországba is kerülhet. Ha az orosz gázt a Déli Áramlaton keresztül szállítják Törökországba, az a Gazprom számára is előnyös: ha Törökországot bevonják a Déli Áramlatba, akkor így az Orosz Föderáció diverzifikálja az orosz gáz Törökországba történő szállítását és rész-

ben ki is váltja a törökök monopol helyzetét az orosz gáz tranzitjában.

Oroszország nem tudja megakadályozni, hogy Törökország csatlakozzon a Nabuccóhoz. Az említett javaslatban viszont Moszkvának az a törekvése fejeződik ki, hogy maximálisan korlátozza Ukrajna szerepét az orosz gáztranzitban. „A Déli áramlat megaprojekt megvalósításának pillanatától teljes mértékben kizárja majd Ukrajnát az orosz gáz külföldi piacokra történő tranzitjából, szinte ugyanúgy, mint az Északi Áramlat.” (62)

Az Északi Áramlat gázvezeték Oroszország és Németország között, a Balti-tenger fenekén haladna. A vezeték építéséről szóló megállapodást 2005 szeptemberében írták alá. A megállapodásra nem egységesen reagáltak azok az országok, amelyek vizein a gázvezetéknek át kellene haladnia. A lengyel Szejm például olyan nyilatkozatot fogadott el, amely szerint a gázvezeték építéséről szóló német–orosz megállapodás „Lengyelország biztonságát és függetlenségét fenyegeti”. Landsbergis, litván Európa parlamenti képviselő szerint „ez az új orosz–német szövetség azért jött létre, hogy megváltoztassák Európa politikai térképét”. (68)

Oroszország még 2009-ben is nehézségekbe ütközött, amikor igyekezett felgyorsítani az Északi Áramlat gázvezeték jóváhagyását azon országok részéről, amelyek vízalatti területein áthaladna a vezeték.

Az aggodalmakat részben az váltja ki, hogy a gázvezeték a második világháborús aknák miatt ökológiai problémákhoz vezethet, de a svédek attól is tartanak, hogy az Északi Áramlat korlátozza a szélenergia működését Svédország partjainál. Hosszas tanulmányozás után Finnország környezetvédelmi hatóságai 2009.

július 2-án mégis pozitív határozatot hoztak a gázvezeték megépítésének lehetőségéről. Németországban azonban, amely Oroszország egyik fő partnere, szintén felmerült a gázvezeték módosításának szükségessége. A Bundeswehr az útvonal megváltoztatását javasolta, sőt a projekt újragondolását is felvetette, azzal az indokkal, hogy a tervek szerint a gázvezeték a tengeri lőtér mellett fog haladni, közel a Rügen-sziget-hoz, ahol haditengerészeti gyakorlatok folynak. (68)

A nyugati országok aggódva szemlélik, hogy Oroszország milyen energiapolitikát folytat szomszédaival. A Moszkvától távolabb fekvő fogyasztóknak intő jel lehet az elmúlt évek eseménysorozata. A Nyugat gyanakvása fokozódik, és energiaszükségleteinek fedezéséhez inkább új forrásokat keres. Oroszország pedig Kínával, Indiával és Japánnal bővíti piacát, a nyugati energiaszállító vállalatokban pedig részvényeket vásárol.

6. A leszerelés kérdései

A fegyverkezés korlátozásáról szóló, érvényben lévő, ill. korábban aláírt, de még nem ratifikált szerződésekben Oroszország a volt Szovjetunió jogutódja, így Oroszország tagja lett az 1968-ban aláírt, az atomfegyverek elterjedését megakadályozni hivatott Atomsorompó egyezménynek, ill. az 1972-es amerikai–szovjet szerződésnek is a rakétaelhárító védelmi rendszerek korlátozásáról (ABM-szerződés).

Az új orosz vezetés folytatta a leszerelési politikát. 1992-ben került aláírásra az első orosz-amerikai START

szerződés a hadászati támadófegyverek csökkentéséről és korlátozásáról.

Oroszország az elsők között csatlakozott az 1996-os teljes körű Atomcsend egyezményhez (CTBT), amely megtilt mindenféle nukleáris kísérleti robbantást. Az ország kiemelt jelentőséget tulajdonít annak, hogy ezt a dokumentumot minden olyan állam aláírja, amely rendelkezik hadászati nukleáris potenciállal. Emiatt Indiára és Pakisztánra nyomás nehezedik, ők 1998 májusában hajtottak végre atomrobbantásokat. A szerződés akkor lép hatályba, ha mind a 44 nukleáris potenciállal vagy technológiával rendelkező ország ratifikálja. Eddig ezt csak 35 ország tette meg, köztük három, atomfegyverrel rendelkező atomnagyhatalom: Oroszország, Franciaország és Nagy-Britannia.

Az atomfegyverek korlátozása terén ma a világ figyelmének középpontjában Észak-Korea megvalósult és Irán lehetséges atomfegyverkezése áll. Oroszország hivatalos szinten már tett és tenni is fog erőfeszítéseket azért, hogy az Észak-koreai Népköztársaság lemondjon hadászati atomprogramjáról, Irán atomprogramja pedig ne hadászati irányba fejlődjön tovább.

Sok, Észak-Koreával kapcsolatos kérdés megoldása Kína pozíciójától függ. Médiabeszámolók szerint az orosz vezetés erről tárgyalt a 2009 júniusában az orosz fővárosba látogató Hu Csin-taóval, a Kínai Népköztársaság elnökével. Ismeretes, hogy Oroszország és Kína az atomfegyverkezéssel kapcsolatos problémákat illetően korábban is azonos álláspontot foglalt el.

Oroszország vezetése már a kezdetektől fogva kifejezetten negatív véleményének adott hangot az amerikai rakétaelhárító védelmi rendszer kiépítésével kap-

csolatban. Úgy vélték, hogy az a meglévő, a rakétaelhárító védelmi rendszerek korlátozásáról szóló amerikai–szovjet szerződés megszegése. Orosz politikusok és katonai tisztségviselők részéről többször elhangzott az a vélemény, miszerint az amerikai rakétaelhárító védelmi rendszer valójában fenyegeti Oroszországot, sőt talán Kína biztonságát is, valamint sérti az atomparitás elvét is. 2002. június 12-én az USA egyoldalúan felmondta az 1972-ben megkötött határozatlan időtartamig érvényes, a rakétaelhárító védelmi rendszerek korlátozásáról szóló SALT-I szerződést.

A szerződésben a felek vállalták, hogy nem telepítenek a ballisztikus rakéták elleni védelemre szolgáló rakétaelhárító védelmi rendszert (ABM), és nem fejlesztenek ki tengeri, mozgó szárazföldi, világűrbeli vagy légi támaszponttal rendelkező ABM-rendszereket. Az egyezmény értelmében a Szovjetunió és az Egyesült Államok csupán két-két, 150 kilométer sugarú körzeti rakétaelhárító védelmi rendszert tarthatott fenn, legfeljebb 100 ellenrakéta-indítóállással a fővárosok, illetve az interkontinentális ballisztikus rakéták telepítési körzeteinek védelmére. 1974-ben egy kiegészítő jegyzőkönyvben már csak egy ilyen rendszert engedélyeztek: vagy a főváros körül, vagy egy kiemelten fontos interkontinentális rakétabázis védelmére (a Szovjetunióban a főváros körül, az USA-ban a Grand Forks bázison). Az USA a rakétavédelmi szerződést megszegve, Norvégia területére telepítette a rakétaelhárító rendszer elemeként a Globus II radart, amely 2001 februárjában kezdte meg működését.

Az USA területét védő nemzeti rakétaelhárító rendszert az amerikai adminisztráció nyilatkozata szerint

azért hozzák létre, hogy védjék az ország területét a „lator-államok” nukleáris rakétatámadásaitól. Ilyen államnak tekintik Észak-Koreát, Iránt és Szíriát (korábban Irakot és Líbiát is). A tervezett nemzeti rakétavédelmi rendszer radarállomások hálózatából, műholdakra telepített szenzorokból, különféle érzékelő rendszerekből, egy komplett légi elfogórakéta-vezérlő rendszerből, az elfogórakétákat tároló silókból és egy nagy teljesítményű kommunikációs hálózatból állna.

2006 végén, 2007 elején az orosz vezetés részéről erős ellenállásba ütközött az az amerikai terv, hogy a rakétaelhárító védelmi rendszer elemeit Kelet-Európába, vagyis Oroszország területének közvetlen közelébe telepítsék. Ez már-már arra engedett következtetni, hogy a nukleáris rakétafegyverkezési verseny újrakezdődött. Az USA akkor kezdett el kísérletezni a SALT-I szerződést megkerülő nemzeti rakétaelhárító rendszer létrehozásával, amikor idősebb George Bush 1991-ben bemutatta a rakétaelhárító védelmi rendszer modernizációjáról szóló program új koncepcióját, mely korlátozott számú rakéta elhárítását tette lehetővé. Az 1972-es szerződés arra kötelezte a feleket, hogy nem fejlesztenek ki tengeri, mozgó szárazföldi, világűrbeli vagy légi támaszponttal rendelkező ABM-rendszereket vagy ilyen rendszerek elemeit.

1999. július 23-án Bill Clinton amerikai elnök egy, a Kongresszus által korábban jóváhagyott törvényjavaslatot írt alá a nemzeti rakétaelhárító rendszer létrehozásáról. A törvény felhatalmazta az amerikai védelmi minisztériumot, hogy az ellenséges ballisztikus rakéták ellen az egész országot védő rakétapajzs ele-

meit akkor telepítse, amikor ez „technikailag lehetséges” lesz.

2000-ben ifj. George Bush került hatalomra, vele tovább erősödött a rakétapajzs létrehozásának szándéka, melynek alapját a korábban kidolgozott és Ronald Reagan által meghirdetett Stratégiai védelmi kezdeményezés (csillagháborúk) képezte. 2001-ben Bush kijelentette, hogy a rakétaelhárító rendszer nemcsak az USA területét fogja védeni, de szövetségeseit és a baráti országokat is. Nem zárta ki továbbá, hogy a rendszer elemeit azok területén helyezik el.

Ahogy Brian Greene (az amerikai védelmi miniszter tanácsadója) az Egyesült Államok Szenátusában a stratégiai tervezésről tartott, 2007. április 12-én nyilvánosságra hozott előadásában elhangzott, 15 olyan állam létezik, amelyik „valamilyen módon részt vesz az USA rakétaelhárító rendszerében” és területükön már telepítenek „kulcsfontosságú elemeket vagy aktívan tárgyalnak ennek lehetőségéről”. Közéjük tartozik Ausztrália, Nagy-Britannia, Németország, Dánia, Izrael, India, Spanyolország, Olaszország, Hollandia, Lengyelország, Tajvan, Franciaország, Csehország és Japán.

Lengyelország és Csehország késznek mutatkoztak arra, hogy a rakétapajzs elemeit területükre telepítsék. Nyikolaj Szolovcov, az orosz hadászati rakétaerők főparancsnoka erre reagálva nem tartotta lehetetlennek, hogy az orosz rakétákat rá fogják irányítani ezekre az objektumokra. Azt is kijelentette, hogy Oroszország kész újra beindítani a középhatótávolságú ballisztikus rakéták gyártását. „Bár a középhatótávolságú bal-

lisztikus rakétaosztályt megsemmisítettük, a dokumentáció és a teljes technológia fennmaradt. Ha szükséges, akár a legrövidebb időn belül újraindítható ezek gyártása. De már új technológiával, új irányítórendszerrel, új lehetőségekkel.” (53)

2007 márciusában Henry Obering altábornagy, az amerikai védelmi minisztérium rakétavédelmi ügynökségének vezetője a NATO-központban bejelentette, hogy az USA 2011-re mobil radarrendszert kíván telepíteni a Kaukázusba, amely képes lesz észlelni az Irán területéről érkező rakétákat és képes adatokat továbbítani a csehországi radarállomás felé. (53)

2008. november 5-én Medvegyev elnök a Szövetségi Gyűléshez intézett üzenetében kijelentette, hogy a rakétavédelmi rendszer kelet-európai telepítésére válaszul Oroszország a kalinyingrádi körzetben Iszkander rakétakomplexumokat fog telepíteni. A radarral szemben pedig ellentevékenységet fognak kifejteni.

2009. szeptember 17-én Barack Obama amerikai elnök bejelentette, hogy a Fehér Ház új álláspontot alakított ki és le kíván mondani az előző adminisztráció által Lengyelországba tervezett rakétakilövő állomás, ill. a csehországi radar telepítéséről. Ez a hír nemcsak Oroszország, hanem a nyugat-európai államfők részéről is pozitív visszhangot váltott ki. A francia elnök Nicolas Sarkozy egyenesen nagyszerűnek nevezte az amerikai döntést. A döntés hátterében a még februárban kiszivárgott hírek szerint az állt, hogy Barack Obama levelet intézett Medvegyevhez, amelyben az amerikai elnök cserét ajánlott: ha Oroszország nem segíti Iránt, akkor ezért cserébe az amerikaiak lemondanak a rakétapajzsról.

Fontos, az atomfegyverkezés terjedését megakadályozó tényező, hogy előrelépések történnek a stratégiai támadófegyverek csökkentésének területén is. Az 1968-ban aláírt Atomsorompó egyezmény 6. cikke előírja a nukleáris fegyverrel rendelkező államok számára, hogy erőfeszítéseket kell tenniük a fegyverek számának csökkentése, végső soron pedig a teljes leszerelés érdekében. India atomfegyver fejlesztése során éppen arra hivatkozott, hogy vállalt kötelezettségüket az államok nem teljesítették.

2001. december 6-án Oroszország és az USA bejelentették, hogy teljesítették a START-I szerződésben vállalt kötelezettségeiket. Orosz szakértők megjegyzik, hogy a szerződést az USA körülbelül tízszer sértette meg súlyos mértékben. Például a nukleáris robbanófejeket és a rakéták második fokozatait nem hasznosították újra, hanem tárolták, így „megújuló potenciált” hoztak létre.

Az orosz parlament sokáig nem ratifikálta a START-II szerződést, főként a NATO tevékenysége miatti „boszszúból”. Ahogy korábban is utaltunk rá, az így nem is lépett hatályba. Ugyanakkor az orosz kormány készségét fejezte ki arra, hogy folytatja a tárgyalásokat a hadászati támadófegyverek csökkentéséről.

A 2009-es év az új START-szerződésről szóló orosz-amerikai tárgyalások jegyében telt, mivel az 1991-ben aláírt, a stratégiai támadófegyverek csökkentéséről szóló START-I szerződés határideje 2009. december 5-én lejár. Medvegyev elnök azt javasolta, hogy Oroszország részéről a nukleáris robbanófejek és hordozóeszközök csökkentését attól tegyék függővé, hogy Washington lemond-e a rakétapajzs Kelet-Európába

történi telepítéséről, de erre az amerikai adminisztráció részéről kategorikus nem volt a válasz.

Az amerikai külügyminisztériumban hangsúlyozták, hogy a START szerződés irányszámai, amelyekről az orosz és amerikai fél képviselői tárgyalnak, a START-I szerződésben korábban meghatározottaknál sokkal magasabbak. Azonban a tárgyalások eredményeit a korábbi várakozásokkal ellentétben nem hozták nyilvánosságra az orosz és amerikai elnök 2009. július 6–8-ig tartó találkozásának kapcsán.

Korábban Nyikolaj Szolovcov, az orosz hadászati rakétaerők főparancsnoka arról beszélt, hogy az új START-szerződés szerint a feleknél legfeljebb 1500 db robbanófej maradhat. „Moszkva kész a robbanófejek csökkentésére a viszonylag magas irányszámokat tartalmazó START-I szerződés szerint, ami 6000 db robbanófejet és 1600 db hordozóeszközt jelent mindkét fél számára” – nyilatkozta az orosz BBC-nek Alekszandr Pikajev, a Nemzetközi Gazdasági és Nemzetközi Kapcsolatok Intézetének osztályvezetője. „Ugyanakkor figyelembe kell vennünk, hogy nem Moszkva határozza meg ezeket az irányszámokat és valójában valamivel több, mint 3000 db robbanófejjel és kevesebb, mint 1000 db hordozóeszközzel rendelkezik” – mondta a szakértő. Véleménye szerint, miközben Medvegyev elnök „jelentős csökkentésről” beszél, az USA-ra gondol: „Oroszország ezeket a csökkentéseket pénzügyi megfontolásokból már egyoldalúan elvégezte.” (70)

A stratégiai nukleáris fegyverek radikális, az előírtnál is nagyobb mértékű csökkentése váratlan, korábban nem nyilvánvaló hatással is bír. „Egy ilyen csökkentés olyan nukleáris haderőt eredményez, amely válaszlé-

pésekben nem, csak támadó akciókban képes visszatartólag hatni, ami lényegében provokálja a feleket a megelőző csapásra. Ebből pedig az következik, hogy az ilyen radikális csökkentésnek alávett stratégiai nukleáris erők egészen egyszerűen destabilizálják a helyzetet” – jegyezte meg Viktor Kovaljov, neves biztonságpolitikai szakértő. (75)

Jelenleg Oroszországban az atomfegyvereket a nemzetvédelem legfontosabb elemei közé sorolják. Amíg gazdasági nehézségei miatt a világ vezető országhoz képest nő Oroszország lemaradása a fegyverkezésben, addig az atompotenciál szerepe is nő a nemzetbiztonságban. Ezt a véleményt nemcsak az orosz, de a külföldi biztonságpolitikai szakértők is osztják.

A hidegháború befejezésével kialakult politikai realitások Oroszország számára minőségileg új helyzetet teremtettek a hadászati szerződések és teljesítésük tekintetében. A 90-es években az orosz gazdaság nehéz időket élt át, megszűnt a fegyvergyártási együttműködés, és gyengült az ország hadereje. Ezek a folyamatok még a 2000-es években is érezhetőek voltak.

Számos esetben jelentősen változott a szerződések tárgya is. Oroszország nukleáris rakétaállománya a START-I szerződésben lefektetett irányszámokhoz képest megváltozott. Az orosz szárazföldi erők ereje messze nem akkora, mint amekkora a Szovjetunió szárazföldi ereje volt, amikor az európai hagyományos haderők és fegyverzetek korlátozásáról szóló CFE-szerződést előkészítették és aláírták.

Megváltozott a rakétatámadást előrejelző és figyelmeztető központok vagy a nukleáris kísérletek végrehajtására alkalmas helyszínek száma is. A szerződések

földrajzi feltételei is módosultak. Oroszország egyrészt a Szovjetunió területének csak egy részét foglalja el, másrészt elveszítette korábbi szövetségeseit, a Varsói Szerződés tagállamait is. Egyes szerződéseket kétoldalúról sokoldalúvá változtattak. A földrajzi körülmények változása az 1990-ben aláírt, az európai hagyományos erőket korlátozó CFE-szerződésnél a legszembevetőbb. Ebben olyan fogalmak veszítették el eredeti jelentésüket, mint a „résztevő államcsoportosulások” vagy „a fegyverkezési és technológiai szerződések száma” Európa egyes területein stb.

A CFE-szerződés modernizálása Moszkva egyik prioritása a leszerelés területén. 2007-ben Oroszország azzal a hivatalos kéréssel fordult Hollandiához, ahol a CFE-szerződést letétbe helyezték, hogy soron kívüli konferenciára hívja össze a szerződést aláíró államokat. A 2007. június 12–15-én Bécsben zajló értekezleten az orosz képviselők rámutattak arra, hogy a szerződést Lettország, Litvánia és Észtország csatlakozásával újra életképessé lehetne tenni.

A nyugati államok azonban elutasították az orosz tervet és a szerződés ratifikálásának feltételeként újra azt a követelést fogalmazták meg, hogy az orosz csapatokat vonják ki Grúziából és Moldáviából. Ennek eredményeképpen a konferencia záródokumentumáról sem sikerült megegyezni.

2007. július 13-án Vlagyimir Putyin aláírta a CFE-szerződés végrehajtásának felfüggesztésére vonatkozó rendeletet. A rendelet függelékében utalás történik arra, hogy az orosz vezetés döntésének hátterében olyan rendkívüli körülmények állnak, amelyek érintik

az Orosz Föderáció biztonságát. Ezek a következők: az Észak-atlanti Szövetség a Varsói Szerződés volt tagállamainak NATO-tagságával jelentős kiegészítő erőhöz jutott, de ennek ellenére nem kezdte meg a CFE-szerződés szerinti katonai potenciáljának csökkentését; bár a NATO-tagállamok kötelezettséget vállaltak az 1999-ben Isztambulban elfogadott CFE-szerződés naprakész állapotba hozott Adaptációs Megállapodásának ratifikálására, ez mégsem történt meg; a NATO-hoz csatlakozott Lettország, Litvánia és Észtország nem ratifikálta a CFE-szerződést, ennek eredményeképpen az Orosz Föderáció északnyugati határánál olyan „szürke” területek jelentek meg, amelyekre nem vonatkoznak a hagyományos fegyverzetekre, köztük más országok fegyverzeteire vonatkozó korlátozások; Bulgária és Románia területén amerikai katonai bázisok létrehozását tervezik.

A moratórium kihirdetése azt jelentette, hogy Moszkva nem tájékoztatja a továbbiakban a CFE-partnereket katonai egységeinek és fegyverzeteinek Oroszország európai területén történő mozgásáról, az ország területén folyó külföldi katonai ellenőrzéseket ideiglenesen felfüggesztik, és az ország a továbbiakban nem tekinti önmagára kötelezőnek a mennyiségi megállapodásokat sem. A moratórium érvényessége a rendelet szerint addig tart, „amíg a NATO-országok nem ratifikálják a CFE-szerződés Adaptációs Megállapodását és nem kezdik meg a dokumentum lelkiismeretes teljesítését.” (20)

Oroszország nemzetközi szerződéses kötelezettségei a fegyverkezés korlátozásáról és csökkentéséről, ill.

ezek teljesítésének következményei az utóbbi időben egyre gyakrabban válnak vita tárgyává politológusok, biztonságpolitikai szakértők és a törvényhozó szervek képviselői körében. Ezek a viták rendszerint kritikus hangvételűek: ostromozzák a megállapodások hiányosságait és rámutatnak arra, hogy ezek mennyiben nem felelnek meg Oroszország nemzeti érdekeinek.

Összefoglalás

Oroszország külpolitikai kurzusa az elmúlt húsz évben jelentős változáson ment keresztül. A külpolitikai stratégiában az egyes koncepciók vagy doktrínák előtérbe kerülése a belpolitikai helyzettel és a külpolitikai tényezőkkel szoros összefüggésben alakult.

A Szovjetunió széthullása után Oroszország teljes egészében a nyugati segítségtől és hitelektől függött. Az új demokratikus kormánynak ugyanakkor az országon belüli erős politikai turbulencia miatt nemcsak pénzügyi, hanem morális támogatásra is szüksége volt a Nyugat részéről. A körülmények alakulása miatt nem annyira arról volt szó, hogy az új vezetés elméleti megfontolásokból akarta teljes mértékben támogatni a Nyugatot annak minden kezdeményezésében, hiszen nem is tudtak másképp eljárni a Nyugattól való teljes gazdasági függés miatt. A nyugati partnerek nem mindig feltétel nélküli támogatása nem jött jól Oroszországnak, és ezekben az években gyengült az ország geopolitikai befolyása.

A 90-es évek közepétől az Oroszország–Nyugat viszonyban fokozódik a kölcsönös szembenállás. Az orosz vezetés a reális politika elveinek megfelelően előtérbe helyezi a nemzeti érdekek védelmét.

A 90-es évek végére az orosz vezetés egyre nagyobb aktivitást mutatott a nemzeti érdekek megvalósításá-

ban és a nemzetközi politikában a sokpólusú világért szállt síkra. Ez mindenekelőtt abban nyilvánult meg, hogy egyre nyilvánvalóbban szembeszállt az USA és a NATO kísérleteivel a világ egypólusú, alternatíva nélküli irányítására.

Az új külpolitikai irányt jól mutatják a következők: Oroszország szándéka az, hogy megmaradjon a volt Szovjetunió területének monolitása, és ezen a területen az ország biztosítsa vezető szerepét; Oroszország nem engedi, hogy a FÁK-országok fejlesszék horizontális kapcsolataikat, különösen nem harmadik államokkal; Moszkva elkötelezett a gazdasági paternalizmus iránt.

Ezeket a területeken egyelőre nem sikerült meggyőző sikereket elérni.

„Ha a Kreml külpolitikájában van valami egységes eszme, akkor ez a szuperhatalom pozíciójának visszaszerzésére irányuló törekvés és ennek minél nyilvánvalóbb demonstrációja más államok felé” – jegyezte meg a Helsingin Sanomat című finn újság egyik cikke. A cikk szerzői Szergej Lavrov orosz külügyminiszter szavaira utaltak: „Naivitás lenne azt gondolni, hogy Oroszország beéri a jelentéktelen szereppel, miközben a világ egyik vezető hatalma lehetne.” (47) A 2000-es évek külpolitikájára jellemző az erősödő Oroszország azon törekvése, hogy céljai eléréséhez gazdasági vagy akár katonai eszközöket vessen be.

Külföldi elemzők, miközben az elmúlt évtized orosz külpolitikájának mozgatórugóit értékelik, azt emelik ki, hogy Oroszország a Szovjetunió szétesése után kisebbrendűségi komplexusának legyőzésére törekedett. Ezen kívül az Oroszország–Nyugat viszony érzelmi összetete-

vőjére hívják fel a figyelmet. „Oroszország, amelyet Obama elnök látni fog – írta például 2009 júniusában David Ignatius a *The Washington Post* című lapban – büszke, lobbanékony és harcos. Vezetői nem látják még tisztán, hogy mit akarnak az Egyesült Államoktól, azon kívül, hogy azt szeretnék, hogy az tisztelje és komolyan vegye őket. Amerikai elemzők új stratégiai partnerségről gondolkodnak, azonban az orosz állami hivatalnokok nem bíznak a nagyvolumenű amerikai tervekben. Meg vannak győződve arról, hogy az USA kihasználta Oroszország gyengeségét, és az még most is csak nyilatja a sebeit.” (84)

Elképzelhető, hogy mindez így van, azonban teljes határozottsággal kijelenthető, hogy az elmúlt évtized Oroszországa – megnövekedett gazdasági forrásait kihasználva –, önálló külpolitikát kezdett folytatni. A partnerek befolyásolásának fontos eszköze lett az energetikai összetevő. „Még a legfelületesebb orosz külpolitikai tárgyú elemzés is rámutat arra, hogy Oroszország külpolitikája minimum két fő célnak van alárendelve: kizárólagos befolyási övezetet akarnak létrehozni, legalább az 1991-es határokon belül, valamint a lehető legnagyobb piaci hányadot akarják elfoglalni, ideális esetben monopol helyzetben lévő európai gázszállítóként.” (32)

Ezzel együtt Moszkva nincs abban a helyzetben, hogy – mint korábban – versengjen Washingtonnal a világban betöltött irányító szerepért, ezért a nemzetközi viszonyokban az egypólusosságot ellensúlyozandó, a sokpólusosság elvéért száll síkra. A sokpólusosság koncepciója szerint a nemzetközi kapcsolatok minden

résztevő számára előnyösebben és kedvezőbben alakulnak, ha ezeket a viszonyokat nem egyetlen hatalom, hanem államcsoportok határozzák meg.

Napjainkban is érzékelhető, hogy a világban az alternatíva nélküli amerikai befolyással szemben ellensúlyozó erők sokasága létezik, nemcsak az önálló államok (Kínai Népköztársaság, Oroszország, Japán), hanem a nemzetközi szervezetek szintjén is (ENSZ, EU, EBESZ stb.). Azonban a sokpólusúság eléréséhez kiegyensúlyozottan kell megközelíteni a különböző tömböket, illetve országokat, és tekintettel kell lenni azok politikai prioritásaira. A sokpólusúság koncepcióját ma számos európai politikus támogatja, akik Európa önálló, az USA-tól független külpolitikai stratégiájáért szállnak síkra. Egy elemző szerint, „sajnos Európa nem tudta mással felváltani a hidegháború időszakának bipoláris világát, és a világ politikai térképén újra létrehozta a régi pozíciókat. Az EU nem dolgozott ki egységes kül- vagy biztonságpolitikát. (...) 12 év alatt, 1989 és 2001 között (azaz a New York és Washington elleni terrortámadásokig, amelyek egyszerre jelentették az EU–USA viszony csúcspontját és fundamentális fordulópontját), egyetlen államférfi sem vitatta az Egyesült Államok vezető szerepet. Mi természetesen fő szövetségeseink mellé álltunk és csapatokat küldtünk Afganisztánba, hogy gyökerestül irtsuk ki a nemzetközi terrorizmust. Az iraki háborút azonban messze nem mindenki támogatta közülünk. Ez volt az első nyilvánvaló jele Európa azon törekvésének, hogy önállóan adjon választ nemzetközi politikai kérdések megoldására. Az utóbbi néhány hónap történései és részben maga a pénzügyi válság is a sokpólusú világ előhír-

nőkeként szolgálnak, nagyobb mértékben, mint ahogy az EU újragondolja saját szerepét (nem beszélve az EU-n belüli politikai vezetők közötti ellentétekről). Az egypólusú világról teljesen nyilvánvalóan bebizonyosodott, hogy mennyire nem hatékony és nem kívánatos." (9)

Ez az álláspont más elemzők szerint vitatható. „Az Egyesült Államok természetesen nem ideális szuperhatalom, de legalább már alaposan tanulmányozták, és előre kiszámítható. (...) Mit tudhatunk ebből a szempontból más országokról, pl. Japánról vagy Kínáról, amelyek reálisan pályáznak világpolitikai vezető szerepre? Jelzésértékű ebben az összefüggésben, hogy már most növekszik a nyugtalanság Ázsiában a Kínai Népköztársaság gazdasági és hadászati eredményei miatt.” (69)

Az elmúlt évtizedben Oroszország külpolitikai korszakát egyszerre jellemzik az új megközelítések és a folytonosság. Erről tanúskodik az Orosz Föderáció 2000-es és 2008-as Nemzetbiztonsági Koncepciójának elemzése. A 2008-as változat természetesen adekvátan tükrözi a modernkori Oroszország helyét. A két változatot összehasonlítva például észrevehető, hogy kikerült a szövegből a „nagyhatalom” szó, és helyette megjelent „a modern világ egyik befolyásos centruma” kifejezés. Az új változatban a „határmenti jószomszédsági övezet” a „szomszédos államokkal való jószomszédsági viszony” váltotta fel. A „partnerségi és szövetségi viszonyok építése” helyett „a kétoldalú és sokoldalú partneri együttműködések rendszerének építése” áll.

A 2008-as változatban megjelent egy új pont, „az

oroszl nyelv és az oroszországi népek kultúrájának támogatása és népszerűsítése a külföldi államokban, mivel ezek egyedülállóan járultak hozzá a modern világ kulturális-civilizációs sokszínűségéhez és a civilizációk partnerségének fejlődéséhez". Ez az orosz állami propaganda külföldi erősödését jelenti, illetve a *Russzkij Mir* alapítványi hálózat működésének kezdetét.

A dokumentum legújabb változatába néhány új pont is bekerült, amelyek arra hivatottak, hogy tükrözzék a változó világ és az orosz politika realitárait:

1. Az ENSZ támogatása: „A nemzetközi kapcsolatok szabályozásában és a világpolitika koordinációjában a 21. században is az ENSZ-nek kell központi szerepet játszania, amely bebizonyította, hogy nincs alternatívája és hogy egyedülálló legitimitással bír. Oroszország támogatja azokat az erőfeszítéseket, amelyek az ENSZ központi és koordináló szerepének erősödésére irányulnak. Ennek feltétele az ENSZ alapokmányában rögzített célok és elvek következetes betartása, és az ENSZ racionális megreformálása abból a célból, hogy tervszerűen alkalmazkodjon a változó világ politikai és gazdasági realitásaihoz.” (29) Az ENSZ Biztonsági Tanácsában meg kell őrizni az öt állandó tag státuszát.

2. A BRIC és a Sanghaji Együttműködési Szervezet jelentősége: „Különös jelentőséggel bír a Sanghaji Együttműködési Szervezet további erősítése és azon kezdeményezéseinek segítése, hogy partneri kapcsolatok hálózata jöjjön létre az ázsiai, csendes-óceáni régióban (...) Oroszország Kínával és Indiával együtt érdekelt abban, hogy hatékony külpolitikai és gazdasági

együttműködés alakuljon ki az Oroszország–India–Kína háromszög tagjai között.” (29)

3. A stratégiai védelem jogi szabályozásának kibővítése azáltal, hogy növeljük azon tagországok számát, amelyek aláírják a középhatótávolságú rakéták számának csökkentéséről szóló szerződéseket és más dokumentumokat, ill. hogy küzdünk a rakétapajzs ellen: „Tárgyilagosan nézve is elérkezett annak az ideje, hogy a vezető államokkal bővítsük ezeket a szerződéseket, főként az atomhatalmakkal, melyek a védelmi együttműködésben érdekeltek. Ez az értelme annak a stratégiai nyitottságnak, amely az orosz kezdeményezések alapját képezi. Ennek célja az Európát fenyegető rakétatámadások elleni együttes védelem, valamint az, hogy a Szovjetunió és az USA által 1987-ben aláírt, a középhatótávolságú nukleáris erők felszámolásáról szóló (INF) egyezmény globális jelentőséget kapjon.” (29)

A Nemzetvédelmi Koncepció 2008-as változata tükrözte Oroszország belpolitikai helyzetének megváltozását is. „Az Orosz Föderáció külpolitikájának megvalósítása” című részben az Orosz Föderáció kormánya az elnök és a Szövetségi Gyűlés mögött a harmadik helyre kerül. A korábbi koncepcióban a kormány egyáltalán nem szerepelt a külpolitika szubjektumaként. (25)

A Kreml a nemzetközi kapcsolatokban a sokpólusú világ kialakulását szorgalmazza. Álláspontja szerint nem szabad engedni, hogy a világpolitikában új választóvonalak jöjjenek létre, bár a NATO keleti bővítése már ilyen választóvonal volt. Veszélyesek a civilizációk szembenállásáról szóló eszmefuttatások, főleg a mo-

dern Európát fenyegető muszlim veszélyről szólóak, melyek csak arra alapulnak, hogy az iszlám világban a szélsőséges csoportosulások aktívabbá váltak. Oroszország ugyanakkor a nemzetközi gazdasági kapcsolatokat demokratizálódását is szükségesnek tartja és elítéli a gazdasági eszközök bevetését politikai jellegű célok elérésére. Különös jelentőséggel bír a nemzetközi közösségen belüli szoros együttműködés olyan globális és aktuális kérdések megoldásában, mint a konfliktusok szabályozása, a fegyverkezés további csökkentése, a nemzetbiztonság humanitárius és jogi aspektusainak megerősítése, valamint segítség és támogatás nyújtása a fejlődési nehézségekkel küzdő országok számára.

Felhasznált irodalom

1. Авдонин В. Россия – Европейский союз: Формирование новой модели отношений // Россия и современный мир – М., 2008. – С. 112–121.
2. Андреешев Р. ШОС сегодня и завтра. Надежды и заботы стран-членов организации // Азия и Африка сегодня. – М., 2008. – № 1. – С. 10–14.
3. Арктический хребет Ломоносова – российская территория. – Режим доступа: http://nnm.ru/blogs/rebootingall/arkticheskij_hrebet_lomonosova_rossijskaja_territoriya/
4. Белокрыницкий В., Воскресенский А. Внешняя политика России на азиатском направлении // Современные международные отношения и мировая политика. – М., 2004. – С. 858–883.
5. Боровский Ю. В. Мировая система энергоснабжения. – М., – 296 с.
6. Брутер В. Россия – Восточная Европа. Уже не союзник, ещё не партнёры (12.03.2004). – http://www.igpi.ru/bibl/other_articl/bruter-europe.html
7. Вардомский Л. Размышления об ОЧЭС и роли России в этой организации // Мир перемен – М., 2009 N 1. – С.
8. Вертлиб Е. Геополитика в контексте американо-российского диалога 11.09.2009. – <http://www.regnum.ru/news/fd-abroad/analytics/1204480.html>

9. Верховштадт Г. Три выхода для Европы // Россия в глобальной политике. – М., 2009. – № 1. – С. 36–49.
10. Вишневецкий Р. Восточная Европа: Троянский конь мировой геополитики. – <http://rvish.chat.ru/Troja.html>
11. Внешняя политика России в период президентства Владимира Путина. – http://ru.wikipedia.org/wiki/Внешняя_политика_России_в_период_президентства_Владимира_Путина
12. Гаджиев К.С. Геополитические горизонты России. Контуры нового миропорядка М., 2007. – 752 с.
13. Галин А. Содружество независимых государств и внешняя политика России // Современные международные отношения и мировая политика. – М., 2004. – С. 827-857.
14. Госдепартамент США заявил о возможности включения России в НАТО. – http://newsru.com/world/29jul2009/opo_print.html
15. Грузия просит ООН отказать Абхазии (24 сент. 2008). – <http://briansk.ru/world/gruziya-prosit-oon-otkazat-abhazii.2008924.178545.html>
16. Дабагян Э. Уго Чавес. Политический портрет. – М., 2005. – С. 119.
17. Давыдов В. Латиноамериканское направление внешней политики Российской Федерации // Современные международные отношения и мировая политика. – М., 2004. – С. 911–926.
18. Делягин М. Завершение европейского проекта очень важно для России (2009.09.18) // <http://www.delyagin.ru/articles/8379.html>
19. Дергачев В. Геополитическая трансформация Восточной Европы // Россия и Центральная Европа в новых геополитических реальностях. Доклады V между-

- народной научной конференции. (Москва, 29–30 мая 2003 г.) – М., 2006. – С. 119–142.
20. Договор об обычных вооружённых силах в Европе. – http://ru.wikipedia.org/wiki/Договор_об_обычных_вооружённых_силах_в_Европе
 21. Евсеев В. Уго Чавес готов выйти на новый этап сотрудничества (Радио «Комсомольская правда» – 10.09.2009). – <http://vrn.kp.ru/online/news/540047>
 22. Европейские страны СНГ: место в «Большой Европе» М., 2005. – 307 с.
 23. Йенсен Н. Страны PIGS обрекают евро (11.02.2009). – <http://www.bfm.ru/articles/2009/02/11/strany-pigs-obreka-jut-evro.html>
 24. Захаров В. Политика НАТО в государствах Закавказья и проблемы безопасности России // Мир перемен. – М., 2008. – N 4. – С. 105–119.
 25. Караваев А. Комментарий к концепции внешней политики РФ: от июня 2000 года к июлю 2008 года. – <http://www.ia-centr.ru/expert/1745/>
 26. Караганов А., Бордачёв Т., Суслов Д. Перенастройка, а не «перезагрузка». Интересы России в отношениях с США – М., 2009. – 42 с. – <http://www.globalaffairs.ru/events/0/12075.html>
 27. Кириллов В.Б, События в Центральной и Восточной Европе: позиции России // Современные международные отношения и мировая политика/ Отв. ред. А. В. Торкюнов. – М., 2004. – С. 535–559.
 28. Кокошин А. А. Ядерное сдерживание и национальная безопасность России//Внешняя политика и безопасность современной России, 1991–2002. Хрестоматия. В 4 т. Сост. Т.А. Шаклеина – М., 2002. – С. 15–27.
 29. Концепция внешней политики Российской Федера-

- ции. - <http://www.kremlin.ru/text/docs/2008/07/204108.shtml> 12 июля 2008
30. Красильникова Т. Зачем мы дружим с Уго//Труд. - М., 2009.11 сент.
 31. Креймер М. Миф об обещании не расширять НАТО // Pro et Contra - М., 2009. - С. 71-90.
 32. Кречетников А. В борьбе с «Набукко» Москва за цену не постоит? („BBCRussian.com”, 1.07.2009.) - <http://www.inosmi.ru/translation/250325.html>
 33. Кустарев А. Кем и как управляется мир// Pro et Contra - М., 2007. - N 6. - С. 6-19.
 34. Легвольд Р. Между партнерством и расладом// Коммерсантъ - М., 2006. - 12 окт.
 35. Легвольд Р. Российское досье//Россия в глобальной политике. - М., 2009. N 4.
 36. Лукин А. Китай: опасный сосед или выгодный партнер // Pro et Contra - М., 2007. - N 6. С. 72-94.
 37. Малашенко А. Россия и мусульманский мир // Рабочие материалы (Московский центр Карнеги). - М., 2008. N 3. - С. 2-26.
 38. Мальгин А. Европейская политика России // Свободная мысль XXI. - М., 2004. № 1. - С. 68-84.
 39. Мартынов К. ОПЕК нам не грозит //Коммерсантъ. - М., 2009. 7 апр. (Приложение)
 40. Медведев: В отношении Ирана нужна политика пряника, а не кнута. - <http://www.rosbalt.ru/2009/09/21/673505.html>
 41. Международные отношения: теории, конфликты, движения, организации: учебное пособие. - М., 2007. - 283 с.
 42. МИД России рассчитывает, что «Восточное партнерство» не приведет к новому разделению в Европе

- (06.05.09) – http://n-europe.ez/news/2009/05/06/mid_rossii_rasshityvaet_chno_vostochnoe_partnerstvo_ne_privedet_k_novomu_rezdeleny
43. Минченко Е. Обама не ответил на вопросы России. – <http://www.rosbalt.ru/2009/07/08/653502.html>
44. Мирзоян Г. Перегрузка или перегрузка // Вестник Европы. – М., 2009. N 25. – <http://magazines.russ.ru/vestnik/2009/25/mi6.html>
45. Мировая политика и международные отношения // Ланцов С. А., Ачкасов В. В., ред. – Спб., 2007.
46. Никонов В.А. Ресурсы и приоритеты внешней политики Российской Федерации // Современные международные отношения и мировая политика // Под ред. А. В. –Торкунова. – М., 2004. – С. 712–742.
47. Новая внешняя политика России базируется на больших энергетических запасах («Helsingin Sanomat», Финляндия, 4.05. 2006). – <http://www.inosmi.ru/translation/227232.html>
48. Панова В. В. Россия в «Большой восьмерке» мировых держав: история взаимоотношений // Новая и новейшая история. – 2005. – № 3. – С. 99–109.
49. Прагматика против ностальгии. Россия–Украина–Грузия–НАТО–США. – <http://vlasti.net/news/13065>
50. Президент РФ: присоединение России к НАТО пока невозможно (16.11.2008). – <http://gzt.ru/politics/2008/11/16/101222.html>
51. Примаков Е. Россия в современном мире. Что надо делать, чтобы открыть для нашей страны послекризисное завтра // Независимая газета. – М., 2009. – 2 июля
52. Протасова О. Л. Современные международные отношения: учебное пособие. – Тамбов, 2007. – 80 с.

53. Противоракетная оборона США. – http://ru.wikipedia.org/wiki/Противоракетная_оборона_США
54. Протиопов А. С., Козьменко В. М., Елиманова Н. С. История международных отношений и внешней политики России (1648–2005). – М., 2006. – 399 с.
55. Прозектор Д. М. Основополагающий акт: Новое качество отношений между Россией и НАТО (1995). – http://www.inion.ru/product/nato/nato6_2htm
56. Путин В. Выступление и дискуссия на Мюнхенской конференции по вопросам политики безопасности (10 февр. 2007). – http://archive.kremlin.ru/appears/2007/02/10/1737_type63374type6337type63377type63381type82634_118097.shtml
57. Путин В.: У Британии в мозгу еще сидит мышление прошлого века (24.07.2007). – <http://top.rbc.ru/politics/24/07/2007/110343.shtml>
58. Расмуссен А. Ф. НАТО и Россия: новое начало. Выступление Генерального секретаря НАТО в Фонде Карнеги, Брюссель (18.09.2009). – http://www.nato.int/cps/ru/natolive/opinions_57640.html
59. Россия–Куба – новый этап отношений (09/02/2009). – <http://www.tiras.ru/ttlnews/6811-rossija-kuba-novyjj-etap-otnoshenijj.html>
60. Рувинский В. Россия будет добывать нефть у берегов Кубы. – <http://www.rb.ru./topstory/business/2009/07/30/152205.html>
61. Саркози: отказ США от размещения ПРО в Польше и Чехии – превосходное решение. – <http://ru.trend.az/regions/world/europa/1543138.html>
62. Свой среди чужих, чужой среди своих. Россия и Турция договариваются по «Южному потоку». – <http://www.prime-tass.ru/news/articles>

63. Селиванова И. Восточное направление политики соседства ЕС // Россия и современный мир. – М., 2008. – С. 94–117.
64. Селин В., Цукерман В. Геополитические и экономические факторы обеспечения суверенитета России в Арктике // Россия и современный мир. – М., 2008. – С. 76–84.
65. Сергунин А. А. Российская внешнеполитическая мысль: национальная и международная безопасность. – Нижний Новгород, 2003. – 91 с.
66. Симонян Р. Россия и ее балтийские соседи: Баланс мифов и взаимных обид // Россия и современный мир. – М., 2008. – С. 149–167.
67. Системная история международных отношений. В 2 т. Т. 2.: События 1945–2003 годов – М., 2006. – 717 с.
68. Славин С. Nord Stream спотыкается в Швеции. // Независимая газета. – М., 2009. – 22 июня
69. Современные международные отношения. – М., 1999. – 584 с.
70. США не откажутся от ПРО ради сокращения СНВ („BBCRussian.com”, 23.06.2009) – http://www.bbc.co.uk/russian/russia/2009/06/090623_kelly_weapons_missile_shtml
71. Торкунов А. Письмена истории в реалиях современности // Российская газета. – М., 2009. – 16 февр.
72. Троицкий М. Европейский Союз в мировой политике // Международные процессы. – 2004. – N 2. – С. 43–58.
73. Троицкий М., Зевелёв И. Россия и Китай в зеркале американской политики // Россия в глобальной политике 2007. – N 5. – С. 34–49.
74. Федоров В. Крушение Европы // Вестник Европы. –

- М., 2008, N 22. – <http://magazines.russ.ru/vestnik/2008/22/fe5.html>
75. Филатов Ю. Америка хочет и ПРО создать, и Россию разоружить (24.06.2009). – http://news.km.ru/amerika_hochet_i_pro_soizat_i_ro
76. Хрусталеv М. Политика России на Ближнем и Среднем Востоке // Современные международные отношения и мировая политика. – М., 2004. – С. 884–909.
77. Шмелев Н. Европа и Россия: вместе или порознь? // Вестник Европы. – М., 2007. N 19–20. – <http://magazines.russ.ru/vestnik/2008/22/sh6.html>
78. Эйсмонт О. Энергетическая безопасность: Россия и газовый ОПЕК. – <http://www.civilg8.ru/5767.php>
79. Элькин З. Иран должен знать, что заплатит дорогую цену (Продолжение ядерной программы и поставки С-300 из России могут приблизить удар Израиля по Ирану) // Коммерсантъ. – М., 2009. – 17 сент.
80. Юрьева Т. Европейская политика России // Современные международные отношения и мировая политика. – М., 2004. – С. 774–797.
81. Язькова А. Юго-Восточная Европа в эпоху перемен/ – http://www.intelros.ru/readroom/nz/nz_56/1925-alla-jazkova.-jugo-vostochnaja-evropa-v.html
82. Baran Z. Will Turkey Abandon NATO? // The Wall Street Journal. – N-Y., 2008. 29 Aug. – <http://www.inosmi.ru/translation/243659.html>
83. Constantiniu L. Realpolitik Reloaded – Prea multa rusofobie și prea puțină rațiune // Cadran politic. – Buc., 2008. – N 59. – sept. – http://www.cadranpolitic.ro/view_article.asp?item=2610
84. Ignatius D. Russia's Grand Inquisitor // The Washing-

-
- ton Post. – Washington, 2009. – 2. July. – <http://www.inosmi.ru/translation/250359.html>
85. Mircea V. Rusia are propria politică în Orientul Mijlociu // Cadran politic. – Buc., 2007. – iun. – http://www.cadranpolitic.ro/view_article.asp?item=2238&title=Rusia
86. O'Neill J. We need Brics to build the world economy // The Times. – L., 2009. – 23 June – <http://www.inosmi.ru/translation/250059.html>
87. Ros-Lehtinen Urges Bush Administration to Prevent Creation of Natural Gas Cartel. – http://foreignaffairs.republicans.house.gov/apps/list/press/foreignaffairs_rep/pr_070402_naturalgascartel.shtml

Melléklet

Az Orosz Föderáció külpolitikai koncepciója (2008. július 12.)

1. Általános alapvetések

Az Orosz Föderáció Külpolitikai Koncepciója (a továbbiakban: Koncepció) az Oroszország külpolitikai tevékenységének tartalmára, elveire és alapjaira vonatkozó nézetrendszer.

A jelen koncepció kiegészítése és továbbfejlesztése az Orosz Föderáció külpolitikai koncepciójának, amelyet az Orosz Föderáció elnöke 2000. június 28-án írt alá.

Jelen koncepció alapját az Orosz Föderáció Alkotmánya, a szövetségi törvények, a nemzetközi jog általánosan elfogadott elvei és normái, az Orosz Föderáció nemzetközi szerződései, az Orosz Föderáció normatív aktái, melyek a szövetségi szervek tevékenységét szabályozzák a külpolitikában, az Orosz Föderáció Nemzetbiztonsági Koncepciója, az Orosz Föderáció hadászati doktrínája és más analóg dokumentumok képezik.

A 21. század elején a nemzetközi kapcsolatok fejlődése és Oroszország megerősödése új látásmódot tett szükségessé az országot körülvevő helyzetről. Újra kellett gondolni az orosz külpolitika prioritásait, tekintettel az ország nemzetközi ügyekben megnövekedett

szerepére. Egyúttal nőtt az ország felelőssége is a világban zajló események iránt, és lehetőségei nyíltak arra, hogy ne csak tudomásul vegye a nemzetközi helyzetet, hanem aktívan formálja is. Nemzetközi viszonylatban az Orosz Föderáció megerősödése mellett olyan negatív tendenciák is megfigyelhetők, amelyeket Oroszország külpolitikai stratégiájának alakításakor nem szabad figyelmen kívül hagyni.

A legfontosabb prioritás a nemzetvédelem, amely az egyén, a társadalom és az állam érdekeinek védelmét jelenti. Ezen a téren a legnagyobb erőfeszítéseket az alábbi fő célok elérésére kell koncentrálni:

Az ország védelmének biztosítása, szuverenitásának és területi egységének megőrzése és megerősítése, valamint a nemzetközi közösségben elfoglalt azon szilárd és tekintélyes pozícióinak megőrzése és megerősítése, amelyek leginkább megfelelnek az ország érdekeinek. Oroszország a modern világ egyik befolyásos központja, jelenleg betöltött pozíciói elengedhetetlenek gazdasági és szellemi potenciáljának növekedéséhez.

Kedvező külső feltételek biztosítása Oroszország modernizációjához, gazdaságának innovatív fejlődési pályára állítása, a lakosság életszínvonalának emelése, a társadalom konszolidációja, az alkotmányos rend, a jogállam és a demokratikus intézmények alapjainak megerősítése, az általános emberi jogok és szabadságjogok megvalósítása, ezek következményeképpen pedig az ország versenyképességének biztosítása a globalizálódó világban.

A globális folyamatok befolyásolása egy igazságos és demokratikus világrend megteremtésének céljából, mely a nemzetközi problémák megoldásához közös

elveken nyugszik. Ezen kívül a nemzetközi jog elsőbbségén alapul, mindenek előtt pedig az ENSZ Alapokmányának szabályzatán, illetve az államok közötti egyenjogú és partneri viszonyokon, az ENSZ központi és koordináló szerepe mellett. Az ENSZ olyan alapszervezet, amely szabályozza a nemzetközi kapcsolatokat és egyedülálló legitimitással bír.

Jószomszédi viszonyok kialakítása a szomszédos államokkal, együttműködés a fennálló feszültségek és konfliktusok elhárításában, illetve ezek megelőzésében az Orosz Föderációval szomszédos területeken és a világ más régióiban.

Oroszország keresi az egyetértést és az érdekközöséget más államokkal, valamint nemzetközi egyesülésekkel azon feladatok megoldásához, melyek Oroszország nemzeti prioritásait meghatározzák. Ezen az alapon kétoldalú és sokoldalú partneri rendszerek létrehozására törekszik, melyek arra hivatottak, hogy biztosítsák az ország nemzetközi helyzetének szilárdságát a külpolitikai helyzet változásai közepette.

Az orosz állampolgárok és a külföldön élő oroszok jogainak és törvényes érdekeinek teljes körű védelme.

Oroszország törekszik az Orosz Föderáció objektív megítélésének elősegítésére a világban, azért, hogy szociális piacgazdasággal és független külpolitikával rendelkező demokratikus államként ismerjék el.

Az orosz nyelv és az oroszországi népek kultúrájának támogatása és népszerűsítése külföldön, mivel ezek egyedülálló módon gazdagítják a modern világ kulturális-civilizációs sokszínűségét és a civilizációk partnerségének fejlődését.

II. A jelenlegi világ és az Orosz Föderáció külpolitikája

Világunk ma olyan alapvető és dinamikus változásokon megy keresztül, melyek mélyen érintik az Orosz Föderáció és állampolgárai érdekeit. Az új Oroszország, mely szilárdan képviseli nemzeti érdekeit, a globális vonatkozású ügyekben is teljes értékű szerephez jutott.

Elmosódnak a különbségek azon külső és belső eszközök között, melyek a nemzeti érdekek és a nemzetbiztonság megvalósítását szolgálják.

Ilyen körülmények között a külpolitika az ország dinamikus fejlődését és versenyképességét biztosító egyik legfontosabb eszköz a globalizálódó világban.

Oroszország állandó tagja az ENSZ Biztonsági Tanácsának, tagja a G8-nak és számos más befolyásos nemzetközi és regionális szervezetnek, résztvevője a nemzetközi párbeszédnek és együttműködésnek. Ezeken a kereteken belül intenzíven fejleszti kapcsolatait a világ minden régiójának vezető államával és nemzetközi egyesülésével, közben következetesen integrálódik a világgazdaságba és politikába. Ennek révén jelentős hatást gyakorol a nemzetközi kapcsolatok új rendszerének alakulására.

A nemzetközi kapcsolatok kardinális átalakulása, az ideológiai konfrontáció megszűnése és a hidegháború örökségétől és az ezzel összefüggő előítéletektől és sztereotípiáktól való fokozatos megszabadulás, valamint Oroszország és az ország nemzetközi pozícióinak megerősödése – mindezek a tényezők lényegesen bővítették a nemzetközi együttműködés lehetőségét.

Csökken a kiterjedt háború kialakulásának veszélye, beleértve az atomháborút is.

A jelen korszakban a hagyományos, „ormótlan”, lassan reagáló hadászati-politikai szövetségek már nem képesek szembeszegülni azokkal a modern kihívásokkal és fenyegetésekkel, amelyek jellegüknél fogva átlépik az országhatárokat. A nemzetközi problémák tömbökben történő megoldási módját a virtuális (hálózati) diplomácia váltja fel, ami a közös feladatok együttes megoldásának céljából sokoldalú struktúrákban való rugalmas részvételt és együttműködést jelent.

Az államok nemzetközi politikára gyakorolt befolyásának legfontosabb tényezőiként a haderő mellett előtérbe kerülnek a gazdasági, tudományos-technikai, ökológiai, demográfiai és információs tényezők. Egyre nagyobb jelentőséget kapnak a személyiség, a társadalom és az államok érdekének védelme, a lakosság szellemi és intellektuális fejlődése, jólétének növekedése, az oktatási, a tudományos és az ipari potenciál kiegyensúlyozottsága, a befektetések szintje a humán erőforrásba, az áruk és szolgáltatások világpiaci szabályozó mechanizmusainak hatékony alkalmazása, a gazdasági kapcsolatok diverzifikációja és az államok komparatív előnyei az integrációs folyamatokban. Az államok kölcsönös gazdasági függése a nemzetközi stabilitás fenntartásának egyik kulcstényezőjévé válik. Egy válságállóbb nemzetközi rendszer létrejöttéhez új előfeltételek alakulnak ki.

Az új kihívások és fenyegetések (mindenekelőtt a nemzetközi terrorizmus, a kábítószerkereskedelem, a szervezett bűnözés, a tömegpusztító fegyverek és szállítóeszközök terjedésének veszélye, a regionális konfliktusok)

tusok, a demográfiai problémák, a világméretű szegénység, beleértve az energia-szegénységet, az illegális migráció és a klímaváltozás) globális jellegűek és adekvát választ, valamint közös erőfeszítést követelnek az egész nemzetközi közösség részéről. Jelentősen nő az ökológiai tényező szerepe, egyre aktuálisabbá válik a fertőző betegségek megelőzése és az ellenük való küzdelem. A nemzetközi közösség előtt álló feladatok összetettsége kiegyensúlyozott megoldási stratégiát igényel, amely abból indul ki, hogy a biztonság, a társadalmi-gazdasági fejlődés és az emberi jogok védelmének problémái kölcsönösen összefüggenek egymással.

A jelenlegi nemzetközi kapcsolatokat meghatározó tendenciák ellentmondásosságának az az oka, hogy átmeneti időszakban alakultak ki. Az ellentmondásosság jól mutatja, hogy a döntéshozók a hidegháború befejezésének valódi jelentőségét és következményeit különbözőképpen értékelik.

Most, a legújabb korban fordul elő először, hogy a globális verseny civilizációs dimenzióval bír, ami a különböző értékrendek és fejlődési modellek közötti versenyben nyilvánul meg, a demokrácia és a piacgazdaság univerzális keretei között.

Ahogy a bipoláris konfrontáció visszatartó ereje gyengül, a modern világ kulturális-civilizációs sokszínűsége egyre szembetűnőbben jelentkezik. Nő a vallási tényező jelentősége a korszerű nemzetközi kapcsolatok rendszerének kialakításában, főként a morális fundamentumot tekintve. Ezt a feladatot nem lehet megoldani közös erkölcsi nevező nélkül, amely a nagy világvalóságoknak mindig is az alapját képezte.

A történelmi Nyugat fokozatosan elveszítette mono-

pol befolyását a globalizációs folyamatokra. Az erre való reakció az Oroszország „megzabolázására” irányuló politikai-pszichológiai tehetetlenségben is megmutatkozik. Ez magába foglalja a történelmi események szelektív megközelítését, mindenekelőtt a második világháborút és az azt követő időszakot.

A nemzetközi közösségnek soha nem volt még ennyire aktuális feladata az, hogy kidolgozza a modern kori történelem közös értelmezését, ami csak akkor lehetséges, ha olyan nyílt és őszinte viták folynak, amelyek során meg lehet vitatni az emberiség előtt álló valódi problémákat. A történelmi igazság feltárásához biztosítani kell a tudósok számára a professzionális munka feltételeit, és nem szabad eltérni, hogy történelmi események aktuálpolitikai játszmák eszközévé váljanak.

Az egyoldalúan végrehajtott cselekmények stratégiája destabilizálja a nemzetközi helyzetet, feszültséget és fegyverkezési versenyt eredményez, elmélyíti az államok közötti ellentéteket, nemzeti és vallási viszályokat szít, más államok biztonságát fenyegeti és a civilizációk közötti feszültségek fokozódásához vezet. Kényszerítő eszközök alkalmazásával, fegyveres erők bevetésével, valamint az ENSZ Alapokmányának és az ENSZ Biztonsági Tanácsának megkerülésével nem lehet mély társadalmi-gazdasági, etnikai és egyéb, a konfliktusok mélyén rejlő ellentmondásokat megoldani. Az ilyen intézkedések aláássák a nemzetközi jog alapjait és tovább növelik a konfliktus kiterjedését, többek között Oroszország közvetlen geopolitikai környezetében.

Az ENSZ-et azért hívták életre, hogy fundamentális szerepet játsszon a civilizációk közötti valódi párbe-

szédben, amely a különböző vallások, világnézetek és kultúrák közötti megértésre irányul.

Oroszország a továbbiakban is támogatni fogja a sokoldalúságot a nemzetközi ügyekben. Egyúttal pedig továbbra is arra fog törekedni, hogy a nemzetközi kapcsolatoknak olyan, a világ sokarcúságát tükröző rendszere alakuljon ki, amely azon alapul, hogy a nemzetközi közösség elismeri a biztonság oszthatatlanságának elvét.

Oroszország érdekei közvetlen összefüggésben állnak a világban megfigyelhető más tendenciákkal, melyek a következők:

A világgazdaság globalizációja. Ez a tendencia mellett, hogy új lehetőségeket nyújt a társadalmi-gazdasági fejlődéshez és az emberi kapcsolatok bővítéséhez, új veszélyeket is szül, különösen a gazdaságilag gyenge országok számára. Erősödik a nagy kiterjedésű pénzügyi-gazdasági válságok valószínűsége, nő annak a veszélye, hogy a világ különböző régióinak fejlődésében tapasztalható aránytalanságok tovább mélyülnek, mivel az egyes régiók eltérő helyzetből indulnak és eltérő a belső potenciáljuk is ahhoz, hogy válaszoljanak a modernizáció kihívásaira. A globalizációval szemben az egyes országok egyre fokozódó mértékben törekednek arra, hogy megvédjék saját gazdasági szuverenitásukat. Mindeközben nem ritka, hogy a protekcionizmus gazdasági nacionalizmus formáját ölti, amikor a pragmatikus érdekeket politikai ambíciók váltják fel. A globalizáció univerzalizáló hatásának az országok és népek nagy többségének kulturális jellegzetességei is ki vannak téve.

Növekszik a sokoldalú diplomácia, a nemzetközi

szervezetek és mechanizmusok világpolitikai és gazdasági szerepe. Ezt a jelenséget az államok kölcsönös függése váltja ki, illetve az, hogy szükségessé vált a globális fejlődés jobb irányíthatósága.

Növekszik a globális fejlődés új centrumainak gazdasági potenciálja, amely többek között azzal is összefügg, hogy a világpiaci liberalizáció következtében a fejlődés forrásai egyenlőbben oszlanak meg. A gazdasági növekedés ezekben az államokban és régiókban politikai befolyássá konvertálódik, a további fejlődés pedig a sokközpontú világ felé mutat.

Fejlődik a regionális és szubregionális integráció a Független Államok Közösségének (FÁK) területén, az euro-atlanti és ázsiai és csendes-óceáni térségben, Afrikában és Latin-Amerikában. Az integrációs egyesülések a világ gazdaságban egyre nagyobb jelentőséget nyernek, a regionális és szubregionális biztonság fontos tényezőivé válnak, beleértve a békefenntartást is.

A regionális nagyhatalmak között fegyverkezési-politikai versengés folyik, fokozódik a szeparatizmus, az etnikai-nacionalista és vallási extrémizmus. Az integrációs folyamatok – például az euro-atlanti régióban –, gyakran szelektív és kirekesztő jelleggel bírnak. A szuverén állam szerepének, azaz a nemzetközi kapcsolatok alapelemének gyengítésére irányuló próbálkozások aláássák a jogrendet, mint ahogy azok a kísérletek is, melyek gyakorlattá kívánják tenni az államok különböző jogokkal és kötelezettségekkel bíró kategóriákra történő felosztását. Ezek a próbálkozások magukban hordozzák a szuverén államok belső ügyeibe történő beavatkozás veszélyét.

Bizonyos államok és államcsoportok ignorálják a

nemzetközi jog alapelveit. Oroszország síkraszáll azért, hogy a nemzetközi jog általánosan elfogadott normái valóban univerzálisak legyenek, mind értelmezésük, mind alkalmazásuk szempontjából.

Az állam rendelkezésére álló minden pénzügyi-gazdasági eszközt be kell vetni és megfelelő külpolitikai stratégiát kell folytatni az alábbi célokból: Oroszország nemzetközi pozícióinak megerősödése, más országokkal való egyenjogú, kölcsönösen gyümölcsöző és partneri viszonyok kialakítása, az ország külpolitikai érdekeinek sikeres képviselete és megvalósítása, a politikai, gazdasági, információs és kulturális befolyás biztosítása az országhatárokon kívül.

Az Orosz Föderáció reális potenciállal rendelkezik ahhoz, hogy az őt megillető helyet foglalja el a világban. Meghatározó jelentőséggel bír ebben az orosz államiság megerősödése, a stabil gazdasági növekedés, a folytatódó politikai és gazdasági átalakulás, a társadalmi problémák megoldása, a nyersanyag-orientált gazdaság innovatív fejlődési pályára történő átállítása és a demográfiai helyzet javítása. Fontos tényező még a civil társadalom intézményeinek megerősítése, a nemzeti nem-kormányzati, az orosz külpolitikai érdekeket képviselő szervezetek állami támogatása.

Oroszország nyílt, kiszámítható, pragmatikus, a nemzeti érdekek által diktált külpolitikát folytat. Nemzetközi együttműködését az egyenjogúság, a kölcsönös tisztelet és a kölcsönös előnyök alapjaira építi.

Az orosz külpolitika megkülönböztető jegye az, hogy kiegyensúlyozott és sokvektorú. Ez Oroszország geopolitikai helyzetével magyarázható, az ország a legnagyobb eurázsiai nagyhatalom, a világ egyik vezető

hatalma és az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagja.

Az ország érdekei a modern világban szükségszerűvé teszik, hogy a nemzetközi problémák egész spektrumára pozitív megoldást kínáljon.

Oroszország teljes mértékben tudatában van felelősségének arra vonatkozólag, hogy részt vegyen a biztonság fenntartásában a világon, globális és regionális szinten egyaránt, továbbá minden állammal kész az együttes fellépésre a közös feladatok megoldásának érdekében. Ha a partnerek nem lesznek készek erre, akkor Oroszország saját nemzeti érdekeinek védelmében kénytelen lesz önállóan eljárni, de mindig a nemzetközi jog előírásai szerint.

Oroszország nem engedi, hogy költséges és szükségtelen konfrontációkba vonják be, például olyan fegyverkezési versenybe, amely tönkreteszi a gazdaságot és megakasztja az ország belső fejlődését.

III. Az Orosz Föderáció prioritásai a globális problémák megoldásában

A nemzetközi problémák és válsághelyzetek sokrétűsége és összetettsége miatt az Orosz Föderáció külpolitikai tevékenységéhez szükséges a prioritások felállítása. A külpolitikai célok megoldásánál alkalmazott politikai-diplomáciai, jogi, katonai, gazdasági, pénzügyi és más eszközöknek arányban kell lenniük tényleges külpolitikai jelentőségükkel, megvalósítani pedig csak a

hatalmi ágak és hatóságok tevékenységének kellő koordinációja mellett szabad őket.

1. Új világrend kialakulása

Oroszország érdekelt a nemzetközi kapcsolatok stabil rendszerében, amely az államok egyenjogúságán, a kölcsönös tiszteleten, a kölcsönösen gyümölcsöző együttműködésen alapul és a nemzetközi jogra támaszkodik. Az ilyen rendszer arra hivatott, hogy a nemzetközi közösség minden tagjának megbízható és egyenlő biztonságot nyújtson a politikai, hadászati, gazdasági, információs, humanitárius és egyéb területeken. Fő eszköze a sokoldalú diplomácia.

A nemzetközi kapcsolatok szabályozásának és a világpolitika koordinációjának centruma a 21. században is az ENSZ kell, hogy maradjon, amelyről bebizonyosodott, hogy nincs alternatívája, és egyedülálló legitimitással bír. Oroszország támogat minden olyan erőfeszítést, amely az ENSZ központi és koordináló szerepének megerősítésére irányul. Ennek feltételei:

Az ENSZ Alapokmányában rögzített célokat és elveket következetesen be kell tartani.

Az ENSZ-et ésszerűen meg kell reformálni abból a célból, hogy tervszerűen alkalmazkodjon a világban végbemenő politikai és gazdasági változásokhoz.

Az ENSZ Biztonsági Tanácsának működési hatékonyságát tovább kell növelni, mivel a Biztonsági Tanács felel leginkább a nemzetközi béke és biztonság fenntartásáért. A reformfolyamat során a Biztonsági Tanácsnak nagyobb képviselést kell adni, egyidejűleg pedig biztosítani kell a munkája végrehajtásához szükséges segítséget. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának bőví-

téséről szóló bármilyen döntést csak az ENSZ tagállamok széles körű egyetértésének alapján szabad meghozni. Az ENSZ Biztonsági Tanácsában meg kell őrizni az öt állandó tag státuszát.

Oroszország nagy jelentőséget tulajdonít annak, hogy a világ fejlődését – egy önszabályozó nemzetközi rendszer létrehozása révén – még kiszámítottabban irányítsuk.

Ez a világ vezető államainak kollektív irányítását követeli meg, amely földrajzi és civilizációs szempontból reprezentatív kell, hogy legyen, továbbá csak az ENSZ központi és koordináló szerepének teljes tiszteletben tartása mellett szabad megvalósítani. Ezen célok eléréséhez Oroszország fokozni fogja együttműködését számos grémiumban, például a G8-ban. Intenzívebbé teszi párbeszédét hagyományos partnereivel, a Hármakkal (Oroszország, India, Kína), valamint a BRIC államaival, azaz a Négyekkel (Brazília, Oroszország, India és Kína). A párbeszédhez élni fog más informális struktúrákkal és lehetőségekkel is.

2. A jog felsőbbrendűsége a nemzetközi kapcsolatokban

A nemzetközi kapcsolatokban Oroszország következetesen síkraszáll a jogi alapok megerősítéséért és lelkiismeretesen betartja a nemzetközi jogi kötelezettségeket. A nemzetközi törvényesség fenntartása és megerősítése világpolitikai tevékenységének egyik fő prioritása. A jog felsőbbrendűsége arra hivatott, hogy biztosítsa az államok békés és gyümölcsöző együttműködését gyakran eltérő érdekeik egyensúlyban tartása és a nemzetközi közösség érdekeinek betartása mellett. A nemzetközi jog betartása fontos országunk, országunk

állampolgárai és a jogi személyek érdekeinek biztosításához. Oroszországnak az alábbi szándékai vannak:

El akarja érni, hogy a nemzetközi kapcsolatok résztvevői tartsák be a nemzetközi kötelezettségeiket Oroszországgal és a nemzetközi közösséggel szemben is. Küzdeni kíván a nemzetközi jog megsértése ellen, akár államok, akár nemzetközi szervezetek, nem állami képződmények vagy egyes személyek követik el. Mivel a biztonságpolitikai kihívások és a biztonságot, ill. a stabil fejlődést veszélyeztető fenyegetések globalizálódnak, ezért az ENSZ Biztonsági Tanácsának szerepe a nemzetközi törvényesség mechanizmusának univerzális letéteményeseként még fontosabbá válik.

Oroszország szembe kíván szegülni egyes államok vagy államcsoportok kísérleteinek, amelyek revízió alá akarják vetni a nemzetközi jog általánosan elfogadott normáit. Ezeket a normákat olyan univerzális dokumentumok tartalmazzák, mint az ENSZ Alapokmánya, a nemzetközi jog elveiről szóló nyilatkozat (1970), amely az ENSZ Alapokmányának megfelelően az államok közötti együttműködést és baráti kapcsolatokat is érinti, illetve az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia záródokumentuma 1975-ből. A nemzetközi béke és jogrend szempontjából különösen veszélyes az, amikor politikai megfontolásokból vagy egyes államok érdekei miatt önkényesen értelmeznek olyan fontos nemzetközi jogi normákat és elveket, mint az erő nem alkalmazása, a fegyveres erővel vagy erő alkalmazásával való fenyegetés tiltása, a nemzetközi viták békés megoldása, az államok szuverenitásának és területi egységének tisztelete vagy a népek önrendelkezési joga. Azok a kísérletek is igen veszélyesek, amikor a

nemzetközi jog megsértését az előírások „kreatív” alkalmazásaként próbálják beállítani. Az ilyen cselekedetek a nemzetközi jog tartalmának felhígulásához vezetnek és jóvátehetetlen károkat okoznak tekintélynek.

Oroszország együtt kíván működni a nemzetközi jog kodifikációjában és fejlesztésében, mindenekelett az ENSZ égisze alatt. Szeretné elérni, hogy az ENSZ nemzetközi szerződéseiben univerzális legyen a részvétel, ezeket a szerződéseket egységesen értelmezzék és alkalmazzák. Fontosnak tartja továbbá, hogy megfelelő gondossággal kezeljék ezeket az unikális jogi eszközöket és az alapjukon létrejött politikai rezsimeket.

Oroszország a FÁK keretein belüli együttműködés és más regionális és szubregionális formációk nemzetközi jogi alapjainak megerősítésén is munkálkodik. Szeretné, ha az Európai Unióval folytatott stratégiai együttműködés stabil és korszerű jogi alapokon nyugodna, és azon fáradozik, hogy az Európa Tanács égisze alatt ténylegesen összeurópai jogi térség jöjjön létre.

Szeretné, ha véglegessé válna az Orosz Föderáció államhatáráról és a tengeri térségekről szóló nemzetközi jogi szabályozás, amelyekkel kapcsolatban szuverén jogokat és joghatóságot gyakorol.

3. A nemzetközi biztonság megszilárdítása

Oroszország folyamatosan síkraszáll azért, hogy nemzetközi ügyekben a stratégiai és regionális stabilitás erősítésével párhuzamosan csökkenjen a katonai erő tényezőjének szerepe.

Az Orosz Föderáció e célból az alábbiak szerint jár el: Szigorúan betartja a nemzetközi szerződésekben

vállalt kötelezettségeit, ami a tömegpusztító fegyverek terjedésének megakadályozását valamint a fegyverkezés és leszerelés feletti kontrollt illeti. Intézkedéseket hajt végre a bizalom erősödése érdekében a hadászati területen, részt vesz olyan új megállapodások kidolgozásában és megkötésében, amelyek megfelelnek nemzeti érdekeinek és amelyek az egyenjogúság és a biztonság oszthatatlanságának elvein alapulnak.

Változatlan politikát folytat azért, hogy még hatékonyabb akadályokat emeljen a nukleáris és más tömegpusztító fegyverek és hordozóeszközök terjedése elé.

Fellép a tömegpusztító fegyverek terjedésének megakadályozásáról szóló szerződés, a biológiai és vegyi fegyverek kifejlesztését, előállítását, felhalmozását és használatát tiltó Biológiai Fegyver Konvenció és Vegyi Fegyver Konvenció betartásáért. Aktívan részt vesz azon nemzetközi törekvésekben, amelyek a kettős rendeltetésű anyagok és technológiák áruforgalmának kontrolljára irányulnak. Együttműködik abban, hogy minél előbb lépjen életbe egy, a rakéták terjedésének megakadályozására szolgáló globális rendszer jogilag kötelező érvényű megállapodások alapján.

Oroszország kész tárgyalásokat folytatni minden atomhatalommal a stratégiai támadófegyverek minimális, a stratégiai stabilitás fenntartásához még elegendő szintre való csökkentése érdekében (interkontinentális ballisztikus rakéták, tengeralattjáróról indítható ballisztikus rakéták és nehézbombázók, ill. robbanófejek).

Oroszország fellép a fegyverek világűrben történő bevetésének megakadályozásáért, a rakétafenyegetésekkel szembeni kollektív és egyenjogú reakálás rend-

szerének létrehozásáért, valamint az egyoldalú lépések ellen a stratégiai rakétaelhárításban, amelyek destabilizálják a nemzetközi környezetet.

Oroszország álláspontja szerint a jelenlegi fejlődés alapvető tendenciái, azaz a kialakuló sokpólusúság, ill. a kockázatok diverzifikációja arra engednek következtetni, hogy a stratégiai stabilitás megoldása nem maradhat többé csak az Orosz Föderáció és az USA kölcsönhatásának szférájában. Tárgyilagosan tekintve is elérkezett annak az ideje, hogy megnyissuk ezeket a kereteket a vezető államok, elsősorban az atomhatalmak előtt, melyek érdekeltek a globális biztonságért való közös fellépésben. Az orosz kezdeményezések alapját képező stratégiai nyitottságnak ez a célja. Ez vonatkozik az Európát érő lehetséges rakétafenyegetések elleni közös védelemre, valamint arra, hogy az 1987-ben a Szovjetunió és az USA által aláírt, a közepes és kis hatótávolságú rakéták megsemmisítéséről szóló szerződés globális érvényt szerezzen.

Oroszország következetesen fellép a fegyverkezési verseny megakadályozása érdekében, ellenáll azoknak a kísérleteknek, amelyek hozzájárulnak a destabilizáló fegyverkezéshez vagy arra irányulnak. Ez főként az új típusú fegyverkezést érinti, mely alatt a kis nukleáris tölteteket, a nem nukleáris robbanófejjel felszerelt interkontinentális ballisztikus rakétákat és a stratégiai rakétaelhárító rendszereket értjük.

Oroszország kiemelt figyelmet fordít a nemzetközi információs biztonság garantálására, mely a stratégiai stabilitás erősítésének egyik fontos eleme.

Támogatja a könnyű- és nyílfegyverek illegális kereskedelme ellen tett nemzetközi erőfeszítéseket.

Szándékában áll a továbbiakban is hozzájárulni az európai regionális stabilitás megerősítéséhez azáltal, hogy részt vesz a hagyományos fegyveres erők korlátozásában és csökkentésében. Egyúttal részt vesz azokban az intézkedésekben is, amelyek a hadászatban a bizalom megerősödését szolgálják, miközben a minden fél egyforma biztonságának elve szerint járnak el.

Moszkva a nemzetközi békefenntartást hatékony eszköznek tekinti a fegyveres konfliktusok szabályozása és a háború utáni újjáépítés szempontjából.

Szándékában áll növelni részvételét az ENSZ égisze alatt működő nemzetközi békefenntartó tevékenységben, ill. fejlesztené együttműködését a regionális és nemzetközi szervezetekkel, továbbá aktívan hozzá kíván járulni az ENSZ válságmegelőző működésének tökéletesítéséhez.

Oroszország következetesen abból indul ki, hogy csak az ENSZ Biztonsági Tanácsa szankcionálhatja a béke kikényszerítéséhez alkalmazott erőszakot.

Oroszország az ENSZ Alapokmányának 51. cikkét úgy tekinti, mint az önvédelem céljából alkalmazott erőszak adekvát, revíziót nem igénylő jogi alapját. Oroszország ezt az álláspontot képviseli az olyan, a békét és biztonságot fenyegető körülmények esetén is, mint a nemzetközi terrorizmus és a tömegpusztító fegyverek terjedése.

A Kreml az egyik legfontosabb nemzeti és külpolitikai feladatának a nemzetközi terrorizmus elleni harcot tekinti. Abból indul ki, hogy e célból politikai-jogi, információs-propagandisztikus, szociális-gazdasági és speciális intézkedések szisztematikus és komplex alkalmazására van szükség, a fő hangsúlyt pedig a véde-

kezés megelőző komponenseire helyezi. Fellép további intézkedések kidolgozása érdekében egy, az ENSZ égisze alatt működő globális terrorizmusellenes koalíció létrehozásáért, regionális szervezetek részvételével, kettős sztenderdek nélkül, a globális terrorizmusellenes konvenciók és az ENSZ Biztonsági Tanácsának döntései alapján. Oroszország törekedni fog arra, hogy minden embernek biztosítva legyenek a jogai a terrorista cselekmények elleni védelemre, nemzetiségétől, fajától, nemétől, vallási hovatartozásától függetlenül. A nemzetközi joggal és saját törvényhozásával összhangban Oroszország minden olyan intézkedést meg fog hozni, mely elhárítja és megakadályozza az őt és állampolgárait érő terrorista támadásokat, megvédi állampolgárait a terrorcselekményektől, megakadályozza területén az olyan tevékenységet, melyek célja más országok polgárai és érdekei ellen hasonló cselekményeket szervezni vagy terroristáknak és felbujtóiknak menedéket vagy fellépéseikhez fórumot biztosítani.

Oroszország törekedni fog a regionális konfliktusok politikai és diplomáciai szabályozására a nemzetközi közösség kollektív működése alapján. Abból indul ki, hogy a jelenlegi konfliktusokat erőszakkal nem lehet megoldani, hanem csakis úgy, hogy minden felet bevonnak a dialógusba és a tárgyalásokba. Az egyik fél párbeszédéből való kizárása nem vezet megoldáshoz.

Oroszország célirányosan szembeszegül az illegális drogkereskedelemmel és a szervezett bűnözéssel. Sokoldalú együttműködéseket folytat más államokkal, mindenekelőtt a speciális nemzetközi szervek keretein belül, ill. kétoldalú együttműködésekben.

Oroszország támogatja minden olyan, az ENSZ égisze alatt működő nemzetközi és regionális szervezet létrehozását, amely hatékony együttműködésre képes nagy természeti vagy technikai katasztrófák és más rendkívüli helyzetek esetén. Ez egyaránt magába foglalja a lehetőségek bővítését a következmények leküzdéséhez, ill. a korai figyelmeztető és előrejelző rendszerek kiépítését.

Oroszország részt vesz a nemzetközi együttműködésben a migrációs folyamatok szabályozásában és a vendégmunkások jogainak biztosításában.

Oroszország soknemzetiségű és sokvallású államként elősegíti a párbeszédet és a partnerséget kultúrák, vallások és civilizációk között, ezt az irányvonalat folyamatosan követi az ENSZ, az UNESCO, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet, az Európa Tanács, valamint más nemzetközi és regionális szervezetek keretein belül és az Iszlám Konferenciával való együttműködésben. Támogatja a civil társadalom megfelelő kezdeményezéseit, aktívan együttműködik az Orosz Pravoszláv Egyházzal és az ország más fő vallásainak képviselőivel.

4. Nemzetközi gazdasági és ökológiai együttműködés

Oroszország főként a széles belső keresleten alapuló, tartósan magas gazdasági növekedése, ill. természeti és pénzügyi forrásai okán jelentősen hozzájárul a globális gazdaság és a nemzetközi pénzügyi világ stabilitásához. Ennek megfelelően aktívan szándékozik közreműködni – többek között a WTO-ba és a Gazdasági és Együttműködési és Fejlesztési Szervezetbe (OECD) történő belépésével – az igazságos, demokratikus, glo-

bális, kereskedelmi-gazdasági, valamint deviza-pénzügyi rendszer kialakításában, hogy teljes joggal és hatékonyan részt vegyen benne.

A nemzetközi gazdasági kapcsolatokban az Orosz Föderáció politikájának fő prioritása a nemzeti gazdaság fejlesztésének biztosítása a globalizáció feltételei között. Ez az ország és az orosz gazdasági szubjektumok egyenjogú pozícióinak biztosítása révén érhető el a világgazdasági kapcsolatok rendszerében. Ennek a célnak az elérése érdekében az Orosz Föderáció a következőképpen jár el:

Oroszország további világgazdasági integrációja során minimális kockázat mellett törekszik a maximális haszonra, miközben biztosítja az ország gazdasági, energetikai biztonságát és élelmiszerellátását.

Kedvező politikai feltételeket teremt a világpiacokon való orosz jelenlét diverzifikációjához, ezért bővíti exportválasztékát, valamint külgazdasági és befektetési kapcsolatait.

A nemzetközi szabályozások figyelembevételével olyan kereskedelempolitikai intézkedéseket tesz, melyek védik az Orosz Föderáció érdekeit. Szembeszegül idegen államok minden olyan kereskedelempolitikai intézkedésével, melyek sértik az Orosz Föderáció és az orosz vállalatok érdekeit.

Állami támogatást nyújt orosz vállalatoknak és társaságoknak új piacok meghódításához vagy hagyományos piacaik bővítéséhez. Igyekszik megakadályozni az orosz befektetők és exportőrök diszkriminációját, főként a nagy tudásigényű ágazatokban vagy a magas szintű megmunkálást igénylő áruk esetében.

Támogatja a külföldi befektetők bevonását a nagy

szakértelmet igénylő ágazatokba és az orosz gazdaság más magas prioritású területeire.

Folytatja fűtőanyag-energetikai potenciáljának bővítését és modernizációját, hogy ezzel is támogassa a hazai partnerek jó hírét az energiapiacon, ezáltal pedig biztosítsa a folyamatos gazdasági növekedést és elősegítse a világ energiapiacainak kiegyensúlyozottságát.

Oroszország a 2006-os szentpétervári G8-csúcs záródokumentumában rögzített energiabiztonsági elvek alapján erősíti stratégiai partnerségét a vezető energia-kitermelőkkel, és aktívan fejleszti párbeszédét a fogyasztó- és tranzitországokkal. Moszkva abból indul ki, hogy az energiaszállítás akkor lehet megbízható, ha megfelelő intézkedésekkel biztosítják a kereslet stabilitását és a tranzit megbízhatóságát.

Oroszország aktívan él a regionális gazdasági és pénzügyi szervezetek által nyújtott lehetőségekkel, az adott régióban felmerülő érdekei érvényesítéséhez.

Kiemelt figyelmet fordít azon szervezetek és struktúrák tevékenységére, amelyek a FÁK térségében az integrációs folyamatok erősödését szolgálják.

A nemzetközi jog normáinak megfelelően minden rendelkezésére álló gazdasági eszközt, forrást és versenyelőnyt bevet azért, hogy megvédje nemzeti érdekeit.

Az Orosz Föderáció síkraszáll a nemzetközi együttműködés bővítéséért az ökológiai biztonság érdekében, ill. a bolygónkat érintő éghajlatváltozással szemben. Különös hangsúlyt helyez a legújabb energia- és forráskímélő technológiák alkalmazására. Ez a tevékenység az egész nemzetközi közösség érdekében áll. A prioritások közé a következők tartoznak: tudományosan

alátámasztott kezdeményezések a kedvező természeti környezet megóvása érdekében, az együttműködés erősítése a világ minden államának bevonásával a környezetvédelem területén, mely feltétele a jelenlegi és a jövőbeni generációk folyamatos fejlődésének.

Az Orosz Föderáció a világ országainak folyamatos társadalmi-gazdasági fejlődését elengedhetetlenül szükséges komponensnek tartja a kollektív biztonság modern rendszerében. Abból indul ki, hogy a nemzetközi fejlődésben való együttműködésnek olyan hatékony megoldások keresésére kell irányulnia, melyek képesek felszámolni az egyes régiók fejlődési különbségeit. Oroszország e célból – adakozói erőforrásait felhasználva – aktív és célirányos politikát folytat a nemzetközi fejlődést elősegítő sokoldalú és kétoldalú együttműködésekben.

Az Orosz Föderáció támogatja az Egészségügyi Világszervezet által irányított nemzetközi együttműködést az egészségmegőrzés területén, amely egyike a legaktuálisabb globális feladatoknak. Oroszország az egészségvédelmet a stabil fejlődés elengedhetetlen komponensének tartja.

A tengeri térségek jelentősége gazdasági és biztonságpolitikai szempontból is növekszik. Ezért az Orosz Föderáció arra törekszik, hogy a világtengereken nemzeti érdekeinek megfelelő irányítást biztosítson a biztonságos hajózáshoz, a felelősségteljes halászathoz és a tudományos-kutatói tevékenységhez. Ehhez szorosan kapcsolódnak azok az intézkedések, amelyek védik a tengeri környezetet, gátolják a terrorizmust és a tömegpusztító fegyverek elterjedését. Oroszországnak az a szándéka, hogy selfjének külső határait a

nemzetközi joggal összhangban rögzítse és ezáltal bővítsse lehetőségeit az ásványkincsek felkutatására és kitermelésére.

5. Nemzetközi humanitárius együttműködések és az emberi jogok

Oroszország az általános demokratikus értékekhez, köztük az emberi jogokhoz és a szabadságjogokhoz híven, feladatait az alábbiakban látja:

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata alapján, konstruktív nemzetközi párbeszéddel el kívánja érni, hogy az általános emberi jogokat és szabadságjogokat az egész világon tiszteletben tartsák. Ennek érdekében az emberi jogok területén más lehetőségekkel is él, regionális szinten is, miközben nem engedi a kettős mérce használatát. Oroszország azt az elvet képviseli, hogy az egyes államok nemzeti és történelmi sajátosságait tiszteletben kell tartani és nem szabad másokra erőltetni semmilyen idegen értékrendet.

Az Orosz Föderáció védi az orosz állampolgárok, valamint a külföldön élő oroszok jogait és törvényes érdekeit a nemzetközi jog és az érvényes kétoldalú egyezmények alapján. Partnernek tekinti a sokmillióra tehető orosz diaszpórát – a „russzkij mir”-t, az „orosz világot” – az orosz nyelv és kultúra terjesztésében és erősítésében.

Támogatja az orosz szervezetek konszolidációját, hogy még hatékonyabban tudják biztosítani a külföldön élők jogait, meg tudják őrizni az orosz diaszpóra etnikai-kulturális sajátosságait és kapcsolatát a történelmi hazával. Lépésről lépésre olyan feltételek megte-

remtésén fáradozik, melyek segítik az önszántukból visszatelepülő honfitársakat.

Támogatja az orosz nyelv tanulását és terjesztését, mely a világ kultúrájának elengedhetetlen része és a nemzetek közötti kommunikáció eszköze.

Keményen szembeszegül a neonáci jelenségekkel, a faji diszkrimináció bármilyen megnyilvánulásával, az agresszív nacionalizmussal, az antiszemizmussal és idegengyűlölettel. Egyúttal szembehelyezkedik a történelem átírására irányuló kísérletekkel, amelyeknek az a célja, hogy a történelmet konfliktusok szítására és világpolitikai revansra használják fel. Ez a második világháború revíziójára is vonatkozik.

Oroszország támogatni kívánja a nemzetközi kulturális és humanitárius együttműködést. A civilizációk közötti párbeszéd érdekében él a civil társadalom intézményeinek lehetőségeivel, potenciáljával és kezdeményezéseivel. Tevékenységének célja a népek közötti egyetértés és a kölcsönös megértés fejlesztése, melyben kiemelt figyelmet kap a vallások közötti párbeszéd.

Oroszország erősíteni kívánja együttműködését a nemzetközi és nem-kormányzati jogvédő szervezetekkel, hogy megerősítse az emberi jogok védelmének egyetemes normáit. Eközben nem engedi a kettős mérce használatát. Az emberi jogi normák egyike a személyes cselekedetek iránt érzett felelősség, mindenekelőtt annak a tilalma, hogy vallásos érzületében megsértünk másokat. Az emberi jogi normák teremtik meg a feltételeket ahhoz, hogy egy társadalomban gyökeret verjen a tolerancia vagy megszilárduljanak a morális elvek az emberi jogokról folytatott párbeszédben.

Oroszország növelni kívánja részvételét a nemzetközi emberi jogi konvenciókban és egyezményekben, az Orosz Föderáció törvényhozását pedig összhangba kívánja hozni ezekkel.

6. A tájékoztatás szerepe a külpolitikai tevékenységben

Az Orosz Föderáció külpolitikai tevékenységében fontos szerepe van annak, hogy a világ közvéleménye minél szélesebb körben teljes körű és pontos tájékoztatáshoz jusson az ország álláspontjáról az alapvető nemzetközi problémák, az orosz Föderáció külpolitikai kezdeményezései és tevékenysége, belső társadalmi-gazdasági fejlődésének folyamatai, az erre vonatkozó tervek, valamint az orosz kultúra és tudomány vívmányai kapcsán.

A nyilvános diplomácia keretein belül Oroszország el akarja érni, hogy a világban objektív kép alakuljon ki róla. Fejlesztteni fogja a külföldi közvélemény információs befolyásgyakorlása érdekében saját, hatékony eszközeit. Állami támogatással biztosítani fogja azt, hogy az orosz tömegkommunikációs eszközök pozíciói megerősödjenek a világban és abba a helyzetbe kerüljenek, hogy aktívan részt vehessenek a kommunikációs szférában zajló nemzetközi együttműködésben. Meg fogja tenni a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy elhárítsa az Orosz Föderáció szuverenitását és biztonságát érintő információs fenyegetéseket.

IV. Regionális prioritások

Oroszország külpolitikájának fontos prioritása a két- és sokoldalú együttműködések fejlesztése a FÁK tagállamaival.

Oroszország baráti kapcsolatokat alakít ki a FÁK minden tagállamával, az egyenjogúság, a kölcsönös előnyök, egymás valamint egymás érdekeinek tisztelete alapján. Azokkal az államokkal, amelyek nem mutatnak készséget erre, stratégiai partnerségi és szövetségi együttműködést alakít ki.

Oroszország a FÁK-államokkal kialakult kereskedelmi és gazdasági kapcsolatokat az együttműködés eddig elért szintjének megfelelően alakítja. Ennek folyamán az egyenjogú együttműködéshez nélkülözhetetlen piaci elvek vezérlik, és törekszik arra, hogy megerősítse az integráció modern formáinak objektív előfeltételeit.

Oroszország aktívan támogatja a FÁK-államok együttműködésének fejlődését a humán szférában, őrizni és gyarapítani kívánja a közös kulturális-civilizációs örökséget, amely a globalizáció feltételeként nemcsak a FÁK egészének, de az egyes államoknak is fontos forrása. Oroszország különös figyelmet fordít azokra a kölcsönös megállapodásokra, amelyek a FÁK-államokban élő oroszok oktatáspolitikai, nyelvi, szociális, munkajogi, humanitárius és egyéb jogainak és szabadságainak védelmére vonatkoznak.

Oroszország fejleszteni fogja biztonságpolitikai együttműködését a FÁK-tagállamokkal, beleértve a közös kihívások és fenyegetések, mindenekelőtt a nem-

zetközi terrorizmus, a szélsőségek, a kábítószerkereskedelem, a nemzetközi bűnözés és az illegális migráció elleni együttes védekezést.

Ezen a területen fontos feladat az Afganisztán területéről érkező terrorveszély és kábítószerkereskedelem semlegesítése, továbbá a közép-ázsiai és a Kaukázuson túli területek destabilizációjának megakadályozása.

Oroszország e célból a következő intézkedéseket hajtja végre:

Munkálkodni fog a FÁK potenciáljának további fejlesztésében, mert ez a regionális szervezet a sokoldalú politikai párbeszéd fóruma és egyben a multilaterális együttműködés mechanizmusa is, a gazdaság, a humanitárius együttműködés, ill. a hagyományos, valamint az új típusú kihívások és fenyegetések elleni harcban.

Folytatni fogja összehangolt együttműködését egy uniós állam hatékony megteremtéséért azáltal, hogy egységes gazdasági térséget hoz létre az orosz-belorusz viszony fokozatos, a piaci elvek szerinti működésre történő átállításával.

Az Eurázsiai Gazdasági Közösség (EÁGK) keretein belül aktívan együtt fog dolgozni Fehéroroszországgal és Kazahsztánnal a vámunió és az egységes gazdasági térség létrehozásán, és támogatni fogja, hogy az EÁGK más tagállamai is csatlakozzanak ehhez a munkához.

Intézkedéseket fog hozni az EÁGK további konszolidációja érdekében, mert ez a szervezet a gazdasági integráció középpontjaként szolgál, és több nagyvolumenű közös projekt (vízenergia, infrastruktúra, ipar, egyebek) motorja.

Minden lehetséges módon fejleszteni fogja a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetét (ODKB), mint a

FÁK-államok stabilitásának és biztonságának kulcsfontosságú eszközét.

Oroszország arra fogja helyezni a hangsúlyt, hogy az ODKB-t multifunkcionális integrációs struktúraként a változó körülményekhez adaptálja. Ez annak biztosítását jelenti, hogy az ODKB-tagállamok képesek legyenek az időben történő és hatékony közös cselekvésre. Az ODKB a felelőssége alá tartozó területen a fő nemzetbiztonsági intézménnyé válik.

Oroszország folytatja aktív közreműködését a FÁK térségében felmerülő konfliktusok békés megoldásában. Tevékenységének alapja a nemzetközi jog, a korábban megkötött megállapodások, a megegyezés keresése a felek között. A tárgyalási és békefenntartói folyamatokban felelősségteljesen valósítja meg közvetítői küldetését.

Oroszország viszonyát a FÁK területén működő, orosz részvétel nélküli szubregionális és más struktúrákhoz az határozza meg, hogy ezek mennyiben járulnak hozzá a jószomszédi kapcsolatokhoz és a stabilitáshoz. Lényeges szerepet játszik ebben az is, hogy figyelembe veszik-e a törvényes orosz érdekeket és tiszteletben tartják-e az együttműködés már létező mechanizmusait, azaz a FÁK-at, az ODKB-t, az EÁGK-t és a Shanghaji Együttműködési Szervezetet (SCO).

Moszkva eszerint fog viszonyulni a sokoldalú gyakorlati együttműködés fejlesztéséhez a Fekete- és a Kaszpi-tenger térségében is. Az együttműködésnek az unikális Fekete-tengeri Gazdasági Együttműködés Szervezetén és a kaszpi államok közötti együttműködés mechanizmusának megerősítésén kell alapulnia.

Európa irányában az orosz külpolitika fő célja a re-

gionális, kollektív biztonság valóban nyitott és demokratikus rendszerének megteremtése, valamint egy olyan együttműködés kialakítása, amely biztosítja az euro-atlanti térség egységét Vancouvertól Vlagyivosztokig, és nem engedi annak további felaprózódását. Kerülni kell egyúttal a tömbökben való gondolkodás visszatérését is, amely a hidegháború idején keletkezett, és amelynek maradványai még ma is érezhetőek Európa szerkezetében. Pontosan erre irányul az Európai Biztonsági Szerződésre vonatkozó kezdeményezés, melynek kidolgozására a kezdő lökést egy összeurópai csúcstalálkozó adhatja.

Oroszország síkraszáll Európa valódi, választóvonalak nélküli egységének eléréséért, Oroszország, az Európai Unió és az Egyesült Államok együttműködésével. Ez a globális versenyben is hozzájárulna az euro-atlanti államok pozícióinak megerősödéséhez.

Oroszország, mint a legnagyobb európai állam, soknemzetiségű és sokvallású társadalmával, sokévszázados történelmével készen áll arra, hogy a migrációs tendenciák figyelembevételével konstruktív szerepet játszon Európa civilizációs konvergenciájának biztosításában és a vallási kisebbségek harmonikus integrációjában.

Oroszország fellép az Európa Tanács szerepének megerősödéséért. Az Európa Tanács olyan önálló, egyetemes, összeurópai szervezet, amely minden tagállamban diszkrimináció vagy privilegizáció nélkül határozza meg a jogi normák szintjét és ekképp fontos eszköze a kontinensen húzódó választóvonalak eltörlésének.

Oroszország érdekelt abban, hogy az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) lelkiis-

meretesen betöltse funkcióját tagállamai egyenjogú párbeszédének fórumaként.

Másik feladata a konszenzusos megoldások kollektív kidolgozása, mely a biztonság kérdését úgy közelíti meg, hogy minden érdeket figyelembe vesz és kiegyensúlyoz, miközben tekintettel van biztonságpolitikai, gazdasági és humán aspektusokra is.

Ennek a funkciónak a teljes értékű megvalósítása csak akkor lehetséges, ha az EBESZ munkájának egésze szilárd, normatív alapra kerül, mely biztosítja a kollektív államközi szervek elsőbbségét.

A biztonságpolitika területén Oroszország arra fog törekedni, hogy felszámolja azt az egyensúlyhiányt, amely a hagyományos fegyverkezés és a fegyveres erők korlátozása miatt alakult ki Európában. Továbbá azon fog igyekezni, hogy a bizalom megerősítése céljából új szabályozásokat alkossanak meg.

Az Orosz Föderáció fejleszteni fogja kapcsolatait az Európai Unióval, mely Moszkva egyik fő kereskedelmi-gazdasági és külpolitikai partnere. Fel fog lépni az együttműködés mechanizmusainak megerősítéséért, beleértve a közös térségek létrehozását is, a gazdaság, a belső és külső biztonság, az oktatás, a tudomány és a kultúra területein. Oroszország hosszú távú érdekeinek megfelel egy stratégiai partnerségről kötött szerződés az Európai Unióval. Ennek a szerződéses, egyenjogú és kölcsönösen előnyös együttműködésének lehetőség szerint már Moszkva és az EU minden területre kiterjedő, haladó működési formáit kellene tartalmaznia, beleértve a vízummentességre történő átmenet tematizálását is.

Az Orosz Föderáció érdekelt az Európai Unió meg-

erősödésében és annak a képességének a fejlesztésében, hogy összehangolt álláspontok alapján fellépjen kereskedelmi, pénzügyi, humán, kül- és biztonságpolitikai területeken.

A kölcsönösen előnyös kétoldalú kapcsolatok fejlesztése Németországgal, Franciaországgal, Olaszországgal, Spanyolországgal, Finnországgal, Görögországgal, Hollandiával, Norvégiával és néhány más nyugat-európai állammal fontos forrás ahhoz, hogy Oroszország európai és nemzetközi ügyekben előremozdítsa nemzeti érdekeit. Ezek a kapcsolatok ahhoz is hozzájárulnak, hogy Oroszország gazdaságát az innovatív fejlődés pályájára állítsa. Oroszország számára kívánatos lenne, ha ily módon ki tudná használni a Nagy-Britanniával való együttműködés potenciálját is.

Oroszország fejleszti gyakorlati együttműködését az észak-európai államokkal. Sokoldalú struktúrák keretében közös projekteket valósít meg a Barents-tengeren és az Északi-sarkvidék egész területén. A projektek megvalósításakor tekintettel van az óslakosok érdekeire.

Oroszország nyitott a pragmatikus, kölcsönös tiszteleten alapuló együttműködések további bővítésére a közép-, kelet- és délkelet-európai államokkal, figyelembe véve az egyes államok valódi készségét ezekre az együttműködésekre.

Az Orosz Föderáció a jószomszédság jegyében, az érdekek kölcsönös figyelembevételével kész az együttműködésre Litvániával, Lettországgal és Észtországgal. Továbbra is alapvető jelentőséggel bír Oroszország számára az a kérdés, hogy ezekben az államokban az európai és nemzetközi jog elvei és normái szerint meny-

nyire tartják be az oroszajkú kisebbség jogait. Másik kérdés a Kalinyingrádi körzetben élők életkörülményeinek biztosítása.

Reálisan értékelve a NATO szerepét, Oroszország szerint fontos az együttműködés további fejlesztése az Oroszország–NATO tanács keretein belül. Így lehet biztosítani az euroatlanti régió kiszámíthatóságát, stabilitását, és azt, hogy a politikai párbeszéd és a praktikus együttműködés potenciálját maximálisan ki lehessen használni. Manapság olyan globális fenyegetésekre kell reagálni, mint a terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek terjedése, a regionális válságok, a kábítószerkereskedelem vagy a természeti és technikai katasztrófák.

Oroszország a NATO-hoz fűződő kapcsolatának alakításakor szem előtt fogja tartani a szövetség készségét az egyenjogú partnerségre és a nemzetközi jog elveinek és normáinak következetes betartására. Egyúttal azt is figyelembe fogja venni, hogy minden tag betartja-e az Oroszország–NATO-tanács keretein belül vállalt kötelezettségeit, miszerint biztonságukat nem az Orosz Föderáció biztonságának terhére garantálják, és katonai téren megőrzik visszafogottságukat. Oroszország továbbra is elutasítóan viszonyul a NATO-bővítéshez, ami elsősorban Ukrajna és Grúzia NATO-felvételére vonatkozik. Moszkva elutasítja továbbá a NATO katonai infrastruktúrájának az orosz határok felé történő előrenyomulását, mert ez sérti az egyenlő biztonság elvét és új választóvonalak megjelenéséhez vezet Európában. Ezen kívül hátráltatja azt a közös munkát is, amely a modern kor valódi kihívásaira keresné együttes erővel a választ.

Oroszország az Egyesült Államokkal való viszonyá-

ban nemcsak azt veszi figyelembe, hogy ezek a kapcsolatok milyen hatalmas potenciállal bírnak a kölcsönösen előnyös, kétoldalú, kereskedelmi-gazdasági, tudományos-technikai és más együttműködések szempontjából. Azt is figyelembe veszi, hogy milyen döntő hatással bír az orosz–amerikai viszony a globális stratégiai stabilitásra és a nemzetközi környezet egészére. Oroszország érdekelt az együttműködés már létező, szerteágazó infrastruktúrájának hatékony kihasználásában, beleértve az állandó párbeszédet a külpolitika, a biztonság és a stratégiai stabilitás problémáiról. Ez a párbeszéd lehetővé teszi, hogy a közös érdekek alapján kölcsönösen elfogadható megoldásokat találjanak.

Ezért szükséges az orosz–amerikai kapcsolatokat a stratégiai partnerség szintjére hozni. Ehhez felül kell emelkedni a megmerevedett stratégiai elveken és a reális fenyegetésekre kell összpontosítani. Azokon a területeken pedig, ahol Oroszország és az USA között megmaradtak a nézeteltérések, a kölcsönös tisztelet jegyében kell dolgozni azok megoldásán.

Oroszország következetesen törekszik új megállapodások megkötésére az USA-val a leszerelés és a fegyverkezés feletti kontroll területén. Egyúttal olyan intézkedéseket is szorgalmaz, melyek erősítik a bizalmat és a transzparenciát a világűrben végzett tevékenységeket és a rakétaelhárítást illetően, így őrizve meg ezen folyamatok kontinuitását.

Ugyanígy kérdés az is, hogy hogyan ériék el a tömegpusztító fegyverek terjedésének megakadályozását, a békés célú nukleáris energetika biztonságos fejlesztését, a terrorizmus elleni együttműködés erősítését, a regionális konfliktusok szabályozását, ill.

megoldást más kihívásokkal és fenyegetésekkel szemben.

Oroszország érdekelt abban, hogy az USA a nemzetközi politikában a nemzetközi jog elvei és normái, elsősorban az ENSZ Alapokmánya szerint járjon el.

Az orosz politika hosszú távú prioritásai az USA-val kapcsolatban a következők: az orosz–amerikai kapcsolatok szilárd gazdasági fundamentumának megteremtése, közös kultúra kialakítása a véleménykülönbségek szabályozására pragmatikus alapon, az érdekegyensúly megtartásával. Ezáltal biztosítani lehet az orosz–amerikai kapcsolatok nagyobb stabilitását és kiszámíthatóságát.

Oroszország kiegyensúlyozott politizálásának fontos eleme Észak-Amerikával kapcsolatban az orosz–kanadai viszony, mely hagyományosan stabil és alig van kitéve a politikai konjunktúrának. Oroszország érdekelt a kétoldalú kereskedelmi-gazdasági kapcsolatok további dinamikus fejlődésében, közös, orosz–kanadai befektetésekben és az Északi-sarkon való együttműködésben.

A többvektorú orosz külpolitikában egyre nagyobb jelentőséget nyer az ázsiai és csendes-óceáni régió. Ennek az is az oka, hogy Oroszország maga is a világ e dinamikusan fejlődő részéhez tartozik, és érdekelt a térség potenciáljának kiaknázásában a Szibéria és a Távol-Kelet gazdasági fellendülésére irányuló programok megvalósítása révén. Oroszország fontosnak tartja a regionális együttműködés erősítését a terrorizmus elleni harcban, a biztonság garantálását és a civilizációk közötti párbeszéd fejlődését.

Oroszország folytatja aktív részvételét az ázsiai és

csendes-óceáni térség alapvető integrációs struktúráiban, azaz az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködésben (APEC) valamint együttműködési mechanizmusok révén a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségével (ASEAN) és az ASEAN regionális fórumaiban.

Különleges szerepet kap a Sanghaji Együttműködési Szervezet (SCO) további megerősödése és kezdeményezéseinek előmozdítása annak érdekében, hogy az ázsiai és csendes-óceáni térség minden integrációs egyesülése között partneri kapcsolatok hálózata jöjjön létre.

Az orosz külpolitika legfontosabb irányát Ázsiában a Kínához és Indiához fűződő baráti kapcsolatok fejlesztése jelenti. Oroszország minden területen fejleszteni fogja az orosz–kínai stratégiai partnerséget. Ez a partnerség a fő világpolitikai kérdések egyforma elvi megközelítésén alapul, ami a regionális és globális stabilitás egyik legfontosabb összetevője. A kétoldalú kapcsolatok fejlesztése területén a fő feladat az, hogy a gazdasági együttműködés mértékét és minőségét a politikai kapcsolatokban már elért magas szintre hozzuk.

Az orosz–indiai stratégiai kooperáció elmélyítésével Oroszország azt az elvet követi, hogy erősíteni kell az együttműködést az aktuális nemzetközi problémák megoldása során és fejleszteni kell a kölcsönösen előnyös kétoldalú kapcsolatokat is minden irányban, különösen ha az jelentős fellendüléssel jár a kereskedelmi-gazdasági szférában.

Oroszország Kínához és Indiához hasonlóan érdekelt egy hatékony külpolitikai és gazdasági együttműködést biztosító Oroszország–India–Kína háromszög létrehozásában.

Az Orosz Föderáció az orosz és a japán nép érdekében egyaránt fellép a jószomszédi viszonyért és a konstruktív partnerségért. A múltból örökölt problémák, melynek kölcsönösen kielégítő megoldásán továbbra is dolgozni kell, nem jelenthetnek akadályt ezen az úton.

Oroszország készen áll az együttműködés további fejlesztésére Törökországgal, Egyiptommal, Algériával, Szaúd-Arábiával, Szíriával, Libanonnal és Pakisztánnal, valamint más vezető regionális államokkal, két- és többoldalú kapcsolatokban egyaránt.

Az orosz külpolitika a kapcsolatok pozitív dinamikájú fejlődését várja a délkelet-ázsiai országokkal. Ez mindenekelőtt a Vietnámmal való stratégiai partnerség fejlesztését érinti, ill. sokoldalú együttműködésekkel Indonéziával, Malajziával, Thaifölddel, a Fülöp-szigetekkel, Szingapúrral és a régió más országaival.

Az ázsiai helyzet javulása, ahol még mindig találhatóak feszültségekkel terhes, konfliktusos gócpontok és ahol növekszik a tömegpusztító fegyverek terjedésének kockázata, Oroszország számára alapvetően fontos. Moszkva arra fogja erőfeszítéseit összpontosítani, hogy aktívan együttműködjön a Koreai-félsziget atomfegyver-problémájának politikai megoldásában és az Észak-Koreai Népköztársaság és a Dél-Koreai Köztársaság közötti konstruktív viszony fejlesztésében. Támogatni kívánja a Phenjan és Szöul közötti párbeszédet és a biztonság erősítését Északkelet-Ázsiában.

Oroszország minden lehetséges módon támogatni fogja az Irán nukleáris programjával kapcsolatban kialakult helyzet politikai-diplomáciai szabályozását annak a jognak az alapján, amellyel az atomfegyverek ter-

jedését tiltó atomsorompó-egyezményt aláíró minden állam rendelkezik, ez pedig az atomenergia békés célokra történő felhasználásának joga. Az atomsorompó-egyezmény követelményeit ugyanakkor szigorúan be kell tartani.

A mélyülő afganisztáni válság biztonsági fenyegetést jelent a FÁK déli határainál. Oroszország több más, a helyzet megoldásában érdekelt állammal együtt, közreműködve az ENSZ-szel, a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetével, a Sanghaji Együttműködési Szervezettel és más multilaterális intézménnyel, célirányos erőfeszítéseket fog tenni annak érdekében, hogy megakadályozza a terrorizmus és a kábítószer Afganisztánból történő exportját. Oroszország az afganisztáni problémák tartós, igazságos politikai szabályozására törekszik, tekintettel az országban élő egyes etnikai csoportosulások jogaira és érdekeire. Szeretné továbbá elérni, hogy a háború után újjáépülő Afganisztán szuverén, békeszerető állam legyen.

Oroszország az ENSZ Biztonsági Tanácsának és a nemzetközi közvetítők kvartettjének tagjaként jelentős mértékben hozzá kíván járulni a közel-keleti helyzet stabilizálásához.

A közös fő cél a kollektív erőfeszítések mobilizálása annak érdekében, hogy az arab–izraeli konfliktus teljes körű és hosszútávú szabályozásához nemzetközileg elismert bázist teremtsenek és a konfliktus minden aspektusára találjanak megoldást, azaz létrejöjjön egy független palesztin állam, mely Izraellel együtt békében, biztonságban létezik. A konfliktus szabályozásának ezt a formáját csak úgy lehet elérni, ha minden olyan állam és nemzet részt vesz benne, melyektől függ

a térség stabilitása, továbbá ha minden ilyen állam és nemzet törvényes érdekeit figyelembe veszik. Az Orosz Föderáció a kölcsönös tisztelet alapján a közös erőfeszítések növeléséért száll síkra azért, hogy véget érjenek az erőszakos cselekmények Irakban, és az ország helyzetére a nemzeti megbékélés, a teljes értékű állami-ság és az ország gazdaságának helyreállítása érdekében politikai szabályozást találjanak.

Oroszország az iszlám világ államaival való együttműködés növelése érdekében, kihasználva azokat a lehetőségeket, amelyek az Iszlám Konferencia szervezeteiben és az Arab Ligában betöltött megfigyelői státuszából adódnak, aktívan fog tevékenykedni a G8 partnerségi kezdeményezés megvalósításának keretében a Közel-Keleten és Észak-Afrikában. Kiemelt figyelmet fog szentelni azon államokkal való kapcsolatának, melyek az orosz érdekek szempontjából stratégiaileg fontos térségben találhatóak. Ezekkel az államokkal igyekszik fejleszteni a kölcsönösen előnyös gazdasági együttműködések, többek között az energiagazdálkodás területén.

Oroszország bővíteni fogja két-, ill. többoldalú együttműködéseit az afrikai államokkal, beleértve a G8 keretein belül folytatott párbeszédet és együttműködést, azért, hogy Afrikában a regionális konfliktusokat és a válsághelyzeteket minél előbb szabályozni lehessen. Folytatni fogja politikai párbeszédét az Afrikai Unióval és az afrikai szubregionális szervezetekkel, és ki fogja használni az általuk nyújtott lehetőségeket, hogy csatlakozzon a kontinensen zajló gazdasági projektekhez.

Oroszország törekedni fog arra, hogy stratégiai part-

nerséget alakítson ki Brazíliával, fokozza politikai és gazdasági együttműködését Argentínával, Mexikóval, Kubával, Venezuelával, valamint Latin-Amerika és a Karib-térség más államaival és az ezeket képviselő szervezetekkel. Ennek során Oroszország arra a komoly fejlődésre támaszkodik, amelyet a térség államaihoz fűződő kapcsolatában az elmúlt években elért. Oroszország bővíti együttműködését ezekkel az államokkal a nemzetközi szervezetekben, támogatja a nagy tudásigényű orosz áruk exportját a latin-amerikai országokba, és közös projekteket valósít meg az energetika, az infrastruktúra, a hi-tech ipar területén. Mindez olyan projektek keretein belül is történik, amelyeket regionális integrációs struktúrákban dolgoztak ki.

V. Az Orosz Föderáció külpolitikájának alakítása és megvalósítása

Az ország külpolitikáját az Orosz Föderáció elnöke irányítja alkotmányos felhatalmazásának megfelelően, az Orosz Föderációt nemzetközi ügyekben államfőként képviselve.

Az Orosz Föderáció Szövetségi Gyűlésének Szövetségi Tanácsa és az Orosz Föderáció Szövetségi Gyűlésének Állami Dumája alkotmányos felhatalmazásaik szerint dolgoznak azon, hogy az ország külpolitikai kurzusának törvényes kereteit biztosítsák és nemzetközi kötelezettségeit teljesítsék.

Hozzájárulnak egyúttal a parlamenti diplomácia hatékonyságának növeléséhez.

Az Orosz Föderáció kormánya valósítja meg az ország külpolitikai intézkedéseit.

Az Orosz Föderáció Biztonsági Tanácsa értékeli az Oroszország nemzeti érdekeit és biztonságát érintő nemzetközi kihívásokat és fenyegetéseket. Javaslatokat készít elő az Orosz Föderáció elnöke számára, aki államfőként döntéseket hoz a nemzetbiztonságról, a Föderáció végrehajtó hatalmi ágának és az Orosz Föderáció szubjektumainak koordinációjáról, továbbá áttekinti a meghozott nemzetbiztonsági döntések végrehajtását és értékeli ezen döntések hatékonyságát.

Az Orosz Föderáció Külügyminisztériuma dolgozza ki az Orosz Föderáció általános külpolitikai stratégiáját, az Orosz Föderáció elnökének javaslatokat terjeszt elő és foglalkozik a jelen koncepciónak megfelelő külpolitikai kurzus megvalósításával. Ezen kívül koordinálja a szövetségi végrehajtó szervek külpolitikai tevékenységét.

Az Orosz Föderáció szubjektumai nemzetközi kapcsolataikat a következő dokumentumoknak megfelelően alakítják: az Orosz Föderáció alkotmánya, az 1999. január 4-én kelt Szövetségi Törvény „Az Orosz Föderáció szubjektumainak nemzetközi és külgazdasági kapcsolatainak koordinációjáról” cikkelye és más törvényhozási dokumentumok. Az Orosz Föderáció Külügyminisztériuma és a végrehajtó hatalom egyéb szervei támogatják az Orosz Föderáció szubjektumait nemzetközi és nemzetközi gazdasági együttműködéseikben, miközben szigorúan ügyelnek Oroszország

szuverenitására és területi egységére. Ezen célok megvalósításához az Orosz Föderáció szubjektumainak az Orosz Föderáció Külügyminisztériumánál működő képviselői és az Orosz Föderáció szubjektumainak külpolitikai és külgazdasági konzultatív tanácsa alkalmazható. A regionális és határmenti együttműködés fejlesztése az adott állammal vagy régióval a kétoldalú együttműködések fontos tartaléka a kereskedelemben, a gazdaságban, humán vagy más területeken.

A külpolitikai döntések előkészítésekor a végrehajtó hatalmi szervek folyamatosan együttműködnek az Orosz Föderáció Szövetségi Gyűlésének alsó- és felsőházával, a politikai pártokkal, a nem-kormányzati szervezetekkel, a tudományos élet szereplőinek közösségével, az Oroszországban működő üzleti körökkel, és támogatják ezek részvételét a nemzetközi együttműködésben. A civil társadalom széleskörű bevonása a külpolitikai folyamatokba megfelel Oroszország belső fejlődési tendenciáinak és annak a feladatnak, hogy az országon belül támogatást kell szerezni a külpolitikai kérdésekhez, mert ez kedvezően hat a külpolitikai célok hatékony megvalósítására.

A külpolitikai rendezvények finanszírozásánál szélesebb körben kell alkalmazni a szövetségi büdzsé lehetőségeit. Ezen kívül önkéntes alapon külső eszközöket is be kell vonni az állami és magánszektor együttműködésének keretein belül.

Az állam következetes külpolitikája kedvező körülményeket teremt ahhoz, hogy az Orosz Föderáció népei történelmi választásuknak megfelelően valódi jogállamot, demokratikus társadalmat és szociális piacgazdaságot hozzanak létre.

Megjelent:

IRINA GLEBOVA

Oroszország ma – kultúra, mentalitás, média

TATJANA BITKOVA

Oroszország külpolitikája

Előkészületben:

DMITRIJ JEFREMIENKO

Állam és társadalom Oroszországban

NYINA FILIPPOVA – SZERGEJ AKOPOV

Az orosz világ a 20. században

ALEKSZANDR KAMENSZKIJ

Az orosz térség

IGOR KONDAKOV

Az orosz kultúra nagy korszakai

*Készült a Russzkij Mir Alapítvány
támogatásával*

ФОНД РУССКИЙ МИР

*A borítón Szabó Leila
Ruszsztika mesterszakos hallgató fotója látható*

ISSN 2063/7179
ISBN 978-963-7730-78-8

Felelős kiadó: a Magyar Ruszsztikai Egyesület elnöke
és az ELTE BTK Ruszsztikai Kutatási és Módszertani Központ
vezetője

<http://russtudies.hu>

Tervezés, tördelés: Typo D'Apo Bt.

Nyomdai kivitelezés:
Komáromi Nyomda és Kiadói Kft.
Felelős vezető:
Kovács Jánosné ügyvezető igazgató